

САҚТАНДЫРУ ҚҰҚЫҒЫ
пәнінің
ЛЕКЦИЯ ЖИНАҒЫ

1-Лекция. Тақырыбы: Сақтандыру құқығының түсінігі.

Жоспары:

- 1. Сақтандыру құқығының ұғымы.**
- 2. Сақтандыру құқығының пәні.**
- 3. Сақтандыру құқығының жүйесі.**
- 4. Сақтандыру құқығының бастаулары.**

Лекция мәтіні: 1.Әр ғылымның не оқу пәнінің өзіндік зерттейтін, оқытатын пәні болады. Онда ғылымның не оқу пәнінің өзегі –ол зерттейтін мәселелердің ашықтығы болып табылады.

ҚР сақтандыру құқығының пәні дегеніміз қоғамдағы іс-әрекеттердің сақтандыру қажеттіліктері барысында құқықтың пайда болуының, дамуының және қызмет атқаруының жалпы заңдылықтары, олардың мәні, құрылымы, негізгі бөлшектері, қағидалары сонымен қатар қазіргі мемлекеттік құқықтық болмыстарды да қарастырады және оған жалпы құқықтық түсініктерді зерттейді.

Жалпы мемлекеттік тілдегі оқулықтардың аз екендігі баршаға мәлім жағдай. ҚР-дағы жаңа экономикалық саясат жағдайында кәсіптік білім беру мазмұны санасының өзгеруі, жалпы білімнің міндетті мемлекеттік стандартының енгізілуі сақтандыру құқығына да қатысты құқықтық қажеттілікті тудырып отыр.

Бұл пән барысында сақтандыру қызмет заңдарының басты ережелері нарықтық қатынастардың дамуынан туындаған жаңа нормативтік құқықтық актілерге негізделіп жүргізіледі. өйткені курсты зерттеп оқудың маңызды мақсаттарының бірі болып сақтандыруға қатысты құқықтық нормаларды, кейін тәжірибеде заңға дәлме-дәл сәйкес дұрыс қолдануды үйрету болып табылады.

Әрбір құқық саласына қатысты қарастырсақ та алдымен пәні мен қайнар көздеріне және объектілеріне тоқталуымыз қажет. Қандай да бір құқық саласы белгілі іс-әрекетке бағытталуына байланысты пәнін анықтауымызға болады. Ал қайнар көздеріне тоқталар болсақ екіге бөлеміз. Тікелей және жанама. Мысалы, сақтандыруға қатысты тікелей реттейтін нормативтік актілерді тікелей қайнар көзіне жатқызамыз. Сақтандыру объектісі заңды тұлғаның не жеке азаматтардың кез келген жеке не мүліктік мүдделері сақтандыру объектісі бола алады.

Біз белгілі тақырыпқа көшпес бұрын сақтандыру қызметі туралы 2000 жылдың 18 желтоқсандағы ҚР-ң қабылдаған заңы қандай қатынастарды реттейді соны анықтап алайық. Қабылдаған заң кәсіпкерлік қызмет түрі ретінде сақтандыруды жүзеге асырудың негізгі ережелерін, сақтандыру не қайта сақтандыру ұйымдарын, сақтандыру брокерлерін құру, лицензиялау, реттеу, олардың қызметін тоқтату ерекшеліктерін, өзге де жеке және заңды тұлғалардың сақтандыру рыногындағы қызметтің талаптарын, сақтандыру нарығын мемлекеттік реттеу міндеттерін және сақтандыру қызметін қадағалауды қамтамасыз ету қағидаларын белгілейді.

Сақтандыру қызметін реттеу барысында заңда мынадай термин сөздерінің негізгі пайдаланылуы ұғымдарына тоқталуымыз қажет.

1. **Актуарий** – бұл сақтандыру ұйымының қажетті төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылық деңгейін қамтамасыз ету мақсатында сақтандыру және қайта сақтандыру шарттары бойынша міндеттемелер мөлшерінің экономикалық қажеттілік есептеулерін жүзеге асыруға байланысты қызметті атқаратын жеке тұлға.

2. **Цедент** – қайта сақтандырушы яғни өзі қабылдаған сақтандыру тәуекелдерін қайта сақтандыруға беруді жүзеге асыратын ұйым.

3. **Сақтандыру рыногының кәсіби қатысушыларын өз қызметін уәкілетті мемлекеттік органның тиісті лицензиялары негізінде жүзеге асыратын сақтандыру ұйымы, яғни сақтандыру брокері, актуарий және уәкілетті аудитор.**

4. **Ортақ сақтандыру** – бірнеше сақтандыру ұйымдарымен бір мезгілде сақтандыру шарты бойынша сақтандыру тәуекелдерін қабылдап, олардың жауапкершілігін өздерінің

арасында жасалған ортақ сақтандыру шатына сәйкес бөлуге байланысты туындайтын қызмет және қатынастар.

5. Сақтандыру агенті – сақтандыру ұйымының атынан берілген өкілеттігіне сәйкес сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдаодық қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлға.

6. Сақтандыру брокері – сақтандыру және қайта сақтандыру мәселелері бойынша консультациялық қызметті өз атынан және сақтаушының тапсыруымен сақтандыру шарттарын өз атынан және цеденттің тапсыруымен қайта сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдалдық қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға.

7. Уәкілетті аудитор – мемлекеттік лицензиясы бар сақтандыру ұйымының аудиті жөнінде қызметті жүзеге асыратын аудиторлық ұйым.

2. Сақтандыру – жеке және заңды тұлғалардың заңды мүдделерін мүліктік қорғауы бойынша белгілі бір сақтандыру шартында көрсетілген сақтандыру жағдайы немесе басқа да жағдайлардың туындауы негізінде сақтандыру төлемі арқылы өз активтері есебінен сақтандыру ұйымдарының жүзеге асыратын қатынастар кешенін білдіреді.

Сақтандыру қызметі – сақтандыру (қайта сақтандыру) шартының жасалуы және орындалуымен байланысты Қазақстан Республикасының заңнамасының талаптарына сәйкес құзырлы мемлекеттік органның лицензиясы негізінде жүзеге асырылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қызметі.

Сақтандырудың көпғасырлық тәжірибесі мен драмаға толы тарихы оның экономикаға онды әсер етуінің күшті факторы болып табылатындығын дәлелдеді.

Сақтандыру - әлеуметтік, қоғамдық тәуекелділіктерді реттей отырып басқарумен, сақтандыру қатынастарының тәртібін, түрлерін және шарттары заңдық негіз арқылы реттеумен шектеледі. Нарықтық реформалардың бастапқы кезеңдерінде сақтандыру үдерісін анықтайтын ережелер болмады, бұл сақтандыру қызметінде тәжірибесі жоқ көптеген компаниялардың пайда болуына әкелді. Ұлттық нарықтағы құрылымдық-атқарымдық сақтандыру қызметтері әлеуметтік-экономикалық қатынастардың даму деңгейіне және нарықтағы өзара қатысушыларға бейімделген заңдық сақтандыру негізінің жағдайына тікелей байланысты. Сақтандыру жүйесі азырақ дамыған елдердің заңдарында сақтандыру қызметтері нарығын құру және негізгі қатысушылар әрекеті туралы түсіндірулер беріледі. Бұл Қазақстанға да қатысты: «Сақтандыру қызметі туралы» заңда сақтандыру нарығы құрылымдық-атқарымдық өзара байланыстары айқын көрсетіліп толық анықтамасы келтірілмейді. 2003 жылғы 10-шілдедегі «Сақтандыру қызметі туралы» қазақстан Республикасы заңының 10-бабына сәйкес сақтандыру нарығына қатынасушыларға мыналар жатады:

- сақтандыру (қайта сақтандырушы) ұйымдары;
- сақтандыру қоры; - сақтандыру агенті;
- сақтанушы, сақтандырудан пайда алушы;
- уәкілетті аудиторлық ұйым;
- сақтандыруға байланысты кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырушы өзге жеке және заңды тұлғалар.

Бұл институттардың өзара іс-қимыл нысандары сақтандыру нарығы қосалқы жүйесінің ауқымын, мазмұнын және негізгі міндеттерін баламалы түрде көрсетуі тиіс: сақтандыру саласындағы мемлекеттік органдар мен ұйымдарды, сақтанушылар мен сақтандырушыларды, сақтандыру қызметтері инфрақұрылым нарығының объектілерін. Сақтандыру ісінде мемлекеттің қатысуы мемлекеттік сақтандыруды дамыту мен сақтандыру бизнесін реттеу секілді бағыттарда көрінуі тиіс.

3. Мемлекеттік сақтандыруға мемлекеттік бюджет пен оның шығыс бөлігін қалыптастыратын қазір заңдық және атқарушы билік органдарының қарамағындағы халықтың еңбекпен қамтылмағандарын әлеуметтік қамтамасыз етілуін қамтитын әлеуметтік сақтандыру енуі тиіс. Халықтың бұл тобына түсетін жәрдемақылар мен

жеңілдіктер, олардың қоғамға енгізген еңбек үлесіне емес, адамдардың бұл санатының тек мұқтаждық және еңбеккежарамсыздық дәрежесімен анықталады. Сақтандыру төлемдерін қоғамның барлық жұмысқа жарамды мүшелері мен жұмыс берушілердің сақтандыру жарналарынан жиналған қаражаттан төлеу қажет. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру бүкіл халық үшін міндетті болуы тиіс. Мемлекеттің міндетті ісі- кепілділік. Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру Қорын құру міндетті сақтандырудың жаппай және әлеуметті мәнді түрлері бойынша сақтанушылардың мүдделерінің жоғарырақ қорғалуын қамтамасыз етеді. Бұл қордың құрылтайшылары ҚР Үкіметі мен Ұлттық банкі болып есептеледі. Қатысушылары – сақтандырудың міндетті түрлерін жүзеге асыратын барлық сақтандыру ұйымдары. Сақтанушыларға мәжбүр болған кепілдікті төлемдер Қор арқылы тек, сақтандыру ұйымы таратылуға мәжбүр болған жағдайда жүзеге асырылады. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандырудың міндеттілігі - әлеуметтік сақтандыру жүйесіне енгізілген адамдарды сақтандыру арқылы қорғауын күшейту; кепілдік; сақтандыру жарналарын жинау және қорларды қалыптастыру есебінен әлеуметтік көрсетілетін қызметтерді қаржыландыру үшін ресурстарды шоғырландыруға бағдарланған экономикалық; инвестициялық – уақытша ераін ақша қаражаттарын мемлекеттік қарыздар, кәсіпорындар акцияларына, банкінің бағалы қағаздарына және басқа қаржы құралдарына жұмсаудан пайда алу есебіне сақтандыру қорларын арттыруға бағыттау; реттеу-сақтандыру тәуекелдіктерін бөлу міндеттерін орындау қажеттілігінен туындаған. Жалпы нарықтың анықтамасына және оның ішінде сақтандыруға сәйкес оның құрамына сақтандыру ұйымдары мен компаниялар, серіктестіктер, бәсекелес, сақтандыру делдалдары, сақтандыру жарнасын есептеуші мамандар, кеңес берушілер енеді.

Сақтандыру – бұл экономиканың стратегиялық секторы. Әсіресе, рыноктық қатынастардың даму кезеңінде кәсіпкер өндіріс құралдары мен еңбек құралдарының кез келген кездейсоқтықтардан материалды қорғалғанына сенімді бола отырып, өзінің бар назарын рынок пен бәсеке мәселелеріне ғана аударуына мүмкіндік береді.

Қазақстандағы сақтандырудың даму жолындағы түрлі мәселелер экономикалық ой-пікірдің қалыптасуының тиісті деңгейімен, жоғары білікті мамандардың (кадрлардың) болуымен сәтті шешімін табуы әбден мүмкін.

Рыноктық типтегі экономикада сақтандыру, бір жағынан, жеке және заңды тұлғалардың мүліктік мүдделерін қорғау құралы, екінші жағынан, табыс әкелетін коммерциялық қызмет ретінде байқалады.

Сақтандырушының табыс көзі - өзінің жеке сақтандыру қызметі (негізінен, сақтандыру төлемдері есебінен), сондай-ақ материалдық өндірістің перспективті объектілері мен кәсіпорынның акциясы, банктік депозиттер және т.б. осы сияқты өндірістік емес салаларға уақытша бос ақшаларды инвестициялық салымдарға жұмсау.

Осылайша, сақтандыру рыноктық қатынастың қатысушыларының мүліктік мүдделерін қорғап қана қоймайды, сонымен қоса, экономикалық қызметке күшті психологиялық мотивация, табыс алу құлшынысын, тәуекел етуге түрткі болады, сондай-ақ рыноктық экономика шарттарында шаруашылық активтерді жігерлендіретін маңызды фактордың қызметін атқарады.

Сақтандыруға кірістерді қайта бөлу, материалдық заладардың орнын толтыру үшін жинақтау және сақтанушылардың мүліктік мүдделерін қорғаумен байланысты экономикалық қатынастар тән.

Солайша, сақтандыру қаржы категорияларының құрамдық бөлігі болып табылады.

Сақтандырудың экономикалық категориясын сипаттайтын белгілерді былайша бөліп көрсетуге болады:

- Сақтанушылардың төлем есебінен және сақтандыру жағдайларының орын алуы жағдайында сақтандырушыларға сақтандыру төлемдерін жасаумен мақсатты

сақтандыру қорының қалыптасуын іске асыратын сақтандырушы мен сақтанушылардың арасындағы қайта бөлінетін ақша қатынастарының болуы;

- Сақтандырудың қатысушыларының арасындағы жинақталған залал сомасымен байланысты жабық түрде қайта бөлу қатынастары. Залалдың жабық жинақтылығы сақтандырудың тиісті нысаны бойынша қатысушылардың санынан жағдайлардың көпшілігінде зардап шегушілер санының азырақ болуының статистикалық мүмкінділігіне негізделген;

- Сақтандыру қорының құралдары оның қалыптастырушы қатысушыларының арасында ғана пайдаланылатындықтан, сақтанушылардың сақтандыру салымының көлемі тек жиналып қалған залал көлемінде олардың әрқайсысының үлесін білдіреді. Сондықтан, қатысушылар санының нақты сақтандыру нысаны бойынша көп болуы олардың әрқайсысына сақтандыру салымының көлемінің аз болуы мен сақтандыру процедурасының әсерлірек, тиімдірек болуын білдіреді.

Экономикалық категория ретінде сақтандырудың спецификасы:

- 1) белгілі бір жағдайдың (сақтандыру жағдайының) кездейсоқ болу сипаты мен осы жағдайдың әкелген зардап көлемімен;
- 2) сақтандыру қорларының қалыптасуына көмектесетін болуы мүмкін залалдың бағалануы мен сақтандыру тарифтерінің мүмкінділігімен;
- 3) мүдделі тұлғалар арасындағы сақтандыру салымдарының (төлемдер, сыйақылар) жоғарылығының әртүрлі жинақталуымен;
- 4) сақтандырушының сақтанушыға қорға түскен салымдарының (сақтандырудың тәуекелге сүйенбеген түрлері) бөлік-бөлік қайтарылуымен байқалады.

Сақтандырушының сақтанушыға ақшасын жекелеп қайтару белгісі қаржылық ғана емес, сонымен қоса ішінара несие категориясы бола отырып сақтандыруды несиелеу категориясына жақындата түседі.

4.Сақтандыру мәселесін реттейтін заңдар. Сақтандыру мәселесін реттейтін заңдар осы уақытқа дейін қабылданған Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылдың 3 қазанынан «Сақтандыру туралы» заң күші бар Жарлығы саналды. Ал 2000 жылдың 18 желтоқсанында Қазақстан Республикасының «Сақтандыру қызмет туралы» жаңа Заң қабылданды. Осы нормативтік құқықтық актіде сақтандыру ісін ұйымдастыруды қазіргі заманғы талаптарға сәйкес келтіруді қамтамасыз ететін шаралар қарастырылған. Азаматтық-құқықтық қатынастарды реттейтін нормалар көбіне Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 803-845 баптарын қамтитын 40-шы «Сақтандыру» деп аталатын тарауында мазмұндалған. Сақтандырудың жекелеген түрлерін реттейтін бөлек нормативтік актілердің де бірқатар саны бар, олардың арасында 1996 жылдың 31 қазанында № 1319 ҚР Үкіметінің қаулысымен 1997 жылдың 2 сәуіріндегі № 460 ҚР Үкіметінің қаулысымен бекітілген.

Сақтандыру қызметіне бақылау жүргізу туралы ережелер ҚР 1995 жылдың 30 наурызында қабылданған «Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі туралы» Заңында мазмұндалған. Сонымен қатар сақтандыру туралы жекелеген нормалар Қазақстан Республикасының 1995 жылдың 31 тамызынан «Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызмет туралы» Заңында да бекітілген.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру құқығының ұғымы.
2. Сақтандыру құқығының пәні.
3. Сақтандыру құқығының жүйесі.
4. Сақтандыру құқығының бастаулары.

2-Лекция. Тақырыбы: Сақтандыру құқықтық қатынастары.

Жоспары:

1. Сақтандыру құқықтық қатынастарының түсінігі.

2. Сақтандыру құқық қатынастарының объектілері.
3. Сақтандыру құқық қатынастарының субъектілері.
4. Сақтандыру құқық қатынастарының пайда болу негіздері.

Лекция мәтіні: 1. Сақтандырушы болып сақтанушылармен сақтандыру шартын жасасқан немесе заң негізінде сақтандырушы болып табылатын заңды немесе әрекет қабілеттілігі бар жеке тұлғалар табылады. Сақтандырушылар соңғысының пайдасына үшінші жақтың (сақтандырылған тұлғалардың) сақтандырылуы туралы сақтанушымен сақтандыру шартын жасасуға құқылы.

Сақтандырушылар сақтандыру шартын жасасу барысында жеке не заңды тұлғаларды (пайда алушыларды) сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемін алу үшін тағайындауға, сондай-ақ сақтандыру жағдайының болуына дейін оларды өз қалауы бойынша ауыстыруға құқылы.

Егер сақтандырушы сақтандыру шартын өз пайдасына жасаған болса, онда ол бір мезгілде сақтанушы да болып табылады.

Сақтанушы болып кез келген ұйымдық-құқықтық нысанда сақтандыру қызметін (сақтандыру ұйымдары және өзара сақтандыру қоғамдары) жүзеге асыру үшін құрылған және Қазақстан Республикасының аумағында сақтандыру қызметін жүзеге асыруға заңды тәртіппен лицензиясы бар заңды тұлға табылады.

2. Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмейтін мүліктік мүдделер сақтандырудың объектісі бола алады:

- сақтандырушының немесе сақтандырылған тұлғаның (жеке сақтандыру) өмірімен, денсаулығымен, еңбекке қабілеттілігімен және зейнеткерлік қамтамасыздығымен байланысты;

- мүлікті иеленумен, пайдаланумен, оған билік етумен (мүліктік сақтандыру) байланысты;

- тұлғаның өзіне немесе жеке тұлғаның мүлкіне, сондай-ақ заңды тұлғаға келтірілген залалдың орнын толтырумен (жауапкершілікті сақтандыру) байланысты.

Сақтандырудың жалпы жүйесі үш бөліктен тұрады :

- 1) қоғамдық қорғаудың жүйесі;
- 2) әлеуметтік сақтандыру (қорғау) және әлеуметтік қамсыздандыру;
- 3) жалпы сақтандыру және өмірді сақтандыру.

Сақтандырудың жалпы жүйесінің салыстырмалы дербес бөлігі медициналық сақтандыру болып табылады.

Сақтандырудың мақсаты қоғамдық ұдайы өндірістің үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін азаматтарды, мүліктерді, өндіріс процестерін қоғамдық және ұжымдық қорғау болып табылады. Сақтандыру категориясы үшін мына белгілер тән болып табылады:

- қатынастардың ықтималдық сипаты;

- қатынастардың төтенше (жай емес) сипаты (кез келген ауқымда- мемлекеттік, аймақтық деңгейде, кәсіпорын немесе оның бөлімшесі, жеке адам деңгейінде).

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі бойынша мыналар сақтандырудың нысандары болып табылады:

- *міндеттілік дәрежесі бойынша* – ерікті және міндетті;

- *сақтандыру объектісі бойынша* – жеке және мүліктік;

- *сақтық өтемді жүзеге асыру негіздері бойынша* – жинақтаушы және жинақтаушы емес.

Міндетті сақтандыру- заңнамалық актілер талаптарына орай жүзеге асырылатын сақтандыру. Ол сақтанушының есебінен жүзеге асырылады. Міндетті сақтандырудың әрбір түрі сақтандырудың жеке (бөлек) сыныбы болып табылады. Міндетті сақтандыру нысаны бойынша әрбір сыныптың мазмұны және оны жүргізу жағдайлары

бойынша қосымша талаптар сақтандырудың осы сыныбын реттейтін заңнамалық актілермен белгіленеді.

Ерікті сақтандыру – талаптардың еркін білдіруіне орай жүзеге асырылатын сақтандыру.

Сақтық қызметі – сақтық (қайта сақтандыру) ұйымының сақтық (қайта сақтандыру) шарттарды жасау мен орындауға байланысты Қазақстан республикасы заңнамаларының талаптарына сәйкес уәкілетті мемлекеттік органның лицензиясы негізінде жүзеге асырылатын қызметі.

Сақтық қызметті ұйымдастыру және мемлекеттік реттеу мен лицензиялауды жүзеге асыру үшін сақтандыру салаларға, сыныптарға және түрлерге бөлінеді.

Өмірді сақтандыру саласы ерікті сақтандыру нысанында мынандай сыныптарды қамтиды: өмірді сақтандыру, аннуитеттік сақтандыру.

Аннуитет сақтандыру ісінде рентаны немесе зейнетақыны сақтандыру жөніндегі төлемдердің шамасын көрсетеді.

Мүліктік және кәсіпкерлік тәуекелді сақтандыру (қауіп-қатерлер) азаматтық – құқықтық жауаптылықты қоса алғанда, оларға байланысты мүдделерді сақтандыру жалпы (мүліктік) сақтандыруға жатады.

Жазатайым жағдайдан және аурудан сақтандыру сақтандырылушы жазатайым жағдайдың немесе аурудың салдарынан қайтыс болған, еңбек ету (жалпы немесе кәсіби жағынан) қабілетін (толық немесе ішінара) жоғалтқан немесе оның денсаулығына өзге де зиян келтірген жағдайда оның қосымша шығыстарын тіркелген сомада не ішінара немесе толық өтемі мөлшерінде сақтық төлемді жүзеге асыру көзделетін жеке басты сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

Медициналық сақтандыру сақтандырылушының медицина мекемесінен медициналық сақтандыру бағдарламасына енгізілген медициналық қызмет көрсетулерді сұраған жолдамаларынан туындаған шығыстарын ішінара немесе толық өтемі мөлшерінде сақтық төлемдерді жүзеге асыру көзделетін жеке басты сақтандыру түрлерінің жиынтығы.

Көлік құралдарын сақтандыру көлік құралын иеленуге, пайдалануға, оған билік етуге байланысты адамдардың мүліктік мүдделеріне оның зақымдануы немесе жойылуы, соның ішінде айдап немесе ұрлап әкетілуі салдарынан келтірілген зиянды ішінара немесе толық өтемі мөлшерінде сақтық төлемдерді жүзеге асыру көзделетін сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

Жүктерді сақтандыру жүктерді иеленуге, пайдалануға, оған билік етуге байланысты адамдардың мүліктік мүдделеріне оның зақымдануы немесе жойылуы, соның ішінде жүктердің тасымалдану әдісіне қарамастан жоғалып кетуі салдарынан келтірілген зиянды ішінара немесе толық өтемі мөлшерінде сақтық төлемдерді жүзеге асыру көзделетін сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

Мүліктік сақтандыру мүлікті иеленуге, пайдалануға, оған билік етуге байланысты адамдардың мүліктік мүдделеріне (автомобиль, темір жол, әуе немесе су көліктерін, жүктерді қоспағанда) оның зақымдануы немесе жойылуы салдарынан келтірілген зиянды ішінара немесе толық өтемі мөлшерінде сақтық төлемдерді жүзеге асыру көзделетін сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

3. Азаматтық-құқықтық жауаптылықты сақтандыру кезінде, үшінші бір адамдардың өміріне, денсаулығына немесе мүлкіне зиян келтірудің салдарынан туындайтын міндеттемелер бойынша жауапты болу (келтірілген зияндар үшін жауаптылықты сақтандыру), сондай-ақ шарттардан туындайтын міндеттемелер бойынша жауапты болу (шарт бойынша жауаптылықты сақтандыру) тәуекелін сақтандырады.

Кәсіпкердік тәуекелді сақтандыру кезінде кәсіпкердің сақтанушы ретінде іс-қимыл жасайтын келісім шарт жасаушы агенттерінің өз міндеттемелердің бұзуынан болған кәсіпкерлік қызметтің залалдар тәуекелі немесе кәсіпкерге байланысты емес жағдайлармен осы қызмет шарттарының өзгеруінен болған залалдар тәуекелі

сақтандырылады. Кәсіпкерлік тәуекелдерді сақтандыру шарты бойынша тек сол сақтануның кәсіпкерлік тәуекелі және тек соның пайдасына ғана сақтандырылуы мүмкін.

Сақтанушы болып табылмайтын тұлғалардың кәсіпкерлік тәуекелді сақтандыру шарты немесе өзге тұлғаның (пайда алушының) пайдасына жасалған шарт жарамсыз болып табылады.

Өмірді сақтандыру – азаматтардың өмірін, денсаулығын, еңбек қабілеттігін және жеке басына байланысты өзге де мүдделерін залалдан қорғаудың нысаны, ол жеке басты сақтандыруға жатады.

Жеке басты сақтандыру шарты бойынша сақтанушының өзі, сондай –ақ шартта аталған басқа (сақтандырылмаған) адам (тұлға) сақтандырылған болуы мүмкін. Өмірді, денсаулықты, еңбек қабілеттілігін және азаматтардың материалдық тұрмыс халін сақтандыру арқылы қорғау сонымен қатар олардың экономикалық мүдделерімен тығыз байланысты және мүліктік, жеке басты және әлеуметтік сақтандыру қызметтерінің көмегімен жүзеге асады.

Өмірді сақтандыру сақтандырылушы қайтыс болған немесе ол сақтандыру мерзімі біткенге дейін немесе сақтандыру шартында белгіленген жасқа дейін өмір сүрген жағдайда сақтық төлемді жүзеге асыруды көздейтін жеке басты сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

Аннуитеттік сақтандыру сақтандырылушы белгілі бір жасқа жеткен, еңбек ету қабілетін (жасына, мүгедектігіне байланысты, науқастығына байланысты) жоғалтқан, асыраушысы қайтыс болған, жұмыссыз қалған жағдайларда немесе сақтандырылушының жеке табыстарының кемуіне немесе одан айырылуына әкеліп соққан өзге де жағдайларда зейнетақы немесе рента түрінде кезең-кезеңімен сақтық төлемдерді жүзеге асыру көзделелетін жеке басты сақтандыру түрлерінің жиынтығы болып табылады.

Жеке басты сақтандырудың сан алуан түрлері бар: өмірді аралас сақтандыру, балаларды сақтандыру, некені сақтандыру, шаруашылық жүргізуші субъектілер есебінен олардың қызметкерлерін сақтандыру, әуе, темір жол, теңіз, ішкі су және облысаралық, халықаралық автомобиль көлігінің жолаушыларын сақтандыру және т.с.с.

Жеке басты сақтандырудың аталған түрлері жолаушыларды сақтандырудың басқа ерікті нысанда жүргізіледі.

Міндетті нысанда, сондай-ақ көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауаптылығы, әскери қызметшілердің жеке құрамы, ішкі істер органдарының, ұлттық қауіпсіздік, салық қызметінің қызметкерлері сақтандырылады.

4. Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан және Қазақстан Республикасының резиденттері болып табылатын заңды тұлғалар (қайта сақтандыру мен өзара сақтандырудан басқа) мен жеке тұлғалардың мүліктік мүдделерін сақтандыру тек Қазақстан Республикасының аумағында сақтандыру қызметін жүзеге асыруға лицензиясы бар заңды тұлға ғана жүзеге асырылуы мүмкін.

Маңызы жағынан ғимаратты, автомобильді, денсаулықты, өмірді, еңбекке қабілеттілікті сақтандыруға болмайды, аталған объектілермен байланысты мүліктік мүдделерді сақтандыруға болады. Үй мүлкін сақтандыру шартын жасаса және сақтанушыға сақтандыру сыйақысын төлей отырып, сақтандырушы мұнысымен үй мүлкіне қатысты өзінің мүліктік мүддесін қамтамасыз етеді, дәлірек айтар болсақ, сақтанушының міндеттемесі арқылы сақтандырылған мүлікке қатысты, мысалы, мүліктің жойылуы немесе бір бөлігінің бүлінуі, жоғалуы, ұрлануы және т.б. сияқты нақты жағдайларда сақтандыру төлемін алу мүмкіндігін туғызады.

Сақтандыру объектілері сақтандыру пәнін анықтайтын сақтандыру жағдайларында нақты көрініс табады. «Жеке сақтандыру» объектісінің сақтандыру жағдайы болып денсаулық, еңбекке қабілеттілігін жоғалту, бақытсыз жағдай, өлім (қаза болу) және

т.б. табылуы мүмкін. «Мүліктік сақтандыру» объектілеріне жеке мүлік (қол жүгі, жүк) және үй (барлығы немесе жекелеген заттар), сондай-ақ қаржылық тәуекелдер және т.б. жатады. «Жауапкершілікті сақтандыру» объектісінің сақтандыру жағдайы болып туристтер (жиһангерлер) мен саяхатшыларды экология мен қоршаған ортаға зиян келтіре отырып тасымалдаудан туындайтын заң бұзушылықтар, өнімнің (қызметтің) сапасының төмендігі, міндеттемелерді орындамау, кәсіби жауапкершіліктер табылуы мүмкін.

Сақтандырудың нақты объектісі бойынша болуы мүмкін сақтандыру жағдайлары тиісті ережелерде (шарттарда) белгіленеді. Сонымен бірге, оларда сақтандыру жағдайы қандай жағдайда сақтандыру жағдайы, ал қандай жағдайда өтелуге немесе сақтандыруды қамтамасыз етуге жатпайтындығы нақты көрсетіледі. Жауапкершілікті сақтандыру шарттары мен ережелері (тәртібі) типтік шарттарға сәйкес сақтанушылармен дербес жасалады (дайындалады).

Сақтандыру қызметінің субъектілері - Қазақстан Республикасының «Сақтандыру қызметі туралы» заңына сәйкес сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдары болып табылады.

Субъектілік құқық – бұл мемлекетпен қамтамасыз етілетін субъектінің ерікті мінез-құлқы. Заңды жауапкершілік – бұл субъектіге заң актілерімен белгіленіп берілген заңды және жеке тұлғалардың алдындағы жауапкершілік шегі.

Сақтандыру қатынастарының субъектілері болып ҚР заңдарына сәйкес сақтандыру қызметін жүзеге асыруға лицензиясы бар кез келген ұйымдық-құқықтық нысандағы сақтанушылар мен заңды тұлға болып табылатын және сақтанушылармен сақтандыру шартын жасасқан немесе заң негізінде сақтандырушы болып табылатын сақтандырушылар табылады.

Шетелдік азаматтар, азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында өз қызметін жүзеге асырушы шетелдік заңды тұлғалар Қазақстан Республикасының азаматтары және заңды тұлғаларымен қатар бірдей сақтандырушылық қорғау құқығын пайдалана алады.

Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан, сондай-ақ Қазақстан Республикасының резиденттері болып табылатын заңды тұлғалардың немесе олардың бөлімшелерінің мүліктік мүдделері мен жеке тұлғалардың мүліктік мүдделерін сақтандыру тек Қазақстан Республикасының резиденті және лицензиясы бар құзырлы мемлекеттік орган болып табылатын сақтандыру ұйымы тарапынан ғана жүзеге асырылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру құқықтық қатынастарының түсінігі.
2. Сақтандыру құқық қатынастарының объектілері.
3. Сақтандыру құқық қатынастарының субъектілері.
4. Сақтандыру құқық қатынастарының пайда болу негіздері.

3-Лекция. Тақырыбы: Сақтандыру қызметін қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдарының құзыреті.

Жоспары:

1. Сақтандыру қызметін қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдарының түрлері.
2. Сақтандыру қызметін қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдарының құзыреті.
3. Сақтандыру қызметін лицензиялау тәртіптері.

Лекция мәтіні: 1. Мемлекеттік қажеттілік барысында елде тұрақты, сапалы сақтандыру жүйесін ұйымдастыру мен қолдау және ұлттық сақтандыру нарығының инфрақұрылымын қалыптастыру міндеттілігі туындайды. Мысалы:

1. Әрбір ҚР-ң шеңберінде құрылған сақтандыру ұйымдарының қызметін қадағалау мен сақтандыру нарығының заңдылығын реттеу.
2. Сақтандыру негіздерін заңмен нақтылау және міндетті сақтандыру түрлерін, халықаралық сақтандыру жүйесіне ҚР-ң қатысу қажеттілігін айқындап бекіту.
3. Сақтандыру қызметіне қатыстылығы бар тараптардың заңды мүдделерін қорғау.

Сақтандыру саласындағы мемлекеттік реттеудің негізгі міндеттері:

1) Қазақстан Республикасында тұрақты сақтандыру жүйесін жасау мен қолдау және ұлттық сақтандыру рыногының инфрақұрылымын қалыптастыру;

2) сақтандыру рыногын реттеу және сақтандыру қызметін қадағалау;

3) сақтандырудың негіздерін заңдармен баянды ету, міндетті сақтандыру түрлерін, халықаралық сақтандыру жүйесіне Қазақстан Республикасының қатысу принциптерін белгілеу;

4) сақтанушылардың, сақтандырылушылардың және пайда алушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау болып табылады.

2. Сақтандыру саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды, сақтандыру рыногындағы істің жайына мемлекеттік бақылау жасауды қамтамасыз етуді қоса, уәкілетті орган және мемлекеттің өзге де органдары өз құзыреті шегінде жүзеге асырады.

Өзге де мемлекеттік органдардың осы Заңмен реттелмеген өкілеттігі міндетті сақтандыру түрлері бойынша тиісті заң актілерінде көзделуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының заң актілерінде тікелей көзделген жағдайларды қоспағанда, мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды адамдарының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы мен сақтандыру брокерінің сақтандыру қызметіне араласуына тыйым салынады.

Уәкілетті орган - Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес сақтандыру рыногын реттеу және сақтандыру қызметін қадағалау жөніндегі функциялар мен өкілеттікті жүзеге асыратын мемлекеттік орган.

Уәкілетті органның құқықтық мәртебесі Қазақстан Республикасының заң актілерімен белгіленеді.

2. Лауазымды адамдардың немесе меншігінде не басқаруында сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының дауыс беретін акцияларының бес проценттен астамы бар адамдардың және сақтандыру брокерлерінің жақын туыстары уәкілетті органның сақтандыру ісін қадағалайтын құрылымдық бөлімшесінің қызметкерлері бола алмайды.

Уәкілетті органның функциялары және өкілеттігі (құқықтары)

1) Қазақстан Республикасында сақтандыру жүйесінің жұмыс істеуін және ұлттық сақтандыру рыногының инфрақұрылымын қалыптастыруды, сақтанушылардың және сақтандыру рыногының өзге де қатысушыларының заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік саясатты жүргізеді;

2) сақтандыру рыногын реттеу принциптері мен әдістерін, сақтандыру қызметін қадағалауды ұйымдастыру тәртібін белгілейді;

3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын құруға рұқсат береді;

3-1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға рұқсат беру және оны кері қайтарып алу тәртібін осы Заңның талаптарын ескере отырып айқындайды, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға рұқсат береді, ірі қатысушының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларын тікелей және (немесе) жанама иелену үлесін белгілейді;

3-2) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларымен мәміле жасауға келісім береді;

3-3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өз еркімен қайта ұйымдастырылуына және таратылуына келісім береді;

3-4) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының еншілес ұйым құруына, заңды тұлғалардың жарғылық капиталдарына қомақты қатысуына рұқсат береді;

3-5) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары үшін тәуекелдерді басқару жүйесінің болуы жөнінде талаптар белгілейді;

4) сақтандыру (қайта сақтандыру) қызметін, сақтандыру брокерінің қызметін, сақтандыру рыногындағы актуарий қызметін жүзеге асыру құқығына лицензиялар беру тәртібін осы Заңның талаптарын ескере отырып айқындайды және лицензиялар береді;

4-1) сақтандыру портфелін берудің тәртібін айқындайды;

5) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы үшін пруденциялық нормативтерді және өзге де сақталуға міндетті нормалар мен лимиттерді, жарғылық капиталдың, кепілдік беру қорының, төлем қабілеттігі маржасының ең аз мөлшерін қоса, белгілейді және олардың сақталуын бақылауды қамтамасыз етеді;

6) таратылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын тарату комиссияларының қызметіне бақылау жасауды жүзеге асырады;

7) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының басшы қызметкерлерін және сақтандыру брокерлерін сайлауға (тағайындауға) келісім береді;

8) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жағынан тұрақтылығы мен төлем қабілетіне талдау жасауды, баға беруді және бақылауды жүзеге асырады;

9) сақтандыру ұйымының сақтандыру шарттарын (сақтандыру полистерін) есепке алу тәртібін белгілейді;

9-1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының сақтандыру сыныптары (түрлері) бойынша сақтандыру тарифтерін бағалау әдістеріне және есептеу принциптеріне талаптар қояды;

9-2) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының шығындылық коэффициентін есептеудің тәртібін белгілейді;

10) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының, сақтандыру брокерлерінің, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының филиалдары мен өкілдіктерінің және сақтандыру брокерлерінің, актуарийлердің тізілімін жүргізеді;

11) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын автоматтандыруға қойылатын талаптарды белгілейді;

13) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары мен сақтандыру рыногының басқа да қатысушылары орындауға міндетті нормативтік құқықтық актілер қабылдайды;

14) сақтандыру қызметі субъектілерін, сақтандыру брокерлерін, сақтандыру қызметі субъектілерінің оқшауланған бөлімшелері мен сақтандыру брокерлерін тексеру ісін жүргізеді;

15) сақтандыру рыногының кәсіби қатысушыларына санкция қолданады;

16) сақтандыру рыногының кәсіби қатысушыларына берілген лицензиялардың қолданылуын тоқтата тұру және лицензияларды кері қайтарып алу туралы шешімдер қабылдайды;

17) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қызметін Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген негіздемелер бойынша тоқтату туралы сот органдарына талап қойып жүгіну жөнінде шешім қабылдайды;

18) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қызметі туралы, оның құрылтайшыларының құқықтық мәртебесі мен қаржылық жай-күйі туралы, сондай-ақ сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына және оның құрылтайшыларына қатынасы жөнінен еншілес ұйымдар немесе оқшауланған бөлімшелер болып табылатын тұлғалар туралы мәліметтер алуға құқылы;

19) осы Заңға сәйкес сақтандыру нарығының және олардың бірлестіктерінің кәсіби қатысушыларынан, сақтандыру агенттерінен өздерінің бақылау және қадағалау функцияларын жүзеге асыруға қажетті мәліметтер алуға құқылы;

21) мемлекеттік органдар мен ұйымдардан өзінің бақылау және қадағалау қызметі үшін қажетті мәліметтерді, оның ішінде қызметтік немесе коммерциялық құпия болып табылатын мәліметтерді алуға құқылы;

22) міндетті сақтандырудың жекелеген түрлері бойынша сақтандыру полистері бланкілерінің мазмұнына және оларды әзірлеуге қойылатын талаптарды белгілейді;

23) сақтандыру нарығының кәсіби қатысушыларына шектеулі ықпал ету шараларын қолдануға құқылы;

24) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын мәжбүрлеп сатып алу жөнінде Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген тәртіппен шаралар қолданады;

25) Қазақстан Республикасы қаржы рыногының субъектілерін қадағалайтын басқа да уәкілетті органдармен ынтымақтастықты және қажетті ақпарат алмасуды жүзеге асырады;

26) басқа мемлекеттердің сақтандыруды қадағалау органдарымен, сондай-ақ халықаралық ұйымдармен сақтандыру рыногын реттеу және сақтандыру қызметін қадағалау мәселелері бойынша қатынастарда Қазақстан Республикасының мүдделерін білдіреді;

27) Қазақстан Республикасының заң актілеріне сәйкес өзге де функцияларды, өкілеттіктер мен құқықтарды жүзеге асырады.

3. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің және олардың оқшауланған бөлімшелерінің қызметін тексеруді уәкілетті орган жүргізеді.

2. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы, сақтандыру брокері, олардың оқшауланған бөлімшелері жүргізілетін тексеру мәселелері бойынша уәкілетті органға жәрдемдесуге, кез келген қызметкерге сауал қою мүмкіндігін, тексеру мақсатын орындау үшін қажетті барлық құжаттар мен өзге де ақпарат көздеріне қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.

3. Инспекциялауды жүзеге асыратын адам сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің қызметін тексеру барысында алынған сақтандыру құпиясы не коммерциялық құпия болып табылатын мәліметтерді жария еткені үшін заңдарда көзделген тәртіппен жауап береді.

4. Өздеріне заң актілерінде берілген өкілеттік шегінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының, сақтандыру брокерлерінің және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының оқшауланған бөлімшелері мен сақтандыру брокерлерінің қызметін тексеруді жүзеге асыратын мемлекеттік органдар сақтандыру ісі және сақтандыру қызметі туралы заңдарды бұзушылықтағы анықталған жолсыздықтар жөнінде уәкілетті органға хабарлауға міндетті.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру қызметін қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдарының түрлері.
2. Сақтандыру қызметін қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдарының құзыреті.
3. Сақтандыру қызметін лицензиялау тәртіптері.

4-Лекция. Тақырыбы: Сақтандыру шарты.

Жоспары:

1. Сақтандыру шартының түсінігі.
2. Сақтандыру шартының элементтері
3. Сақтандыру шартының мазмұны.
4. Сақтандыру шартының тоқтатылу негіздері

Лекция мәтіні: 1. Сақтандыру шарты бойынша бір тарап (сақтанушы) сақтандыру сыйлық ақысын төлеуге міндеттенеді, ал екінші тарап (сақтандырушы) сақтандыру

жағдайы басталған кезде сақтанушыға немесе шартта белгіленген сома (сақтандыру сомасы) шегінде өзінің пайдасына шарт жасалған өзге тұлғаға (пайда алушыға) сақтандыру төлемін төлеуге міндеттенеді.

Сақтандыру шарттық қатынастарының ерекшелігі: сақтандырушы шығаратын ережелерде көрсетілген жағдайларға сақта-нушы қосылу керек. Өз кезегінде сақтандырушы заңның барлық талаптарының және оның қызметін тұтынушылардың мүддесін сақтау бойынша міндетін атқарады. Егер сақтанушының қызметін бақылайтын өкілетті мемлекеттік орган заңның бұзылуын ережелерде көрсе, онда ол сол немесе басқа сақтандыру қызметін жүргізуге лицензия (рұқсат) бермеудің негізі болып есептеледі.

Сақтандыру ережелері сақтандырушымен сақтандырудың әр түрі үшін бөлек дайындалады және сақтандырудың тиісті түрін жүргізуі үшін лицензияны (рұқсатты) беру құқығы өкілетті мемлекеттік органымен келісуге жатқызылады. Шартта қарастырылмаған жағдайларға байланысты даулар пайда болса, онда басшылыққа сақтандыру ережелеріндегі жағдайлар алынуы тиіс.

Сақтандыру ережелері мыналарды қарастыруы керек:

- 1) сақтандыру объектілерінің тізімін;
- 2) сақтандыру сомаларын анықтаудың тәртібін;
- 3) сақтандыру тәуекелдерді;
- 4) сақтандыру жағдайларының қатарынан алып тастаулар және сақтандыруға шек қоюлар;
- 5) сақтандыру шарты қоданылуының мерзімі мен орнын;
- 6) сақтандыру шартын жасаудың тәртібін;
- 7) тараптардың құқықтары мен міндеттерін;
- 8) сақтандыру жағдайы орын алғандағы сақтанушы жасауы тиіс әрекеттерді;
- 9) сақтандыру жағдайының орын алғанын анықтайтын құжаттар тізімін;
- 10) сақтандыру төлемдерін жасаудың жағдайлары мен тәртібін;
- 11) сақтандыру төлемі немесе сақтандыру төлемінен бас тарту жөнінде шешім қабылдау мерзімін;
- 12) сақтандыру шарты жағдайларының тоқтатылуын;
- 13) дауларды шешудің тәртібін;
- 14) сақтандыру тарифтерін және оларды экономикалық негіздеу;
- 15) ерекше жағдайлар.

Сақтандыру ережелеріндегі жағдайларды сақтандырудың әдет ғұрып нормаларына жатқызуға болады деп айта аламыз. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 825-1-бабының 4-тармағының мазмұны осыны дәлелдейді. Келісім бойынша сақтанушы мен сақтандырушының арасында қосымша жағдайларды ескеретін сақтандыру шарты жасалуы мүмкін.

Қосымша жағдайлар үш еседен көп қайталанса, сақтандырушы заңнама қарастырған тәртіпте сақтандырудың белгілі түрі бойынша ережелерді өзгертуге міндетті. Яғни, бұл жағдайлар сақтандырушының тұрақтанған тәжірибесінің бөлігі ретінде қарастырылады.

Сақтандыру шартының сипаттамаларын қарастырайық. Заңнамадағы анықтамасына сәйкес сақтандыру шарты консенсуалды болып қаралады. Бірақ, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 827-6. сәйкес, сақтандыру шарты сақтанушы сақтандыру сыйлық ақысын төлеген кезден бастап, ал оны бөліп-бөліп төлеу қарастырылса бірінші сақтандыру жарнасы төленген кезден бастап күшіне енеді және тараптар үшін міндетті болады. Осыны ескерсек іс жүзінде жалпы тәртіп бойынша сақтандыру шарты реалды (нақты) болып келетіні түсінікті. Сақтандыру шартына консенсуалдық мінез тараптардың келісімімен немесе жеке заң актілерімен берілуі мүмкін.

Сақтандыру шарты өзара шарт, оны сақтанушы мен сақтандырушының негізгі құқықтары мен міндеттеріне назар аудара отырып көруге болады. Сақтанушы сақтандыру сыйлық ақыларын төлеу керек, ал сақтандырушы олардың теленуін талап етуге құқылы. Тиісінше (өз кезегінде) сақтанушы сақтандырушыдан оның сақтандыру төлемін жасау бойынша міндеті орындалуын талап ете алады.

Сақтандыру шарты — ақылы шарт, тараптардың әрқайсысы берілгеннің орнына мүліктік қанағат алады. Сақтандырушы тарапы сақтандыру сыйлық ақылары түрінде мүліктік қанағат алады, ал сақтанушы тарабы болса немесе пайда табушы сақтандыру төлемін алған ретте мүліктік қанағаттандыруға қол жеткізеді. Сақтандыру шартының ақылығы сақтандыру төлемі барлық жағдайларда жасалмайтынына қарамастан сақтала береді. Оның орнатылуы мен алынуы сақтандыру шартын жасау кезінде тараптардың, ниетімен қамтылады.

Келесі мәселе сақтандыру шартының нысанына байланысты болады. Сақтандыру шарты жағдайларына қарамастан жазбаша нысанда жасалуы керек. Сақтандыру шартының жазбаша нысанын сақтамау оның сақтандыру шартын рәсімдейтін құжаттар арасында таңдауға мүмкіншілік береді. Тараптар шарттың барлық жағдайлары керсетілетін бір құжатты жасап оған қолдарын қоя алады. Мұндай шартты жасау жеке келісілген жағдайларға, бір-біріне сай келмейтін тәуекелдерге байланысты сақтандыру жасалғанда қолданымдырақ болып келеді.

Сақтандыру процесінің арақатынасы ЖС – жеке сақтандыру; МС – мүліктік сақтандыру; СЖ – жауапкершілікті сақтандыру. Франшиза (фр. franchise - жеңілдік, еріктілік): шартты – есепке алынбайтын (интегралды), шартсыз – есепке алынатын (эксседентті)

Сақтандыру сақтанушыны бір жақты тәртіпте сақтандырушы әзірлеген үлгілік шарттарға (сақтандыру ережелеріне) қосылу жолымен де жасалады. Мұндай шарт өзінің заңды табиғаты бойынша қосылу шарты болып келеді.

Азаматтардың мүддесіне қарай сақтандыру жүргізілсе (мүліктерін, олардың өмірі мен денсаулығын ерікті сақтандыру), онда шартты сақтандырушының сақтанушыға сақтандыру куәлігін (полисті) беру жолымен жасау жиі кездеседі. Сақтандыру шарты, шартты жасауға тараптардың ерік білдіруін дәлелдеуге және олар барлық елеулі жағдайлар бойынша келісімге келгенін білдіретін жазбаша құжаттармен айырбас жасау арқылы да жасалуы мүмкін. Шарттың бір немесе өзге жазбаша нысанының арасында таңдау тараптардың келісімімен немесе сақтандырушымен жүргізіледі.

Қазіргі азаматтық заңнама шартты жалпы полис беру арқылы жасасу мүмкіншілігін де қарастырады.

Шарттың мұндай нысаны сөз бір текті мүліктердің әртүрлі партиясын белгілі кезең ішінде негізінен бірдей жағдайлармен жүйелі сақтандыру жөнінде жүрген жағдайда қолданылады. Содан басқа, жалпы полис бойынша сақтандыруды жүзеге асырудың міндетті талабы болып сақтанушы мен сақтандырушының арасында келісімнің болуы келеді. Сақтанушының талабы бойынша сақтандырушы оған жалпы полис әсер ететін мүліктің жеке партияларына бөлек сақтандыру полистерін беріп түруға міндетті. Жалпы полиске сақтандыру полисінің мазмұнына сәйкес келмеген жағдайларда артықшылық сақтандыру полисінде болады (соған көңіл бөлінеді).

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 826-бабында сақтандыру шартының мазмұны анықталады. Онда мыналар болуға тиіс: 1) сақтандырушының атауы, орналасқан жері және банктік реквизиттері; 2) сақтанушының (егер ол жеке адам болса), тегі, аты, әкесінің аты (егер бар болса) және тұрған жері немесе (егер ол завды тұлға болса) оның атауы, орналасқан жері және банктік реквизиттері; 3) сақтандыру объектісі; 4) сақтандыру жағдайы; 5) сақтандыру сомасы мен сақтандыру төлемін жүзеге асырудың тәртібі мен мерзімдері; 6) сақтандыру сыйлық ақысының мөлшері, оларды төлеудің тәртібі мен мерзімдері; 7) шарттың жасалу күні және қолданылу мерзімі; 8) егер олар сақтандыру қатынасына қатысушылар болса, сақтандырылған адам мен пайда алушы туралы көрсету; 9) шарттың (сақтандыру полисін) номері,

сериясы; 10) шарттың жағдайларына өзгерістер енгізілетін кездер мен оларды енгізу тәртібі; 11) сатып алу сомасын (жинақтаушы сақтандыру үшін) төлеудің шарттары мен оның мөлшері.

Айтылғаннан сақтандыру шартының елеулі жағдайларына мыналар жататындығы туралы қорытынды жасауға болады, олар:

- 1) сақтандыру объектісі;
- 2) мүмкін болатын сақтандыру жағдайы;
- 3) сақтандыру сомасы және сақтандыру төлемін жүзеге асырудың тәртібі мен мерзімдері;
- 4) сақтандыру сыйлық ақысының мөлшері, оларды төлеудің тәртібі мен мерзімдері;
- 5) шарттың қолданылу мерзімі;
- 6) шартты өзгерту тәртібі бойынша шартқа өзге де елеулі жағдайлар енгізілуі мүмкін.

Егер сақтандыру шартында заң актілерінде көзделгендермен салыстырғанда сақтандырушының жағдайын нашарлататындай жағдайлар болса, онда осы заң актілерімен белгіленген ережелер қолданылады. Яғни, сақтандыру жөніндегі нормалардың диспозитивтігі сақтанушының жағдайын жақсартатын жағдайларға ғана таралады. Осыған себеп болып жоғарыда айтылған сақтандыру шартының ерекше әлеуметтік маңыздылығы келеді, азаматтардың ажырамас мүдделері, нарықтық арнайы субъектілерімен сақтандыру компанияларымен шарт жасайтын жеке кәсіпкерлер мен басқа да тұлғалардың мүдделері есепке алынуы қажет.

Осыған сөйкес сақтандыру шартында көрсетілуге тиісті жағдайлардың толық болмауына байланысты жауапкершілікті сақтандырушы атқарады. Сақтандыру шарты бойынша жеке жағдайлардың толық болмауына байланысты дау пайда болған жағдайларда, дау сақтандырушының пайдасына қарай шешіледі. Бірақ бұл ереже қайта сақтандыру шарттарына таралмайды.

2. Сақтандыру шартының элементтері

Сақтандыру шартының тараптары сақтандырушы мен сақтанушы болып табылады. Сақтандырушы сақтандыруды жүзеге асыратын, яғни сақтандыру жағдайы иайда болған кезде сақтанушыға немесе пайдасына шарт жасалған өзге тұлғаға (пайда алушыға) шартта айқындалған соманың (сақтандыру соманың) шегінде сақтандыру төлемін жүргізуге міндетті тұлға. Сақтандыру ұйымы ретінде тіркелген және сақтандыру қызметін жүзеге асыруға берілген лицензиясы бар заңды тұлға ғана сақтандырушы бола алады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ұйымдық-құқықтық нысаны акционерлік қоғам болып табылады. Жанадан құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ұйымдық-құқықтық нысаны жабық акционерлік қоғам болуға тиіс.

Жабық акционерлік қоғамның ұйымдық-құқықтық нысанында құрылған сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына соңғы толық қаржы жылы ішінде үнемі залалсыз жұмыс істеген және осы кезеңге өкілетті мемлекеттік орган белгілеген пруденциялық нормативтерді және өзге де сақталуға міндетті нормалар мен лимиттерді сақтаған жағдайда мемлекеттік тіркеуден өткен күннен бастап кемінде бір жыл өткеннен кейін ашық акционерлік қоғам болып қайта құрылуына жол беріледі.

Шетелдік қатысушылар мен заңды тұлғалар, шетел азаматтары Қазақстан Республикасының сақтандыру (қайта сақтандыруы) ұйымдарының қатысушылары бола алады. Резидент емес сақтандыру ұйымдарының қызметі шектеледі. Қазақстан Республикасының аймағында орналасқан заңды тұлғалардың мүліктік мүддесін сақтандыру немесе оның жеке бөлімшелерін және Қазақстан Республикасының резиденті болып саналатын жеке тұлғаның мүліктік мүддесін сақтандыру, тек қана Қазақстан Республикасының резиденті болып табылатын сақтандыру ұйымымен жүргізіледі.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы коммерциялық ұйым болып саналғанға карамастан, ол жалпы емес, арнайы құқық қабілеттілігіне иеленеді, ал арнайы құқық қабілеттілік коммерциялық заңы тұлғаларда өте сирек кездесетін қасиет. Сақтандыру ұйымы сақтандыру қызметінен бөлек өкілетті мемлекеттік органның нормативтік құқықтық актілерінде көзделген тәртіппен инвестициялық қызметті жүргізуге, тиісті жинақ-таушы сақтандыру шартында көзделген сатып алу сомасы шегінде өзінің сақтанушыларына қарыз беруді және сақтандыру ұйымының қызметінің негізгі бағытымен тығыз байланысты қызметтерінің басқа да түрлерін жүргізуге құқылы.

Өз мүшелерінің және өзге де мүліктік мүдделерін сақтандыруды жүзеге асыру үшін ұйымдастырылған өзара сақтандыру қоғамдары коммерциялық емес ұйымдар болып табылады.

Қазіргі заң сақтандыру ұйымдарына қызмет көрсетуге рұқсат беретін шектерін анықтауға қатаң қарайтындығымен ерекшеленеді. Бұл өз кезегінде сақтандыру ұйымы қандай сақтандыру шарттарында сақтандырушы бола алатынына әсер етеді.

Қазақстан Республикасының аймағында сақтандыру ұйымының қызметі "өмірді сақтандыру" саласы бойынша лицензия негізінде және "жалпы сақтандыру" саласы бойынша лицензиясымен, лицензияда көрсетілген сақтандырудың тиісті кластарының шегінде жүзеге асырылады. "Жалпы сақтандыру" сала-сындағы қызмет өмірді сақтандыру мүмкіндігін және жинақтау сақтандыруды өткізуге жол бермейді.

Сонымен қатар "өмірді сақтандыру" саласындағы қызметте "жалпы сақтандыру" саласындағы қызметпен қоса атқарылмайды (жазатайым жағдайдан немесе аурудан сақтандыру және медициналық сақтандырудан басқа). Сақтандыру ұйымы, оның сақтандырудың тиісті кластары көрсетілген лицензиясы болған жағдайда, сақтандырудың екі және одан да көп кластарының белгілері мен мазмұнын ұштастыратын (сақтандыру кластарын біріктіруге қатысты шектеулерді ескерсе) сақтандыру түрін әзір-леуге құқылы.

Құқықтық қабілеттіліктің белгілі көлемі қайта сақтандыру ұйымында қарастырылған. Қайта сақтандыру жөніндегі лицензияның болуы лицензиатқа бара-бар қайта сақтандыру қызметін де, бара-бар емес қайта сақтауды қызметін де жүзеге асыру құқыған береді.

Бара-бар қайта сақтандыру шарттары қайта сақтандыру ұйымы ретінде лицензия алмаған сақтандыру ұйымдарымен де жасалады. "Жалпы сақтандыру" саласы бойынша немесе "өмірді сақтандыру" саласы бойынша оған лицензия сақтандыру ұйымы ретінде берілген бара-бар қайта сақтандыру жөніндегі қызметті өзінің лицензиясында көрсетілген кластар бойынша қайта сақтандыруға лицензиясыз да жүзеге асыруға құқылы.

Егер "жалпы сақтандыру" саласы бойынша сақтандыру ұйымында лицензия болса, онда ол лицензия алып бара-бар қайта сақтандыру жөніндегі қызметті де, бара-бар емес қайта сақтандыру жөніндегі қызметті де сақтандырудың тек осы салаласында жүзеге асыруға құқылы.

"Өмірді сақтандыру" саласы бойынша да сақтандырудың және қайта сақтандырудың осындай өзара қатынасы (байланысы) орын алады.

Егер ұйым қайта сақтандыруды, қызметтің ерекше түрі ретінде жүргізсе мұндай шек қойылу қолданылмайды. Лицензияны алып, ол "жалпы сақтандыру" және "өмірді сақтандыру" салалары бойынша бара-бар және бара-бар емес қайта сақтандыруды жүргізеді.

Сақтанушы болып сақтандырушымен сақтандыру шартын жасасқан тұлға келеді. Заңы тұлғалар мен азаматтар сақтанушылар бола алады. Сақтанушының құқықтық жағдайы сақтандыру шартының конструкциясына байланысты өзгеруі мүмкін.

Сақтандыру шартының нормалары мен сақтандырылған адам деген түсінік енгізіледі. Сақтандырылған адам — өзіне қатысты сақтандыру жүзеге асырылатын тұлға. Егер шартта өзгеше көзделмесе, сақтанушы бір мезгілде сақтандырылған адам

болып табылады. Егер сақтанушымен сақтандырылған адамның жеке бастары сәйкес келмесе, оларды бәрібір шарттың бір тараптары ретінде бағалауға болады, яғни мұндай жағдайларда сақтанушының құқықтары сақтандырылған адамға ауысады.

Сақтандырылған адам мәртебесінің сипаттамасы пайда алушы деген түсінікті есепке алмағанда толық емес болады. Ол сақтандырушы үшін нақтылы несие беруші болып табылатын субъектіні сипаттайды. Пайда алушы - сақтандыру шартына немесе міндетті сақтандыру туралы заң актілеріне сәйкес сақтандыру төлемін алушы болып табылатын тұлға.

Пайда алушы жеке де, мүліктік де сақтандыру бойынша тағайындала алады. Сақтандырудың міндетті түрі бойынша пайда алушы сақтандырудың осы түрін реттейтін заң актілерімен айқындалады, ерікті түрі бойынша оны сақтанушы тағайындайды.

Егер міндетті сақтандыру туралы заң актілеріне немесе өз еркімен сақтандыру туралы шартта өзгеше көзделмесе, сақтанушы пайда алушы болып табылады. Сонымен, кейбір жағдайларда, сақтанушыны сақтандыру шартын аз пайдасына қарай жасаған тұлға ретінде анықтауға болады.

Үшінші тұлғалар пайдасында жасалатын өзге шарттар болып келсе, мысалы сатып алу, сату, мүлік жалдау, рента және т.б. шарттар, онда солармен бірге үшінші тұлға пайдасына жасалатын сақтандыру шарты да орын алуы мүмкін.

Сақтандырылған адам сақтандыру шартына заң актілерімен сақтанушыға үшінші тұлғаны сақтандыруды жүзеге асыру міндеті жүктелгесін қатысуы мүмкін. Өз еркімен сақтандыру кезінде сақтанушы үшінші тұлғаны сақтандыру шартында сақтандырылған адам ретінде айқындай алады.

Егер сақтандыру сақтанушыдан бөлек басқа тұлғаға байланысты жүргізілсе, сақтандырылған адамның жеке басы жөне соған байланысты оның мүдделері (сақтандырылған адамды жеке сақтандыру), не сақтандырылған адамның мүлкі жөне мүліктік мүдделері (сақтандырылған адамның мүліктік сақтандырылуы) сақтандыру объектісі болады. Сақтандырылған тұлғаның мүлкін сақтандырған кезде, сақтандырылатын тұлғаның өзінің мүлкін сақтауда мүддесінің бар болуы міндетті талап болып келеді.

Міндетті сақтандыру жөнінде жөне сақтанушы тұлғалардың нақты анықталмаған тобын сақтандыратын жағдайлар туралы айтатын болсақ, осы кездерде сақтандыру шарттық қатынастарында сақтандырылған адам ретінде тұлғаның қатысуы еріксіз жүргізілуі мүмкін екенін айта аламыз. Өз еркімен сақтандыру кезінде жеке тұлғаның жеке басын немесе мүлкін сақтандыру жөніндегі қарсылығы шарт жасаудың мүмкін еместігіне, ал егер ол жасалып қойған болса — шарттың бұзылуына әкеп соғады.

Егер шарт бойынша сақтанушы болып табылмайтын сақтандырылған адамға белгілі бір міндеттер жүктелетін болса, сақтанушы осы себепке байланысты (осы шартты жасауға) сақтандырылған адамның келісімін алуы тиіс.

Сақтанушыға үшінші тұлғаны сақтандыру міндеті жүктелген жағдайда, аталған тұлға сақтанушыдан бұл міндеттің орындалуы туралы есеп талап етуге, ал заң актілерінде көзделген жағдайларда — оның сақтандырылған адам болып табылатындығын дәлелдейтін құжатты алуға құқылы (Қазақстан Ресубликасының Азаматтық кодексінің 815-б. 4-тармағы). Сақтандырылған адамға оның мәртебесін білдіретін құжат берілетініне берілмейтініне тәуелсіз, сақтандыру құқықтық қатынастарында сақтандырылған адамның жеке басы тұлғалардың анықталмаған (белгісіз) қатарын сақтандыруды қоспағанда) әрқашан нақты анықталған болып келеді.

Сақтанушы үшінші адамды сақтандыру жөніндегі өз міндетін орындамаған немесе дұрыс орындамаған жағдайда, бұл тұлға өзінің сақтандырылмағаны жөнінде біліп, сот тәртібімен сақтандыру міндеті заңмен жүктелген тұлғаға оны сақтандыруды талап етуге құқылы.

Үшінші тұлғаларды сақтандыру жөнінде міндеттеменің өз еркімен орындалуы бұдан бөлек, осы міндеттеме орындалмай қалғанда орын алуы мүмкін қолайсыз жағдайлардың пайда болуын келтірмеу қажеттілігімен қамтамасыз етілуі мүмкін. Үшінші тұлғаны сақтандыру бойынша оған жүктелген міндеттемені орындамаған немесе заңды актілерімен қарастырылған ережелермен салыстырғанда сақтандырылған адамның жағдайын нашарлататын жағдайлардың негізінде шарт жасаған тұлға сақтандыру жағдайы ретінде қарастырылған оқиғаның болуы себебінен өзі жауапкершілікті көтеретін (зиянды өтейтін) болады.

Жауапкершіліктің мөлшері сақтандыру тиісті жүргізілгенде төленетін сақтандыру төлемінің көлеміне сәйкес болады.

Кәмелетке толмаған азамат сақтандырылған болып табылатын жағдайда оның құқықтарын жүзеге асыру тәртібі, олардың құқықтарын және қорғалатын мүдделерін заң бойынша өкілдік ету нормаларына сүйенеді.

Жалпы ережеге байланысты сақтандырылған адам шарт бойынша міндеттемелерді орындамайды, олар сақтанушыға жүктеледі (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 815-б. 6-тармағы) Сақтанушы үшінші тұлғаны сақтандыруға байланысты шығындарды өтеуге міндетті. Сонымен қатар, егер сақтанушы сақтандырылған адам болып табылмаса, үшінші сақтандырылған тұлға пайда алушы болып келеді.

Бірақ, сақтанушымен және сақтандырылған тұлғамен қатар шарттың бір тарапында пайда алушы бөлек тұлға да қатысуы мүмкін және ол сақтандыру жағдайы орын алса сақтандыру төлемін алуға құқылы болады.

Жалпы ережелерге байланысты ол сақтандырылған адамның жазбаша келісімі бойынша тағайындалады. Пайда алушы болып сақтандырылған адамның кәмелетке толмаған балалары, оның басқа да еңбекке жарамсыз асырауындағы тұлғалар келуі мүмкін, мысалы оның кәсіби қызметі жоғары дәрежедегі тәуекелмен байланысты тұлғаның өмірі сақтандырылатын болса. Кәмелетке толмаған пайда алушының да, құқықтары оның заңды өкілдерімен жүзеге асырылады.

Кәсіпкерлік тәуекелді сақтандыру шарты бойынша пайда алушы ретінде тек сақтанушы бола алады, ол сонымен бірге бір уақытта сақтандырылған адам болуы да қажет. Сақтанушыға үшінші тұлғаны сақтандыру міндеті жүктелген жағдайда, аталған тұлға сақтанушыдан бұл міндеттің орындалуы туралы есеп талап етуге, ал заң актілерінде көзделген жағдайларда — оның сақтандырылған адам болып табылатындығын дәлелдейтін құжатты алуға құқылы.

Азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандырған кездерде пайда алушылар болып сақтанушы олардың алдында жауапкершілікті келтіретін тұлғалар, яғни сақтанушының әрекеттерімен оларға зиян келтірілетін тұлғалар келеді. Осы ереже шартта пайда алушы болып сақтанушының өзі немесе басқа тұлға аталғанына, ия болмаса пайда алушы көрсетілмегеніне қарамастан қолданылады.

Егер сақтандырылған адамның қайтыс болуы сақтандыру жағдайы болса, бірақ шартта пайда алушылар көрсетілмесе, олардың ретінде сақтандырылған адамның мұрагерлері қарастырылады.

Пайда алушы сақтауды жағдайы орын алған кезде тікелей сақтандырушыға сақтандыру шартында көзделген сақтандыру төлемін төлеу туралы талап қоюға құқылы. Сонымен қатар, пайда алушыға сақтандыру шартын орындауға байланысты міндеттемелер жүктелуі мүмкін емес, оларды мұндай жағдайларда сақтанушы атқарады (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 816-б. 9-тармақ).

Азаматтық кодексте сақтанушының тарапы жағынан құқықтық мирасқорлық және сақтандырылған адам немесе пайда алушының орнына басқа тұлғаны тағайындаудың тәртібі тікелей реттелген. Сақтандырушының тарапы жағынан құқықтық мирасқорлық азаматтық құқықтағы универсалдық (эмбебап) және сингулярлық құқықтық мирасқорлықтың жалпы ережелеріне сәйкес орын алады.

Мүлікті сақтандыру шартын жасасқан сақтанушы қайтыс болған жағдайда сақтанушының құқықтары мен міндеттері мұрагерлік тәртібімен осы мүлікті қабылдаған адамға ауысады. Сонымен, сақтанушыны тарапынан универсалдық (әмбебап) құқықтық мирасқорлық сақтандыру шартының шеңберінде жалпы ережелер бойынша жүзеге асады.

Сингулярлық құқықтық мирасқорлық тәртібі бойынша сақ-танушының құқықтары мен міндеттемелерінің ауысуы ерекшеленеді. Егер басқа тұлғаға алғашқы сақтанушының мүлкісіне меншік құқықтары (немесе өзге де заттық құқықтары) ауысса, мұндай тұлғаға сақтандыру шарты бойынша құқықтар мен міндеттемелердің ауысуы сақтандырушының келісімімен жіберіледі, ал жалпы ережелер бойынша талапқа ету құқығын беру борышкердің келісімін талап етпейді. Сақтандырушының келісімінсіз сингулярлық құқықтық мирасқорлыққа жол беру жеке сақтандыру жөніндегі бөлек заңды актілерімен немесе шарттың өзімен қарастырылуы мүмкін.

Жеке сақтандыру шартын сақтандырылған адамның пайдасына жасаған сақтанушы қайтыс болған жағдайда, осы шартта айқындалған құқықтар мен міндеттер сақтандырылған тұлғаға оның келісімімен ауысады.

Шарт бойынша міндеттерді орындауға қарасты тұлғаның қабілеттілігі есепке алынады. Сақтандыру шарты бойынша міндеттерді сақтандырылған адамның орындауы мүмкін болмаған жағдайда, оның құқықтары мен міндеттері заң актілеріне сәйкес оның құқықтарын және заңды мүдделерін қорғау бойынша міндеттерді жүзеге асырушы тұлғаларға ауысуы мүмкін.

Заңды тұлға болып есептелетін сақтанушыға құқықтық мирасқорлық жөнінде ереже айрықша көрсетілген. Оның универсалдық құқықтық мирасқорын анықтау жалпы ережелермен жүргізіледі. (заңды тұлғаны қайта құру орын алса), ал сақтандырудың құқықтық қатынастарына құқықтық мирасқорды жіберу жөніндегі сұрақты шешу сақтандырушының келісімін алумен байланысты (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 863—6. 3-тармақ).

Сақтандыру шарты бойынша сақтандырылған тұлғаны ауыстыруды қарастырайық. Ауыстыруға қарасты ерекше ережелер азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру реттер үшін қарастырылған. Азаматтық-құқықтық жауапкершілікгі сақтандыру кезінде сақтандырылған адам болып табылмайтын сақтанушы бұл туралы сақтандырушыға жазбаша хабарлап, сақтандыру жағдайы басталғанға дейін кез-келген уақытта сақтандырылған тұлғаны басқасымен ауыстыруға құқылы. Сақтандыру шартымен сақтандырылған адамды еркін ауыстыруға тиым салынуы немесе мұндай ауыстыруға шек қойылуы қарастырылуы мүмкін.

Жеке сақтандыру шарты бойынша және азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандырудан басқа мүліктік сақтандыру шартында аталған сақтанушы болып табылмайтын сақтандырылған адам тек өзінің және сақтандырушының келісімі бойынша ғана басқа тұлғамен ауыстырылуы мүмкін.

Шарт бойынша сақтандыру төлемін алу құқығы егер сақтандырылған адам оны алудан бас тартса, сақтандырылған адамнан сақтанушыға ауысуы мүмкін.

Егер сақтанушы болып табылмайтын сақтандырылған адам қайтыс болуы, сақтандыру жағдайы болып қарастырылмаса, құқықтық мирасқорлыққа жол берілмейді. Сонымен бірге сақтандырылған тұлғаны ауыстыру мүмкіндігі заңмен немесе шартпен қарастырылуы мүмкін.

Сақтанушы сақтандыру жағдайы басталғанға дейін сақтандырылған адам болып табылмайтын, сақтандыру шартында аталған пайда алушыны, бұл жөнінде сақтандырушыны жазбаша хабардар етіп, басқа адаммен ауыстыруға құқылы. Пайда алушыны оның сақтанушымен жасаған келісімінен туындайтын белгілі бір міндеттерді сақтандыру шарты бойынша орындағаннан немесе сақтандырушыға сақтандыру төлемін жүзеге асыру жөніндегі талап қойғаннан кейін басқа адаммен ауыстыруға болмайды. Сақтандырылған адам болып табылатын пайда алушыны

ауыстыру сақтандырылған адамды ауыстыруға қарастырылған жалпы ережелер бойынша жүргізіледі Сақтандырылған адам болып саналмайтын пайда алушы қайтыс болған жағдайда не ол пайда алушының құқықтарынан бас тартса, соңғысының құқығы сақтандырылған тұлғаға ауысады. Сақтандырылған адамның қайтыс болуынан жалпы салдарына әкеледі (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 816-б. 6-тармақ).

Сақтандыру объектісі жеке және заңды тұлғалардың мүддесі болып есептеледі. Сақтанушының құқыққа қайшы мүдделері сақтандыру объектісі бола алмайды, оларды сақтандыру артынан сақтандыру шартын жарамсыз екендігіне әкеп соғады. Сақтандыруға жататын мүдделер, мүліктің жойылуының немесе басқа да жоғалуының, кәсіпкерлік қызметтен күткен пайданы алмаудың азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартылудың өмірге немесе денсаулыққа зиян келтірудің салдарынан болатын және тағы басқаларға байланысты қолай-сыз мүліктік зардаптардан құтылу немесе оларды азайтуға бағытталған сақтанушы (сақтандырылған адам) субъектісінің ықыласымен байланысты. Яғни, сақтандыру объектісін олар жөнінде басқа да абсолютті және арақатыстық мүліктік және мүліктік емес құқықтық қатынастар топтары пайда болатын азаматтық құқықтар объектілерінің өздерімен теңестіруге болмайды. Сингулярлық құқықтық мирасқорлық тәртібі бойынша сақтанушының құқықтары мен міндеттемелерінің ауысуы ерекшеленеді. Егер басқа тұлғаға алғашқы сақтанушының мүлкісіне меншік құқықтары (немесе өзге де заттық құқықтары) ауысса, мұндай тұлғаға сақтандыру шарты бойынша құқықтар мен міндеттемелердің ауысуы сақтандырушының келісімімен жіберіледі, ал жалпы ережелер бойынша талапқа ету құқығын беру борышкердің келісімін талап етпейді. Сақтандырушының келісімінсіз сингулярлық құқықтық мирасқорлыққа жол беру жеке сақтандыру жөніндегі бөлек заңды актілерімен немесе шарттың өзімен қарастырылуы мүмкін.

Сонымен, сақтандыру объектісін сипаттай отырып қор-тынды жасауға болады, сақтандыру қатынастары кейбір мөлшерде қалған азаматтық құқықтық қатынастары үшін қамтамасыз ететін болып табылады.

Сақтандыру шартының заңды объектісі болып (қызмет көрсетудің өзге түрлерінен ерекше болып келетін) қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін сақтандырушының жүріс тұрысы есептеледі.

Сақтандырушының қызметі қаржылық мазмұнды болады, сонымен бірге оны көрсетуді реттейтін шарт, банкілік, қаржылық қызметті реттейтін шарттардың таныс конструкцияларына сәйкес келмейді. Айтылғанды сипаттауға сақтандырудың мазмұнына талдау жасау көмектесе алады.

Пайда алушыны оның сақтанушымен жасаған келісімінен туындайтын белгілі бір міндеттерді сақтандыру шарты бойынша орындағаннан немесе сақтандырушыға сақтандыру төлемін жүзеге асыру жөніндегі талап қойғаннан кейін басқа адаммен ауыстыруға болмайды. Сақтандырылған адам болып табылатын пайда алушыны ауыстыру сақтандырылған адамды ауыстыруға қарастырылған жалпы ережелер бойынша жүргізіледі Сақтандырылған адам болып саналмайтын пайда алушы қайтыс болған жағдайда не ол пайда алушының құқықтарынан бас тартса, соңғысының құқығы сақтандырылған тұлғаға ауысады. Сақтандырылған адамның қайтыс болуынан жалпы салдарына әкеледі (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 816-б. 6-тармақ).

Сақтандыру объектісі жеке және заңды тұлғалардың мүддесі болып есептеледі. Сақтанушының құқыққа қайшы мүдделері сақтандыру объектісі бола алмайды, оларды сақтандыру артынан сақтандыру шартын жарамсыз екендігіне әкеп соғады. Сақтандыруға жататын мүдделер, мүліктің жойылуының немесе басқа да жоғалуының, кәсіпкерлік қызметтен күткен пайданы алмаудың азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартылудың өмірге немесе денсаулыққа зиян келтірудің салдарынан болатын және тағы басқаларға байланысты қолай-сыз мүліктік зардаптардан құтылу

немесе оларды азайтуға бағытталған сақтанушы (сақтандырылған адам) субъектісінің ықыласымен байланысты. Яғни, сақтандыру объектісін олар жөнінде басқа да абсолютті және арақатыстық мүліктік және мүліктік емес құқықтық қатынастар топтары пайда болатын азаматтық құқықтар объектілерінің өздерімен теңестіруге болмайды. Сингулярлық құқықтық мирасқорлық тәртібі бойынша сақтанушының құқықтары мен міндеттемелерінің ауысуы ерекшеленеді. Егер басқа тұлғаға алғашқы сақтанушының мүлкісіне меншік құқықтары (немесе өзге де заттық құқықтары) ауысса, мұндай тұлғаға сақтандыру шарты бойынша құқықтар мен міндеттемелердің ауысуы сақтандырушының келісімімен жіберіледі, ал жалпы ережелер бойынша талапқа ету құқығын беру борышкердің келісімін талап етпейді. Сақтандырушының келісімінсіз сингулярлық құқықтық мирасқорлыққа жол беру жеке сақтандыру жөніндегі бөлек заңды актілерімен немесе шарттың өзімен қарастырылуы мүмкін.

3. Сақтандыру шартының мазмұны

Сақтандыру шарты көбіне нақты (реалды) шарт болғандықтан, оның мазмұнын талдауды сақтанушының міндетінен және оған қарама қарсы болып келетін сақтандырушының құқығынан бастау керек. Ең басында (бірінші кезекте) сақтанушы сақтандырушыға сақтандыру сыйақысын төлеуге міндетті. Сақтанушы осы өзінің міндетін сақтандырылған адамға да, пайда алушыға да жүктей алмайды. Мұндай міндет оларға заңды актілерімен де жүктелмейді.

Сақтандыру сыйақыларының мөлшерлері шартпен белгілі ақша сомасы ретінде қарастырылады. Сақтанушы шартпен сәйкес, сақтандыру объектісі мен сақтандыру тәуекелінің сипатын ескере отырып, сақтандыру сомасының көлеміне (мөлшеріне) қарап есептелетін сақтандыру сыйлық ақысының мөлшерін белгілейтін сақтандырушы әзірлеген сақтандыру тарифіне байланысты сақтандыру сыйлық ақыларын төлеуге міндеттенеді.

Сақтандырудың міндетті түрлері кезінде сақтандыру сыйлық ақыларының мөлшерлері заңды актілерімен орнатылған олардың мөлшерлерінен көп болмауы керек. Мысалы, автокөлік құжаттарының иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті түрде сақтандыру жөніндегі Ережелерге сәйкес, жеңіл көлік иелерінің, 1200 кубтық сантиметрге дейінгі двигатель мөлшері бар микроавтобус иелерінің жауапкершілігін сақтандыру үшін, үш айлық есептік көрсеткіштер көлемінде сыйлық ақысы алынады, ал 1200-ден 1600 кубтық сантиметрге дейін кіргізілетін сақтандыру сыйлық ақысы төрт айлық есептік көрсеткіштер көлемінде орнатылады және т.б. Сақтандыру компаниялары клиенттерді міндетті түрдегі сақтандырудың осы түрлеріне тарту мақсатында алынатын сақтандыру сыйлық ақыларының мөлшерін азайтып тұрады.

Сақтандыру сыйлық ақыларын төлеудің тәртібі мен мерзімдері шартпен белгіленеді. Сақтандырудың міндетті түрлері бойынша олар заңдармен белгіленуі мүмкін.

Сақтандыру сыйлық ақысы әдетте біруақтылы төленеді. Шартта сақтандыру сыйлық ақысын бөліп-бөліп төлеу көзделуі мүмкін. Тараптар кезекті сақтандыру жарналарын белгіленген уақытта төлемеуге байланысты жауапкершілікгі қарастыра алады. Содан басқа, сақтандырушының осы жағдайда шартты мерзімінен бұрын бұзу құқығы да бекітілуі мүмкін.

Бірақ сақтандырушымен бұл шартты бұзу мүмкіндігі жинақтау сақтандыру шарттары үшін қарастырылмайды. Азаматтық кодексінде енгізілген өзгерістерге сәйкес, жинақтау сақтандыру шартымен орнатылған мерзімде сақтандырушы сақтандыру жарналарын (біріншісінен басқаларын) алмаған жағдайда сақтандыру жарнасын төлеу қажеттілігі жөнінде сақтанушыға хабардар беруге міндетті.

Хабарландырудың ішіне кіреді:

1) сақтандыру жарнасын (сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру мезгілі) төлеу мерзімі;

- 2) сақтандыру жарнасын төлеудің мерзімін асырып алу үшін өсім мөлшері;
- 3) сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру мерзімі ішінде сақтандыру жарнасын төлемеу жағдайларында сақтанды-рушының бір жақты тәртіппен шартты тоқтату құқығы.

Сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру кезінде сақтандыру жағдайы орын алып қойса сақтандырудың шарты бой-ынша сақтаңдырушы берешек сомасын ұстап қалып, сақтандыру төлемін жасауы тиіс. Сақтанушыға сақтандыру жарнасын төлеуі қажет екендігін ескертетін хабарлама, оның жіберілгендігін растауға мүмкіндік беретін жолмен жіберіледі.

Сонымен қатар сақтандырудың басқа да түрлерінде, егер сақтандыру жағдайы сақтандыру жарнасын төлегенге дейін болса, оны төлеу мерзімі жіберіліп алынса сақтандырушы сақтандыру төлемі мөлшерін айқындап, төлену мерзімі өтіп кеткен сақтандыру жарнасын есептеп оны тиесілі сақтандыру төлемінің есебінен ұстап қала алады, бірақ ол сақтандыру төлемін жасау міндетінен босатылмайды.

Сақтанушы сақтандырушыға сақтандыру тәуекелдерінің күйі туралы хабарлап отыруы керек. Бұл міндетіне сәйкес сақтанушы өзіне белгілі сақтандыру жағдайы болуының мүмкіндігін және шығын көлемін анықтау үшін мәні бар барлық мөлiметтерді сақтандырушыға хабарлауға міндетті. Сақтандыру жағдайы ретінде қарастырылған оқиға туындау ықтималдығының дәрежесі, оның орын алуы мүмкін зиянды салдары өз кезектерінде сақтандырушы тәуекелінің дәрежесін бағалауға мүмкіншілік береді.

Тәуекелдің дәрежесін бағалауға маңызды болып сақтандырушы өндеген сақтандырудың типтік жағдайларында (сақтандыру ережелерінде) немесе сақтанушыға шартты жасасу уақытында жіберілген жазбаша сұрауда нақты көрсетілген жағдайлардың барлығы табылады. Сақтанушы бір немесе өзге қалыптасқан жағдайда тәуекелді бағалау үшін маңызды болып табылуы мүмкін өзге фактілерді де сақтандырушыға хабарлауға міндетті. Барлық жағдайда да ол адал болуы керек. "Егер ол, мысалы, оның сақтандырып отырған туысканы емдеуге келмей ауырып, өлім аузында жатқанын білсе, онда мұндай сақтанушы адамгер-шілікке де, заңға да қарсы тіршілік істейді".

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 832-ба-бы 1-тармағының нормасын қолдану осы баптың 3-тармағының әсері салдарынан біршама ерекшеліктерге ие болады.

Өзінің қызмет ету аймағында біліктілігімен сипатталатын сақтандырушы шартты жасасқан кезде өзінің тәуекелін бағалау үшін мәні бар барлық фактілерді барынша толық анықтауы тиіс.

Егер сақтандыру шарты сақтандырушының сақтанушыға қойған сұрақтарына жауап болмаған жағдайда бейтілсе, онда сақтандырушы тиісті фактілер сақтанушымен хабарланбады деп шартты бұзуды немесе оны жарамсыз деп тануды талап ете алмайды. Сонымен қатар шартты жасағаннан кейін сақтанушы сақтандырушыға оған тәуекелінің дәрежесін бағалауға қажет фактілер жөнінде жалған ақпар бергені белгілі болса, сақтандырушы шартты жарамсыз деп тануды талап ете алады.

Жоғарыдағыдай жағдайлар сақтандырушыға оның шартты жасағанына дейін белгілі болса, немесе сақтаңдырушы олар туралы білуге тиіс болса, онда сақтанушы өз міндетін орындамаған деп есептелмейді. Сақтанушының жасырын қалған фактілері сол кезеңге дейін жойылса, онда да сақтандырушы шарттың жарамсыздығын талап ете алмайды. Мүлікті сақтандыру шартын жасағаннан кейін де сақтанушы сақтандырушыға шарт жасасқан кездегі хабарланған жағдайлардағы белгілі болған елеулі өзгеріс-терді, ауытқушылықты сақтандырушыға хабарлап отыруға міндетті. Сақтандыру туралы нормалардың мағынасы бойынша жағдайлардағы елеулі өзгерістер болып сақтандыру тәуекелінің ұлғаюына елеулі әсер етуі мүмкін өзгерістер табылады. Сонымен қатар

сақтандыру шартында тікелей көрсетілген өзгерістер барлық жағдайда маңызды деп саналады.

Жалпы полис бойынша сақтандыру кезінде сақтанушы шартта көрсетілген мерзім ішінде, ал егер бұл мерзім қарастырылмаса, мүліктік әрбір партиясын алғаннан кейін ізінше, сақтандырушыға оған тәуекелдің дәрежесін анықтауға қажет мәліметтерді хабарлап отыруы керек. Сақтандырушының шығынды төлеуі мүмкін болған қауіпті кезең өткенімен сақтанушы жоғарыда аталған міндеттерден босатылмайды.

Сақтанушының келесі міндеті сақтандыру жағдайы болғаны туралы сақтандырушыға хабарлауда болып келеді. Оған сақтандыру жағдайы орын алғаны туралы белгілі болғаннан кейінге қалдырмай сақтаушы осы туралы сақтандырушыға немесе оның өкіліне хабарлауы тиіс. Сақтандыру жағдайы ретінде қарастырылған оқиға туындау ықтималдығының дәрежесі, оның орын алуы мүмкін зиянды салдары өз кезектерінде сақтандырушы тәуекелінің дәрежесін бағалауға мүмкіншілік береді.

Егер шартта ескертудің тәсілі мен мерзімі көрсетілсе, хабарлау міндеті шартқа сәйкес орындалуы керек. Кейбір жағдайда хабарлау (ескерту) заң актілерінде көрсетілген мерзімде жасалады.

Сақтандыру шарты сақтандырушының сақтанушыға қойған сұрақтарына жауап болмаған жағдайда бейбітсе, онда сақтандырушы тиісті фактілер сақтанушымен хабарланбады деп шартты бұзуды немесе оны жарамсыз деп тануды талап ете алмайды. Сонымен қатар шартты жасағаннан кейін сақтанушы сақтандырушыға оған тәуекелінің дәрежесін бағалауға қажет фактілер жөнінде жалған ақпарат бергені белгілі болса, сақтандырушы шартты жарамсыз деп тануды талап ете алады.

Көлік иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы ережелердің 3 тармағына сәйкес сақтандыру жағдайы болған соң ол туралы 3 күн мерзім ішінде сақтанушы (демалыс пен мереке күндерін есептемегенде) сақтандырушыны хабардар етуі керек. Сақтанушы бұл кезде оқиғаның болған уақыттың орнын және барлық жағдайларын көрсетуі керек.

Шартқа сәйкес сақтанушы сақтандырылатын тұлға болмаса, онда аталған міндет сақтандырылған тұлғаның өзінде болып келеді. Егер өзін сақтандыру шарты жасалса және сақтандыру жағдайы болып сақтандырылғанның өлімі келсе, онда сақтандырушыға сақтандыру жағдайы болғаны туралы сақтанушы хабарлайды, ал егер ол біруақтылы сақтандырылған болса бұл міндет пайда алушыға жүктеледі. Осындай сақтандыру шарттарында хабарлау мерзімі отыз күннен кем болмауы тиіс. Мерзімнің мұндай ұзақтығы жақын адамның дүниеден өтуінің жақындарына ауыр болатынына байланысты. Сонымен бірге бұл кездерде сақтандыру жағдайының фактілері айқын болатынын да ескерген.

Пайда алушы сақтанушымен және сақтандырылушымен бірге сақтанатын жағдай туралы сақтандырушыға хабарлауға әрқашан құқылы болып келеді. Оның бұл құқығына ескертуді сақтандырушыға сақтанушы немесе сақтандырылған жасағаны әсер етпейді. Сақтандырушыға сақтандырылатын жағдай болғаны туралы тиісті мерзімде ескертілмегені расталса, онда сақтандырушының сақтандыру төлемін жасаудан бас тарту құқығы пайда болады. Бұған сақтандырушы сақтандыру жағдайы туралы өзі білген немесе ескерту жасалу (жасалмауы) оның міндетіне әсер етпейтін реттер кірмейді. Біз бұл жерде сақтандырушының ескертілмеуі сақтандыру жағдайы болғанда оның мүліктік мүдделеріне ешқалай әсер етпейтін реттер туралы айтып отырмыз. Мысалы: өлім табиғи себеппен болса (аурудан) және бұл сақтандыратын жағдай болып қаралса.

Сақтанушы сақтандыратын жағдайдан болатын шығындарды азайтуға ықпал салуы керек. Сақтанушының өзінің осы міндетін орындау қалыптасқан жағдайда шығынның алдын-алу мақсатында қажетті қисынды және қолайлы шаралар жасалуын талап етеді. Олардың қатарына сақтандырылған мүлікті құтқаруға және сақтауға бағытталған шаралар да кіреді. Мұндай шараларды жүзеге асыра келе сақтанушы,

сақтандырушының нұсқауын қадағалау керек, егер оған бұл туралы алдын-ала ескертілсе.

Сақтанушы сақтандыру жағдайы болуы үшін жауапты тұлғаға қойылуы мүмкін талаптардың сақтандырушыға берілуін қамтамасыз етуі керек. (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 831-б. 5-тармағы).

Осы себептен сақтанушы (сақтандырылған тұлға) сақтандыру төлемін алғаннан кейін барлық құжаттарды айғақтар сақтандырушыға беруі тиіс және сақтандырушының оған өткен талап құқығын жүзеге асыруы үшін қа-жетті барлық мәліметтерді де хабарлауы керек. Мысалы, сақтандырылған тұлға алдындағы шартты орындамаса, ал сақтанушы болып өзге тұлға келсе, онда шартты бұзған субъектіге талап құқығы сақтандырушыға ауысуын қамтамасыз етуге тікелей міндетті болып сақтандырылған тұлға келеді. Ол шарт мәтінінің барлық жазылған хаттарды есеп айырысу жүргізілгенде төлем қағаздарының көшірмесін және басқаларды сақтандырушыға беруі тиіс. Сақтандырушыға да бір қатар міндеттер жүктеледі. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 830-б. 1-тар-мағына сәйкес сақтандырушы сақтанушыны сақтандыру ережелерімен таныстыруы қажет.

Сақтандырушының негізгі міндеті сақтандыру жағдайы орын алғанда сақтандыру төлемін сақтандыру шарты мен заң актілерінде көрсетілген мерзім мен мөлшерде төлеуде болып келеді. Жоғарыда аталған автокөлік иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы Ережелерінің 33-тармағына сәйкес сақтандыру шартында қарастырылған құжаттар бар болған жағдайда сақтандырушы сақтандыру төлемдерін құжатты алғаннан кейін 7 банктік күннен кешіктірмей бастауы керек, осыған сақтандыру төлемі жайлы таластар сотта қаралатын жағдайлар жатпайды.

Аталған міндеттерді тәжірибе тұрғысында бағалау үшін "сақтандыру сомасы" және сақтандыру төлемін ұғымдарын толық түсінудің маңызы үлкен болып келеді. Сақтандыру сомасының мөлшері шартта көрсетіледі. Міндетті сақтандыру кезінде сақтандыру сомасы сақтандыратын жағдай болған кезде болатын нақты нұқсан мөлшерінен кем болмауы керек, тұлғаның өзін сақтандыру кезінде (міндетті сақтандыру жағдайларын бірге алғанда) сақтандыру сомасы екі жақтың келісімімен белгіленеді. Ал мүлікті ерікті сақтандыру үшін керісінше шектеулер қарастырылған. Мүлікті сақтандыру кезінде сақтандыру сомасы шартты бекіту кезіндегі заттың іс жүзіндегі құнынан аспауы қажет. Шартты бекіткен кезде анықталатын мүліктің құны сақтандыру құны деп аталады. Ол мүліктің нарық құнына негізделеді. Кәсіпкерлік тәуекелділікті сақтандырғанда сақтандыру құны болып, кәсіпкерге сақтандыру жағдайы болған кезде орын алуы мүмкін шығындар есептеледі.

Егер сақтандыру сомасы шартта көрсетілген сақтандыру құ-нынан асып кетсе, овда сақтандыру шарты оны жасасу сәтіндегі сақтандыру құнынан асып келетін сақтандыру сомасының бөлігінде жарамсыз болып келеді.

Сақтандыру шартында белгіленген мүлік құны жөнінде тараптар дауласа алмайды. Тек бір ерекшелік (алып тастау) бар, ол оны сақтанушы әдейі жаңылыстарды деп айтатын сақтандырушының дауласуына тарайды. Сонымен, сақтандырушы іс жүзінде сақтандыру төлемін өтеу міндетін іске асыруы сақтандыру сомасының мөлшерімен есептелінеді, сонымен бірге ол негізге алынған сақтандырушылық қамтамасыз ету жүйесіне және сақ-тандыру жағдайы туындаған кезде орын алған барлық фактілерге де байланысты. Бара-бар қамтамасыз ету жүйесі қолданылады, соған сәйкес сақтандырылған мүлікке келген зиян, сақтандыру сомасы мүлік құнын анықтайтын соманың қандай бөлігін құрайтынына қарап үлесті көлемде өтеледі. Бұл жағдайда келтірілген шығынның сомасы сақтандыру сомасының мүлік құнының сомасына қамтамасыз анықтайтын процентке көбейтіледі.

Алғашқы тәуекелділік сақтандыруы деп аталатын жүйеге сәйкес келтірілген шығын сақтандыру құны сомасының және сақтандыру сомасының проценттік ара-

қатынасының байланысына қарамастан сақтандыру сомасының көлемінде өтеледі. Сақтандыруды қамтамасыз етудің үшінші түрі бойынша шығын қатаң түрде шектелген мүліктің сақтандыру құнының шеңбері көлемінде өтеледі, бұл жүйе бойыншада шартта кейде шығынды өтеудің ең жоғары, және ең төмен шектері көрсетіледі.'

Бірінші сақтандыру жүйесіне сәйкес сақтанушыға (сақтандырушыға, пайда алушыға) төлем келтірілген зиян мөлшерінен аз төленеді. Ал қалған екі жүйеге сәйкес сақтандыру төлемі сақтандыру сомасын басшылыққа алады, ал егер мүмкіндік болса төлем келтірілген зиян сомасынан аз болмайды, (егер бұл заңмен шектелмесе). Аталып өткендей, міндетті сақтандыру кезінде сақтандыру төлемінің мөлшері сақтандыратын жағдай себебінен келтірілген нақты нұқсан мөлшерінен кем болуы мүмкін емес. Ал, егер сөз мүлікті және азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру туралы болса, онда сақтандыру төлемі сақтандыратын жағдай себебінен сақтанушыға (сақтандырылушыға) келген нақты нұқсан мөлшерінен аса алмайтынын да айта аламыз. Сақтандыру төлемін жасау кезде сақтанушы немесе сақтандырылған тұлға зиян әкелушінің есебінен немесе басқа да жолдармен келген шығынның қанша мөлшерін өндіріп ала алатыны да есептелінеді. Өзін сақтандырудың сақтандыру төлемі сақтанушыға (пайда табушыға) өлеуметтік сақтандыру, өлеуметтік қамсыздандыру бойынша және басқа да сақтандыру шарттары бойынша оған тиесілі сомаларға қарамастан төленеді. Оған зиянды өтеу тәртібінде төленетін сомаларда ескерілмейді.

4. Мүлікті сақтандыру шарты бойынша, сақтандыру төлемін сақтандыру төлемі сомасы шегінде зиянды заттай өтеумен ауыстыру қарастырылуы мүмкін. Бірақ, бұл тұлғаның өзін сақтандыру шарты бойынша қолданылуы мүмкін емес. Заңмен қарастырылған кейбір жағдайлар орын алса, олар сақтандыру жағдайына әсер еткен болса, сақтандырушы сақтанушыға сақтандыру төлемін төлеуден толық немесе ішінара бас тартуға құқылы болып келеді. Аталған жағдайларға мыналар жатады: 1) сақтанушының, сақтандырылғанның немесе пайда алушының сақтандыратын жағдайдың тууына себепші болып келген қасақана әрекеттері (әрекеттерді қажетті қорғаныс немесе аса қажеттілік жағдайында жасау бұған қосылмайды). Яғни тізіліп аталған тұлғалардың іс-әрекеттері азаматтық-құқықтық көзқарастан заңсыз болып есептеледі, бұл өз кезегінде сақтандырушыны сақтаудың төлемін толық немесе ішінара төлеуден босатады және ол өз қалауы бойынша ғана сақтандыру төлемін толық немесе ішінара жасай алады. 2) сақтанушының, сақтандырылушының немесе пайда алушының іс-әрекеті заң актілері бойынша қылмыс немесе әкімшілік құқық бұзушылық деп табылуы.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодесінің 839-б. 1-тармағы бойынша жоғарыда аталғандар сақтандырушының сақтандыру төлемін жасаудан босататын сөзсіз негіздер болып келеді. Мұнда ерекшелік мына ретте қарастырылады, өзін сақтандыруда тұлғаның өлімі оның өзін-өзі өлтіруі салдарынан болса және осыған дейін сақтандыру шарты 2 жылдан кем емес мерзім.

Сақтанушының немесе өзге тұлғаның келтіргені үшін азаматтық -құқықтық жауапкершілігі немесе сақтанушының өзінің шартты бұзғаны үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілігі сақтандырылса, онда сақтандыру салдарына қарамастан сақтандырушы төлемін жасау міндетінен босатылмайды (ҚР АҚ 811, 812 баптары).

Сақтандыратын жағдайдың тууына мынандай себептер әсер етсе сақтандырушы сақтандыру төлемін өтеуден босатылады, олар:

- 1) ядролық жарылыстың, радиацияның және радиоактивті қабышу әсері;
- 2) әскери іс-әрекеттер;
- 3) азамат соғысы, халық қозғалысы, қандай да болсын жаппай тәртіпсіздіктер және ереуілдер. Ерікті сақтандыру үшін диспозитивті реттеу қолданылады, бұл ретте екі тарап сақтандырушы айтылған жағдайлар

орын алса сақтандыру төлемін өтеуден босатылмайды деп келісуі мүмкін. Дәл, осы міндетті сақтандыру кезінде заң актілерімен қарастырылуы мүмкін. Заңмен қарастырылған кейбір жағдайлар орын алса, олар сақтандыру жағдайына әсер еткен болса, сақтандырушы сақтанушыға сақтандыру төлемін төлеуден толық немесе ішінара бас тартуға құқылы болып келеді.

Егер мүлікті сақтандыру шартында өзгеше қарастырылмаса, онда мемлекеттік органдардың өкімі бойынша сақтандырылған мүлікті тартып алу тәркілеу, оған арест салу, оны реквизициялау сақтандырушыны сақтандыру төлемақысын өтеуден босатылады. Мұндай заң шешімі әртүрлі тұрғыдан түсіндіріледі. Егер сақтандырылған тұлғаның заңға қайшы іс-әрекеттері себебінен меншік құқығы шектелетін немесе тоқтатылатын болса, жасалмауы тиіс. Егер мемлекеттік органдардың іс-әрекеті заңсыз болса, онда мемлекеттік органдардың және мемлекеттің өзінің деликтілік жауапкершілігінің тетігі іске қосылады, ал бұл жағдайда сақтанушының шығындарды өтеуі оның нормаларының қолданылуына негізсіз бәсеке жасайды. Реквизиция қолданған жағдайда ерекше, себебі құқық тұрғысынан алғанда, меншік иесінің де іс-қимылы реквизицияны қолданған мемлекеттік органның да іс-қимылы құқық жағынан ақаулы болып келмейді. Сақтандырушыны өз міндеттерінен босату бұл жағдайда реквизицияның ақылы мінезін ескеріп жасалатын сияқты және де бұл кейбір идеологиялық көзқарастарға да негізделеді, олар бойынша рек-визиция азаматты азаматтық борышын атқаруға шақыру болып қаралуы мүмкін. Бірақ бұл жағдайда да шарттың тараптары сақтандыру төлемі туралы сұраққа басқаша шешім табуы мүмкін.

Сақтандырушының сақтандыру төлемін жасаудан бас тартуына мыналар себепті болуы мүмкін: а) сақтанушы сақтандыратын объект туралы, сақтандыру жағдайы және оның зардабы туралы сақтандырушыға әдейі жалған мәлімет беруі; б) сақтанушының сақтандыратын жағдайы болдырмау үшін шараларды әдейі қолданбауы; в) мүлікті сақтандырудағы сақтанушының шығын келтірудегі кінәлі тұлғадан өтем алуы; г) сақтандыру жағдайының тууын сақтандырушының зерттеуіне және келтірген шығын мөлшерін анықтауға сақтанушының кедергі келтіруі; д) сақтандырушыға сақтандыру жағдайы туралы хабарламау; е) сақтандыру жағдайының тууына себепші болған тұлғаға сақта-нушының талап қоюдан бас тартуы, сонымен қатар сақтандырушыға сақтандырылған (пайда алушы) тұлға орнына талап ету құқығын жүзеге асыру үшін қажетті құжаттарды беруден бас тарту. Бұл жағдайда, егер сақтандыру сомасы төленіп қойса, сақтандырушы төлемді толық немесе ішінара қайтаруды талап етуге құқылы.

Сақтанушының заңсыз іс-әрекеттері салдарынан сақтандырушы сақтандыру міндеттерінен босатылатын болса, онда ол осымен бірге сақтандырылған немесе пайда алушы тұлғаларға да сақтандыру төлемін жасау міндетінен босатылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру объектілерінің тізімі.
2. Сақтандыру сомаларын анықтаудың тәртібі.
3. Сақтандыру тәуекелдер.
4. Сақтандыру жағдайларының қатарынан алып тастаулар және сақтандыруға шек қою.
5. Сақтандыру шарты қоданылуының мерзімі мен орны.
6. Сақтандыру шартын жасаудың тәртібі.
7. Тараптардың құқықтары мен міндеттері.

5-Лекция. Тақырыбы: Сақтандыру нарығы.

Жоспары:

1. Сақтандыру нарығына қатысушылардың жеке түрлері.
2. Сақтандыру ұйымының қызмет түрлері.

Лекция мәтіні: 1. Қазақстан Республикасы сақтандыру рыногының қатысушылары:

- 1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы;
- 2) сақтандыру брокері;
- 3) сақтандыру агенті;
- 4) сақтанушы, сақтандырылушы, пайда алушы;
- 5) актуарий;
- 6) сақтандырумен байланысты кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын өзге де заңды және жеке тұлғалар болып табылады.

Актуарий – бұл сақтандыру ұйымының қажетті төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылық деңгейін қамтамасыз ету мақсатында сақтандыру және қайта сақтандыру шарттары бойынша міндеттемелер мөлшерінің экономикалық қажеттілік есептеулерін жүзеге асыруға байланысты қызметті атқаратын жеке тұлға.

Сақтандыру агенті – сақтандыру ұйымының атынан берілген өкілеттігіне сәйкес сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдаодық қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлға.

Сақтандыру брокері – сақтандыру және қайта сақтандыру мәселелері бойынша консультациялық қызметті өз атынан және сақтаушының тапсыруымен сақтандыру шарттарын өз атынан және цеденттің тапсыруымен қайта сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдалдық қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға.

Уәкілетті аудитор – мемлекеттік лицензиясы бар сақтандыру ұйымының аудиті жөнінде қызметті жүзеге асыратын аудиторлық ұйым.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қызметі

1. Сақтандыру қызметі сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы жүзеге асыратын кәсіпкерлік қызметтің негізгі түрі болып табылады.

2. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы сақтандыру қызметінен басқа қызметтің мынадай түрлерін:

1) инвестициялық қызметті;

2) тиісті жинақтаушы сақтандыру шартында көзделген сатып алу сомасы шегінде өзінің сақтанушыларына қарыз беруді «өмірді сақтандыру» саласында қызметті жүзеге асыратын (сақтандыру ұйымы үшін);

3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының қызметін автоматтандыру үшін пайдаланылатын арнаулы бағдарламалық қамтамасыз етуді сатуды;

4) ақпарат берілімдерінің кез келген түрлерінде сақтандыру ісі және сақтандыру қызметі жөнінде арнаулы әдебиет сатуды;

5) бұрын өз мұқтаждары үшін сатып алынған (сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы үшін) немесе оның қарамағына сақтандыру шарттарын жасасуға байланысты келіп түскен (сақтандыру ұйымы үшін) мүлікті сатуды немесе жалға беруді;

6) сақтандыру қызметіне байланысты мәселелер бойынша консультациялық қызмет көрсетуді;

7) сақтандыру (қайта сақтандыру) саласында мамандардың біліктілігін арттыру мақсатында оқытуды ұйымдастыру мен жүргізуді;

8) сақтандыру агенті ретінде сақтандыру делдалы болуды;

10) Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес бағалы қағаздар портфелін басқару жөніндегі қызметті ("өмірді сақтандыру" саласындағы қызметті жүзеге асыратын сақтандыру ұйымдары үшін);

11) сақтандыру ұйымдары арасындағы не сақтандыру ұйымдары мен ассистанс қызметін көрсететін өзге де заңды тұлғалар арасындағы бірлескен қызмет туралы шарттың негізінде жүзеге асырылатын ассистансты;

12) сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру жүйесіне қатысу шеңберінде Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде көзделген қызметті жүзеге асыруға құқылы.

3. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының кәсіпкерлік қызмет ретінде осы баптың 1 және 2-тармақтарында көзделмеген мәмілелерді жүзеге асыруы мен операцияларды жүргізуіне тыйым салынады.

4. Сақтандыру ұйымдары, сақтандыру ұйымдары таратылған жағдайда сақтанушыларға (сақтандырылушыларға, пайда алушыларға) сақтандыру төлемдерін жүзеге асыруға кепілдік беретін қор құруға құқылы. Қордың құрылу тәртібі мен қызметі Қазақстан Республикасының заңдарымен реттеледі.

Сақтандыру ұйымын мәжбүрлеп тарату кезінде міндетті сақтандыру шарттары бойынша сақтанушылардың (сақтандырушылардың, пайда алушылардың) сақтандыру төлемдерін жүзеге асыруға кепілдік беретін қорға сақтандыру ұйымдарының міндетті қатысуы Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделуі мүмкін.

2. Сақтандыру қызметін жүзеге асырудың жалпы талаптары:

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы сақтандыру қызметін (қайта сақтандыру жөніндегі қызметті) жүзеге асыру құқығына лицензиясы, сақтандыруды белгілі бір түрі бойынша жүзеге асырудың жалпы талаптарын айқындайтын сақтандыру ережелері және ішкі ережелер болғанда ғана сақтандыру қызметін жүзеге асыруға құқылы.

Өзара сақтандыру қоғамы Қазақстан Республикасының өзара сақтандыру туралы заңнамалық актілерінде белгіленген жағдайларда сақтандыру қызметін лицензиясыз жүзеге асыруға құқылы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ішкі ережелері:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы бөлімшелерінің құрылымын, міндеттерін, функциялары мен өкілеттіктерін;

2) ішкі аудит қызметінің және басқа да тұрақты жұмыс істейтін органдардың құрылымын, мүшелерінің санын, міндеттерін, функциялары мен өкілеттіктерін;

3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының техникалық (сақтандыру), инвестициялық, кредиттік, операциялық, рыноктық және басқа да тәуекелдерді басқару жөніндегі саясатын ашып көрсететін тәуекелдерді басқару жүйесін;

4) құрылымдық бөлімшелер басшыларының құқықтары мен міндеттерін;

5) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының лауазымды тұлғалары мен қызметкерлері оның атынан және оның есебінен мәмілелерді жүзеге асырған кезде солардың өкілеттіктерін айқындауға тиіс.

3. Сақтандыру ережелерін және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ішкі ережелерін директорлар кеңесі бекітеді.

4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өз штатында актуарийі болмаса, сақтандыру қызметін жүзеге асыруға құқылы емес.";

Жинақтаушы сақтандыру жөніндегі қызметті жүзеге асырудың ерекшеліктері :

1. Жинақтаушы сақтандыру жөніндегі қызметті жүзеге асыратын сақтандыру ұйымы уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын ескере отырып, өзінің сақтанушыларына сатып алу сомасы шегінде қарыз беруге құқылы.

2. Сақтандыру ұйымы аннуитет шарты қолданылатын кезеңде актуарийдің қорытындысы негізінде уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде көзделген тәртіппен тұрақты беріліп тұратын сақтандыру төлемінің мөлшерін ұлғайтуға құқылы.

Ортақ сақтандыру жөніндегі қызмет

1. Сақтандыру пулын жасау арқылы тәуекелдерді сақтандыруды жүзеге асыру кезінде ортақ сақтандыру шарты жетекші сақтандыру ұйымының функциялары мен өкілеттіктерін өзіне қабылдайтын сақтандыру ұйымының талаптары негізінде жасалады.

2. Лицензиясында тиісті сақтандыру сыныбы көрсетілмеген сақтандыру ұйымының ортақ сақтандыру ісіне қатысуына тыйым салынады.

Лицензиясыз қызметке тыйым салу

1. Уәкілетті органның тиісті лицензиясы жоқ бірде-бір тұлғаның:

1) өз атынан сақтандыру, қайта сақтандыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға, негізгі немесе Қосымша қызмет түрі ретінде сақтандыру брокерінің, актуарийдің қызметін көрсетуге;

2) өзінің атауында, құжаттарда, хабарландырулар мен жарнамада "сақтандыру ұйымы", "қайта сақтандыру ұйымы", "сақтандыру брокері" деген сөздерді немесе оның өз атынан сақтандыру немесе қайта сақтандыру операцияларын жүзеге асыруды білдіретін не сақтандыру брокері, актуарий ретінде көрінетін туынды сөздерді (сөз тіркестерін) пайдалануға құқығы жоқ..

2. Өзара сақтандыру қоғамдарының, Қазақстан Республикасының өзара сақтандыру туралы заңнамалық актісінде белгіленген қызметін қоспағанда, сақтандыру қызметін лицензиясыз жүзеге асыруына тыйым салынады.

Траншекаралық сақтандыру және қайта сақтандыру

1. Сақтандыру ұйымының басқа мемлекеттің аумағында сақтандыру шарттарын жасасу және орындау жөніндегі қызметті жүзеге асыруға байланысты сақтандыру трансшекаралық сақтандыру болып табылады.

2. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өзі қайта сақтандыруға қабылдаған сақтандыру тәуекелдерін беруі пруденциялық нормативтерді есептеу тәртібіне қойылатын талаптар ескеріліп жүзеге асырылады.

3. Егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерге шығатын автокөлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру шартын қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру ұйымының атынан сақтандыру шартын жасасу жөніндегі делдалдық қызметке жол берілмейді.

4. Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру ұйымының атынан Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерге шығатын автокөлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдалдық қызметті тиісті сақтандыру сыныбы көрсетілген уәкілетті органның лицензиясы бар Қазақстан Республикасының резиденттері - сақтандыру ұйымдары және аталған Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру ұйымымен жасалған тиісті шарты болған жағдайда Қазақстан Республикасының резиденттері - сақтандыру брокерлері жүзеге асыра алады.

Сақтандыру ұйымына сақтанушыларға ақпарат беру жөнінде қойылатын талаптар:

1. Тұрақты жұмыс істейтін органының орналасқан жері өзгерген, атауы өзгерген жағдайда сақтандыру ұйымы бұл жөнінде өзінің сақтанушыларына республикалық екі газетте хабарландыру жариялау арқылы бір айдан кешіктірмей хабарлауға міндетті.

Өзінің оқшауланған бөлімшесінің орналасқан жері өзгерген жағдайда сақтандыру ұйымы бұл жөнінде өзінің сақтанушыларына тиісті екі облыстық газетте хабарландыру жариялау арқылы бір айдан кешіктірмей хабарлауға міндетті.

2. Сақтандыру ұйымы сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензияның тиісті түрде куәландырылған көшірмесін оны көріп, танысуға болатын жерге орналастыруға міндетті.

3. Сақтандыру шартын жасасқан кезде сақтанушының сақтандыру ұйымынан оның қызметінің кірістері мен шығыстары туралы баланс пен есептен тұратын жылдық қаржы есебін және аудиторлық ұйым куәландырған аудиторлық есепті сұратып алуға құқығы бар.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру нарығына қатысушылардың жеке түрлері.

2. Сақтандыру ұйымының қызмет түрлері.

3. Сақтандыру ұйымына сақтанушыларға ақпарат беру жөнінде қойылатын талаптар.

4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өзі қайта сақтандыруға қабылдаған

сақтандыру тәуекелдерін беруі пруденциялық нормативтерді есептеу тәртібіне қойылатын талаптар.

6-Лекция. Тақырыбы: Жеке сақтандыру

1. Жеке сақтандырудың түсінігі.
2. Жеке сақтандырудың ерекшеліктері.
3. Жеке сақтандыруды жіктеу.

Лекция мәтіні: 1. Сақтандыру брокері – сақтандыру және қайта сақтандыру мәселелері бойынша консультациялық қызметті өз атынан және сақтаушының тапсыруымен сақтандыру шарттарын өз атынан және цеденттің тапсыруымен қайта сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдалдық қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға. Ол сақтандыру брокері, сақтандыру брокерінің ұйымдық-құқықтық нысаны жауапкершілігі шектеулі серіктестік не акционерлік қоғам болып табылады.

2. Сақтандыру брокерінің атауы "сақтандыру брокері" деген сөздерден немесе осы сөздерден туындайтын сөздерден құралуға тиіс.

3. Сақтандыру брокеріне өз атауында "ұлттық", "орталық", "бюджеттік", "республикалық" деген сөздерді пайдалануға тыйым салынады.

4. Бұрын құрылған сақтандыру брокерлерінің, соның ішінде Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру брокерлерінің атауларымен аралас дәрежеге дейінгі бірегей немесе ұқсас белгілерді атауы ретінде пайдалануға жол берілмейді. Осы тыйым салу еншілес сақтандыру брокері өзінің бас ұйымының атауын пайдаланған жағдайда қолданылмайды.

5. Сақтандыру брокерін мемлекеттік тіркеу Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған тәртіппен жүргізіледі.

Сақтандыру брокерінің құрылтайшыларына қойылатын талаптар:

1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының немесе оның қызметкерлерінің сақтандыру брокерін құруына немесе оның қызметіне қатысуына тыйым салынады.

2. Сақтандыру брокерінің құрылтайшылары мен қызметкерлеріне бір мезгілде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымында қызмет атқаруға болмайды.

Сақтандыру брокерінің жарғылық капиталын қалыптастыру:

1. Сақтандыру брокерінің құрылтайшылары, қатысушылары не акционерлері сатып алынатын қатысу үлестерін не акцияларды ұлттық валютадағы ақшамен ғана төлеуге міндетті.

2. Құрылатын сақтандыру брокерінің жарғылық капиталының ең аз мөлшерін оның құрылтайшылары оны мемлекеттік тіркеу сәтіне дейін толық төлеуге тиіс.

3. Жарғылық капиталдың ең аз мөлшеріне және сақтандыру брокері қызметінің өзге де шарттарына қойылатын талаптар Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалады.

2. Сақтандыру брокерінің қызметі және оған қойылатын талаптар:

1. Сақтандыру брокерінің қызметі ерекше қызмет түрі болып табылады және уәкілетті органның лицензиялауына жатады.

Сақтандыру брокерінің сақтандыру агенті қызметін жүзеге асыруға құқығы жоқ.

2. Сақтандыру брокері мынадай брокерлік қызмет түрлерін:

1) өз атынан және сақтанушының тапсырмасы бойынша сақтандыру шарттарын немесе өз атынан және цеденттің тапсырмасы бойынша қайта сақтандыру шарттарын жасасу жөніндегі делдалдық қызметті;

2) сақтандыру (қайта сақтандыру) мәселелері бойынша консультация беру қызметін;

3) сақтандыруға (қайта сақтандыруға) жеке және заңды тұлғаларды іздеу мен тартуды;

4) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары көрсететін қызметтерге және қаржылық жағдайына салыстырма талдау жасауды;

5) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары көрсететін қызметтерге салыстырма талдау жасау мақсатында сақтандыру объектілері туралы ақпарат жинауды;

6) клиенттердің тапсырмасы бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарын, сақтандырушыларды (қайта сақтандырушыларды) таңдау өлшемдерін әзірлеу, сақтандыру тәуекелдерін анықтау жөніндегі сараптамалық қызметтер көрсетуді;

7) сақтанушының (цеденттің) тапсырмасы бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) шартын жасасуға қажетті құжаттарды дайындау және (немесе) ресімдеуді, сақтандыру мәселелері бойынша ақпарат жинауды;

8) сақтанушының (цеденттің) тапсырмасы бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) шартын ресімдеуді;

9) сақтанушымен (цедентпен) тиісті келісім болғанда, оларды кейіннен сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарына аудару үшін сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттары бойынша сақтанушылардан (цеденттерден) сақтандыру сыйлықақыларын жинауды;

10) клиенттердің тапсырмасы бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) немесе ортақ сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру тәуекелдерін орналастыруды;

11) сақтандыру (қайта сақтандыру) шартын жасасу, сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру, сақтандыру жағдайы басталғанда шағымдарды қарау кезіндегі құжаттардың, сондай-ақ сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарын жасасуға байланысты басқа да құжаттардың дұрыс және уақтылы ресімделуін қамтамасыз етуді;

12) консультация өткізуді және сақтандыру жағдайы басталған кезде сақтанушының (цеденттің), пайда алушының сақтандыру төлемін алуына жәрдемдесуді;

13) берілген өкілеттіктерге сәйкес сақтандыру төлемін алуға қажетті құжаттарды ресімдеуді;

14) сақтанушының (цеденттің) тапсырмасы бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарынан сақтандыру төлемдерін оларды кейіннен сақтанушыға (цедентке), пайда алушыға беру үшін жинауды;

15) мүдделі тұлғалардың тапсырмасы бойынша сақтандыру жағдайы туындаған кезде шығынды қарау және реттеу жөніндегі құжаттар дайындауды;

16) залалды бағалау және сақтандыру төлемінің мөлшерін айқындау жөніндегі сарапшылар қызметін ұйымдастыруды жүзеге асырады.

3. Сақтандыру брокері өз қызметін жүзеге асыру кезінде сақтандыру (қайта сақтандыру) шартының тарапы болып табылмайды.

4. Сақтандыру брокерінің негізгі құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі сақтандыру брокері қызметін жүзеге асырудың ішкі ережелерінде айқындалуға тиіс.

Сақтандыру агентінің қызметі:

1. Сақтандыру агентінің сақтандыру рыногында делдалдық қызметті жүзеге асыруға өкілеттігі сақтандыру ұйымының тиісті құжаттарымен белгіленеді.

Сақтандыру агентінің өкілеттігі болмаған жағдайда оның сақтандыру агенті ретіндегі қызметіне жол берілмейді.

2. Сақтандыру ұйымы, өзінің атынан сақтандыру агенті сақтандыру ұйымынан алған өкілеттік шегінде жасаған сақтандыру шарты бойынша қабылдаған міндеттемелерді сақтандыру ұйымының өзі тікелей қабылдаған міндеттемелер ретінде орындайды.

3. Сақтандыру агенті сақтауға міндетті талаптар, оның ішінде сақтандыру құжаттамасы бланкілерінің есебін жүргізу мен сақтау, қолмақол ақшамен жұмыс жүргізу мәселелері жөніндегі талаптар Қазақстан Республикасы заңдарының талаптары ескеріле отырып, сақтандыру ұйымының ішкі құжаттарында белгіленеді.

4. Сақтандыру ұйымы сақтандыру делдалдығы операцияларын жүргізуге өзі уәкілдік берген сақтандыру агенттерінің тізілімін жүргізіп отыруға міндетті.

Сақтандыру агентіне қойылатын талаптар:

1. Жеке тұлғаның заңда белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алынбаған соттылығы болса, ол сақтандыру агенті бола алмайды.

2. Сақтандыру агенті өз қызметінде:

1) сақтанушыға агенттік келісімді немесе сақтандыру ұйымының атынан және оның тапсырмасы бойынша өзінің сақтандыру шартын жасасуға құқығын куәландыратын өзге де құжатты көрсетуге;

2) сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына сақтандыру ұйымы (сақтандыру ұйымдары) лицензиясының көшірмесін қоса алғанда, өзі соның (солардың) сақтандыру агенті болып табылатын сақтандыру ұйымы (барлық сақтандыру ұйымдары) туралы ақпарат беруге;

3) сақтанушының талап етуі бойынша жасалған сақтандыру шарты бойынша сақтандыру талаптарымен таныстыруға міндетті.

3. **Актуарийлік қызмет және аудит:** Актуарийлік қызметті жүзеге асыруға уәкілетті орган берген лицензиясы бар жеке адам актуарий болуға құқылы. Актуарийлік қызмет Заңға және уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес, сондай-ақ актуарийлік қызметті жүзеге асырудың халықаралық принциптері (стандарттары) ескеріле отырып жүзеге асырылуға тиіс. Актуарийлік есептеулер мынадай негіздер бойынша:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының бастамасы бойынша бастамашылық актуарийлік есептеулер;

2) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларда міндетті актуарийлік есептеулер жүргізіледі.

Актуарийлік есептеулер жүргізу кезінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы міндетті актуарийлік есептеулер мен қорытындыларды жасау және дайындау үшін қажетті, актуарий талап еткен қолда бар құжаттар мен мәліметтердің бәрін беруге міндетті. Актуарий өзінің қарауына сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы табыс еткен құжаттар мен мәліметтердің толықтығы мен дұрыстығы үшін жауап бермейді. Актуарий өзі жасаған актуарийлік есептеулер мен қорытындылардың дұрыстығы мен дәлдігіне Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделген тәртіппен жауап береді. Актуарий, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының сақтандыру резервтерін қалыптастыру жөніндегі талаптарды сақтамағандығы туралы өзі анықтаған фактілерді уәкілетті органға дереу хабарлауға міндетті. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының аудитін Қазақстан Республикасының аудиторлық қызмет туралы заңнамасына сәйкес аудит жүргізуге құқықтық өкілеттігі бар аудиторлық ұйым жүргізеді.

1-1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өз қызметінің аудитін қатарынан жеті жылдан астам бір аудиторлық ұйымда не қатарынан бес жылдан астам аудиторлық ұйымда жұмыс істейтін аудиторда жүргізуге құқылы емес.

2. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық есептілігі мен басқа да ақпаратын тексеру туралы аудиторлық есеп коммерциялық құпия болып табылмайды. Басқа да ақпараттың аудиті бухгалтерлік есепте сақтандыру резервтерін көрсетудің дұрыстығын, осы Заңның 46-бабында көрсетілген пруденциялық нормативтер мен өзге де сақталуға міндетті нормалар мен лимиттердің орындалуын, мәмілелер жасауға шектеулердің сақталуын тексеруді қамтиды.

Ілеспе қызметтер жүргізуге арналған шарт уәкілетті орган белгілеген талаптарға сәйкес келуге тиіс.

3. Аудиторлық ұйым, жүргізілген аудит туралы аудиторлық есептің көшірмесін, уәкілетті органға оның жазбаша сұратуы бойынша беруге міндетті.

4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының міндетті аудитін жүргізу кезінде аудиторлық ұйым өзіне белгілі болған:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзуына әкеп соқтырған;

2) пруденциялық нормативтерді және сақтауға міндетті өзге де нормалар мен лимиттерді бұзуға әкеп соқтырған;

3) қаржылық есептіліктің кейбір немесе барлық баптарын және басқа да ақпараттарды растаудан бас тартуға не оларды ескертпе жасай отырып растауға, сондай-ақ кері пікір білдіруге әкеп соқтырған шешімдер туралы уәкілетті органға дереу хабарлауға міндетті.

3. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өз құрылымында ішкі аудит қызметі (аудиторы) болуы міндетті, оның қызметі лицензиялауға жатпайды. Ішкі аудит жүргізу тәртібі, уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінің талаптары ескеріле отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының тиісті ішкі құжаттарында белгіленеді. Қаржы жылының қорытындылары бойынша аудит жүргізу сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының жиырма бес және одан да көп процентін иеленетін (олармен дауыс беру құқығы бар) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушылары, сондай-ақ сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қомақты қатысуы бар заңды тұлғалар үшін міндетті. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы аудиторлық есепті алғаннан кейін он күн ішінде оның көшімесін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қомақты қатысуы бар басқа заңды тұлғаларға табыс етуге міндетті. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының шоғырландырылған жылдық қаржылық есептілігін аудиторлық ұйым растауға тиіс. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының жиырма бес және одан да көп процентін иеленетін (олармен дауыс беру құқығы бар) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қомақты қатысуы бар заңды тұлға аудиторлық есепте көрсетілген, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жағдайына әсер ететін бұзушылықтарды аталған тұлғалар аудиторлық есепті алған күннен бастап үш ай ішінде жоймаған жағдайда, уәкілетті орган бұзушылықтар жойылғанға дейін: сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына қатысты сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының лицензиясының қолданылуын осы Заңның **54-бабының** 1-тармағы 8-1) тармақшасының негізінде тоқтата тұруға; сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының жиырма бес және одан да көп процентін иеленетін (олармен дауыс беру құқығы бар) ірі қатысушыға қатысты осы Заңның 53-1-бабының 2-тармағында көзделген шараларды қолдануға құқылы.

Бұзушылықтар осы есепті алған күннен бастап бір жыл ішінде жойылмаған жағдайда, уәкілетті орган: сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына қатысты сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының лицензиясын осы Заңның **55-бабының** 1-тармағы 1) тармақшасының негізінде кері қайтарып алуға; сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының жиырма бес және одан да көп процентін иеленетін (олармен дауыс беру құқығы бар) ірі қатысушыға қатысты осы Заңның 53-1-бабының 3-тармағында көзделген шараларды қолдануға құқылы.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру брокерін құру және оның қызметі.
2. Сақтандыру агентінің қызметі.
3. Актуарийлік қызмет және аудит.
4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының аудитін кім жүргізеді.

7-Лекция. Тақырыбы: Медициналық сақтандыру

1. Медициналық сақтандырудың субъектілері, олардың құқықтық статусы.
2. Міндетті медициналық сақтандыру.
3. Ерікті медициналық сақтандырудың ерекшеліктері

Лекция мәтіні: 1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының құрылтайшылары мен акционерлері жеке және заңды тұлғалар - Қазақстан Республикасының резиденттері мен резидент еместері осы Заңда және уәкілетті органның өзге де нормативтік құқықтық актілерінде көзделген талаптарды ескере отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының құрылтайшылары және акционерлері бола алады.

Мемлекет Қазақстан Республикасының Үкіметі және Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі арқылы ғана сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтайшысы және акционері бола алады.

Ұлттық басқарушы компанияны қоспағанда, жарғылық капиталға қатысу үлестерінің немесе орналастырылған акцияларының елу процентінен астамы мемлекетке тиесілі ұйымдар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының құрылтайшылары және акционерлері бола алмайды.

Тізбесін уәкілетті орган белгілейтін оффшорлық аймақтарда тіркелген заңды тұлғалар немесе оффшорлық аймақтарда тіркелген заңды тұлғалардың қатысушылары (құрылтайшылары, акционерлері) болып табылатын жеке тұлғалар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының - Қазақстан Республикасының резидентінің тікелей немесе жанама құрылтайшылары немесе акционерлері бола алмайды.

Аталған шектеу оффшорлық аймақтарда тіркелген тізбесін уәкілетті орган белгілейтін рейтингтік агенттіктердің бірінің "А" рейтингінен төмен емес халықаралық кредиттік рейтингі бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарына қолданылмайды.

Оффшорлық деп танылған аймақтардың тізбесі сақтандыру қызметіне қадағалауды жүзеге асыру кезінде уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерімен белгіленеді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы акционерлік қоғамның ұйымдық-құқықтық нысанында құрылған коммерциялық ұйым болып табылады және өз қызметін осы Заңға және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес жүзеге асырады.

Өзара сақтандыру қоғамы тұтыну кооперативінің ұйымдық-құқықтық нысанында құрылған коммерциялық емес ұйым болып табылады және өз қызметін «Өзара сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңына, осы Заңға және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес жүзеге асырады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құқықтық мәртебесі заңды тұлғаның әділет органдарында сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы ретінде мемлекеттік тіркелуімен және сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензиясының болуымен айқындалады.

Өзара сақтандыру жөніндегі қызметті уәкілетті орган беретін лицензия негізінде жүзеге асыратын сақтандыру ұйымының құқықтық мәртебесі осы Заңмен және «Өзара сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен айқындалады.

Өзара сақтандыру жөніндегі қызметті лицензиясыз жүзеге асыратын сақтандыру ұйымының құқықтық мәртебесі «Өзара сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен айқындалады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өз жарғысында жазылған атауды өз атауы ретінде пайдаланады. "Жалпы сақтандыру" саласындағы қызметті жүзеге асыратын сақтандыру ұйымының толық атауында міндетті түрде "сақтандыру" деген сөз немесе содан туындаған сөз болуға тиіс. "Өмірді сақтандыру" саласындағы қызметті жүзеге асыратын сақтандыру ұйымының толық атауында міндетті түрде "өмірді сақтандыру" деген сөздер немесе содан туындаған сөздер болуға тиіс. Тек қана қайта сақтандыру қызметін жүзеге асыратын қайта сақтандыру ұйымының толық атауында міндетті түрде "қайта сақтандыру" деген сөздер немесе содан туындаған сөз болуға тиіс. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өз атауында "ұлттық", "орталық", "бюджеттік", "республикалық" деген сөздерді пайдалануына тыйым салынады. Атау ретінде бұрынғы құрылған сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының, оның ішінде Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының атауындағы белгілермен бірдей немесе онымен араластыру дәрежесіне дейін соған ұқсас сөздерді белгі атауы ретінде пайдалануға жол берілмейді. Мұндай тыйым салу, еншілес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары негізгі ұйымның атауын пайдаланған жағдайда қолданылмайды.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы міндетті түрде мынадай алқалық органдар құрады:

- 1) директорлар кеңесі - басқару органы;
- 2) басқарма - атқарушы орган;
- 3) ішкі аудит қызметі - бақылау органы.

2. Қазақстан Республикасының заңдарында акционерлік қоғамның тек қана директорлар кеңесінің құзыретіне жатқызылған мәселелерге қосымша, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының директорлар кеңесі аудиторлық ұйымның аудиторлық есебінің, ішкі аудит қызметінің немесе актуарийдің негізінде белгіленген сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеттілігі жөніндегі заң талаптарының бұзылуына байланысты мәселелерді қарауға құзыретті.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акциялары орналастырылған кезде тек қана Қазақстан Республикасының ұлттық валюта ақшасымен төленуге тиіс.

Заңды тұлға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құрған кезде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын меншікті оң капиталы болған ретте ғана сатып алады. Бұл шектеу жинақтаушы зейнетақы қорларына (зейнетақы активтері есебінен сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алатын) және инвестициялық қорларға қолданылмайды.

Құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының жарғылық капиталының ең аз мөлшерін оның құрылтайшылары оны мемлекеттік тіркеуден өткізген кезге дейін толық төлеуге тиіс. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы уәкілетті органның келісімімен ғана акционерлерден меншікті акцияларын сатып алуға, мәміле жасау нәтижесінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеті мәселелеріне қатысты заң талаптары бұзылмайтын жағдайда құқылы.

Бірде-бір тұлға уәкілетті органның жазбаша келісімінсіз дербес немесе басқа тұлғамен (тұлғалармен) бірлесіп сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы бола алмайды. Қазақстан Республикасының резиденті емес заңды тұлғалар рейтингтік агенттіктердің бірінің ең аз талап етілетін рейтингі болғанда сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға уәкілетті органның келісімін ала алады. Ең аз рейтинг және рейтингтік агенттіктердің тізбесі уәкілетті органның нормативтік құқықтық актісінде белгіленеді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының он немесе одан да көп процентін тікелей иеленетін немесе ең аз талап етілетін рейтингі бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының он немесе одан да көп процентімен дауыс беру мүмкіндігі бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы ірі қатысушысының акцияларын (қатысу үлестерін) иелену (олармен дауыс беру) арқылы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының он немесе одан да көп процентін жанама иеленуді немесе сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының он немесе одан да көп процентімен жанама дауыс беруді көздейтін Қазақстан Республикасының резиденті емес заңды тұлғасы үшін аталған рейтингтің болуы талап етілмейді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушылары - жеке тұлғалар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын өздеріне меншік құқығында тиесілі мүлік құнынан аспайтын мөлшерде төлейді.

Ірі қатысушы мәртебесін алуға келісім беру, келісімді кері қайтарып алу ережелерін, аталған келісімді алу үшін табыс етілетін құжаттарға қойылатын талаптарды уәкілетті орган айқындайды.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы болғысы келетін тұлға келісім алу үшін уәкілетті органға осы баптың **4-7-тармақтарында** айқындалған құжаттар мен мәліметтерді қоса тіркей отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алу туралы өтінішті табыс етуге міндетті. Сақтандыру (қайта

сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға келісім алу үшін жеке тұлға мынадай құжаттарды:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алу шарттары мен тәртібі туралы мәліметтерді, соның ішінде растайтын құжаттардың көшірмелерін қоса тіркей отырып, акцияларды сатып алуға пайдаланылатын ақша көздері мен қаражаттардың сипаттамасын;

2) өтініш берушінің мүддесін білдіру тапсырылған өтініш берушінің өкіліне (ол бар болғанда) берілген сенімхатты;

3) өзі ірі қатысушысы болып табылатын заңды тұлғалардың тізімін және олардың құрылтай құжаттарының нотариат куәландырған көшірмелерін;

3-1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жағдайының ықтимал нашарлауы жағдайларында сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қайта капиталдандыру жоспарын;

3-2) растайтын құжаттарды қоса тіркей отырып, мінсіз іскерлік бедел туралы мәліметтерді;

3-3) жеке тұлға тұратын елдің салық органдары немесе өзге де уәкілетті тұлғалары растаған кірістер мен мүлік туралы мәліметтерді;

4) уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде көзделген нысан бойынша өтініш беруші туралы қысқаша деректерді, соның ішінде білімі туралы, еңбек қызметі туралы мәліметтерді;

5) Қазақстан Республикасының резиденті емес жеке тұлғаның тұратын елінің тиісті мемлекеттік органының Қазақстан Республикасының резиденті - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алуға осы ел заңнамасында рұқсат етілгені туралы жазбаша растауын не тиісті мемлекеттің уәкілетті органының аталған құрылтайшы мемлекетінің заңнамасы бойынша мұндай рұқсат талап етілмейтіні туралы мәлімдемесін табыс етеді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға келісім алу үшін Қазақстан Республикасының резиденті заңды тұлға мынадай құжаттарды:

-өтініш берушінің жоғары органының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алу туралы шешімінің көшірмелерін; басшы қызметкерлерінің мінсіз іскерлік беделі туралы мәліметтерді; құрылтай құжаттарының нотариат куәландырған көшірмелерін, өтініш берушінің ірі қатысушылары туралы, сондай-ақ өтініш берушінің ірі қатысушыларының ірі қатысушылары туралы қысқаша деректерді; уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде көзделген нысан бойынша өтініш берушінің басшы қызметкерлері туралы қысқаша деректерді, соның ішінде білімі, еңбек қызметі туралы мәліметтерді; аяқталған соңғы екі қаржы жылының аудиторлық ұйым куәландырған жылдық қаржылық есептілігін, сондай-ақ тиісті өтініш табыс етер алдындағы аяқталған соңғы тоқсанның қаржылық есептілігін; ірі қатысушы мәртебесін алудың қаржылық салдарларын талдауды, соның ішінде өтініш берушінің және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының мәртебе алғаннан кейінгі болжамды есеп айырысу балансын, егер бар болса, өтініш берушінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының активтерін сату, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын қайта ұйымдастыру жөніндегі немесе сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қызметіне немесе оны басқаруға айтарлықтай өзгерістер енгізу жөніндегі жоспарлары мен ұсыныстарын (бизнес-жоспар мен ұйымдық құрылымды қоса алғанда) табыс етеді.

Ірі қатысушы мәртебесін алуға келісім алу үшін Қазақстан Республикасының резиденті емес заңды тұлға мынадай құжаттарды: тізбесін уәкілетті орган белгілейтін халықаралық рейтингтік агенттіктердің бірі берген заңды тұлғаның кредит рейтингі туралы мәліметтерді табыс етеді. Ірі қатысушы мәртебесін алуға келісім алу үшін Қазақстан Республикасының резиденті емес қаржылық ұйым мынадай құжаттарды:

-өтініш беруші шыққан елдің қаржылық қадағалау органының өтініш беруші осы ел заңнамасының шеңберінде қаржы қызметін жүзеге асыруға уәкілетті екендігі туралы

жазбаша растауын не өтініш беруші шыққан елдің қаржылық қадағалау органының осы елдің заңнамасы бойынша мұндай рұқсат талап етілмейтіні туралы жазбаша растауын табыс етеді.

Жиынтығында сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы акцияларының он немесе одан да көп процентін иеленетін немесе олармен тікелей немесе жанама дауыс беру мүмкіндігі бар және:

- 1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының шешімдеріне өздерінің арасында жасалған шартқа орай не өзгеше түрде бірлесіп ықпал ететін;
- 2) жеке алғанда немесе өзара бір-бірінің ірі қатысушылары болып табылатын;
- 3) олардың бірі басқа тұлғаның лауазымды тұлғасы немесе өкілі болып табылатын;
- 4) олардың бірі өздерінің арасында жасалған шартқа сәйкес екінші тұлғаға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алу мүмкіндігін берген;
- 5) жақын туыстар немесе ерлі-зайыптылар болып келетін тұлғалар бірлесіп сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушы болып табылатын тұлғалар деп танылады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы банк заңнамасының талаптарына сәйкес банк конгломератына кіретін жағдайда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы банк заңнамасына сәйкес шоғырландырылған қадағалауға жатады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алу үшін осы баптың талаптарына сәйкес берілген өтініш бойынша шешімді уәкілетті орган құжаттардың толық топтамасы табыс етілген күннен бастап үш ай ішінде қабылдауға тиіс.

Уәкілетті орган келісім беруге негіз болған жалған мәліметтер анықталған немесе сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушылары осы Заңның талаптарын сақтамаған жағдайда, осы бапқа сәйкес берілген келісімді кері қайтарып алуға құқылы. Бұл жағдайда мұндай шара қолданылатын тұлға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы акцияларының өзіне тиесілі санын осы бапта белгіленгеннен төмен деңгейге дейін қысқартуға немесе өзінің тікелей немесе жанама дауыс беру құқығын қолдануды қоса алғанда, өзіне сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басшылығына немесе қызметіне ықпал етуді (немесе ықпал етуге тырысуды) тоқтату міндеттемесін қабылдауға міндетті.

Тұлға өзіне қатысты емес себептер бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы белгілеріне сәйкес келе бастаған не сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акциялары кепіл болып табылатын борыштық міндеттемелер бойынша кепілге салынған мүліктің оған көшуі нәтижесінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының осы бапта белгіленген шектерге тең немесе одан асатын мөлшердегі акцияларын меншігіне алған жағдайларға осы баптың міндетті түрде уәкілетті органның келісімін алу қажеттігі туралы талаптары қолданылмайды.

Аталған жағдайларда ірі қатысушы белгілеріне сәйкес келетін тұлға акцияларды сатып алған немесе оған өзінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы белгісіне сәйкес келетіні белгілі болған кезден бастап отыз күн ішінде уәкілетті органды хабардар етуге және осы баптың ережелеріне сәйкес уәкілетті органның жазбаша келісімін алғанға дейін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басшылығына немесе қызметіне ықпал етуге бағытталған ешқандай әрекет жасамауға немесе осылайша сатып алынған акциялармен дауыс бермеуге міндетті.

Тиісті мәртебені алу туралы өтініш акцияларды сатып алған кезден бастап не оған өзінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы белгілеріне сәйкес келетіні белгілі болған кезден бастап алпыс күн ішінде, егер бұл тұлға көрсетілген мерзімде акцияларды иеліктен шығарғысы келмесе ғана, уәкілетті органға табыс етіледі. Акцияларды сатып алған күннен бастап алпыс күн ішінде оларды иеліктен шығару жөнінде шешім қабылдағаны туралы ақпарат мұндай шешім қабылданған күннен бастап дереу уәкілетті органға табыс етіледі.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы шешім қабылдаған күннен бастап отыз күн мерзімде, растайтын құжаттарды табыс ете отырып, уәкілетті

органды сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының өзі тікелей немесе жанама иеленетін немесе тікелей немесе жанама дауыс беру мүмкіндігі бар үлесін өзгерту туралы хабардар етуге міндетті.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысына тиесілі сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акциялары санының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акцияларының санына проценттік қатынасының ұлғаю жағына өзгеруі жағдайында, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы уәкілетті органға растайтын құжаттардың көшірмелерін қоса бере отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алу үшін пайдаланылатын қаражат көздері туралы ақпарат ұсынуға тиіс.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өзінің барлық ірі қатысушыларына тиесілі сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы акциялары санының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының дауыс беретін акциялары санына проценттік арақатынасын көрсете отырып, олардың тізімін есепті тоқсаннан кейінгі айдың онынан кешіктірмей уәкілетті органға тоқсан сайын табыс етуге міндетті.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы дауыс беретін акцияларының он және одан астам процентін иеленетін акционерлер құрамының өзгергені туралы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өзінің осындай фактіні анықтаған күннен бастап күнтізбелік он бес күн ішінде уәкілетті органды хабардар етуге міндетті.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы ірі қатысушыларының, сондай-ақ сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы ірі қатысушысының белгілеріне сәйкес келетін жеке және заңды тұлғалардың талап етілетін ақпаратты көрсетілген мерзімде уақтылы бермеуі, бермеуі немесе жалған мәліметтер беруі Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жауаптылыққа әкеп соғады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы болғысы келетін тұлғаларға уәкілетті органның рұқсат беруден бас тарту негіздері:

1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы болғысы келетін тұлғаларға уәкілетті органның рұқсат беруден бас тартуына:

тармақшаларының талаптарын сақтамау (жеке тұлғаға немесе өтініш беруші - заңды тұлғаның басшы қызметкерлеріне қатысты); өтініш берушінің қаржылық жағдайының тұрақсыздығы; сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жай-күйінің ықтимал нашарлауы жағдайында сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ұсынылған қайта капиталдандыру жоспарының тиімсіздігі; өтініш беруші - жеке тұлғада, өтініш беруші - заңды тұлғаның басшы қызметкерінде мінсіз іскерлік беделдің болмауы; өтініш берушінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуы нәтижесінде монополияға қарсы заңнама талаптарының бұзылуы;

5) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алу жөніндегі мәміледе тараптардың бірі оффшорлық аймақта тіркелген тұлға (оның аффилиирленген тұлғасы) немесе тізбесін уәкілетті орган белгілейтін оффшорлық аймақтарда тіркелген заңды тұлғалардың қатысушысы (құрылтайшысы, акционері) болып табылатын жеке тұлға болатын жағдайлар;

6) өтініш беруші - қаржы ұйымы өзі орналасқан елде шоғырландырылған негізде қадағалауға жатпайтын жағдайлар;

7) өтініш берушінің осы Заңда белгіленген, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтайшылары мен акционерлеріне қойылатын өзге де талаптарды сақтамауы;

8) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жағдайының нашарлайтынын көздейтін қаржылық салдарларды талдау;

9) өтініш беруші - Қазақстан Республикасының резиденті емес қаржылық ұйымда шыққан елі заңнамасының шеңберінде қаржы қызметін жүзеге асыру өкілеттігінің болмауы;

10) өтініш беруші - Қазақстан Республикасының резиденті емес заңды тұлғада осы Заңның **26-бабының 1-тармағында** көзделген жағдайларды қоспағанда, тізбесін уәкілетті

орган айқындайтын халықаралық рейтингтік агенттіктердің бірінің ең аз қажетті рейтингінің болмауы негіздер болып табылады.

2. Мына жағдайлардың бірінің болуы:

1) өтініш беруші - заңды тұлға өтініш берген күнге дейін екі жылдан кем уақытта құрылса;

2) өтініш берушінің міндеттемелері басқа заңды тұлғалардың акцияларына және жарғылық капиталдарына қатысу үлестеріне орналастырылған және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алуға көзделген активтер сомасын шегеріп тастағанда өзінің активтерінен асып кетсе;

3) аяқталған екі қаржы жылының нәтижелері бойынша залал шексе;

4) өтініш беруші міндеттемелерінің мөлшері сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының қаржылық жағдайына айтарлықтай қауіп төндірсе;

5) өтініш берушінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының алдында мерзімі өткен және (немесе) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының балансынан тыс жатқызылған берешегі болса;

6) өтініш берушінің сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуының қаржылық салдарларын талдау өтініш берушінің қаржылық жағдайының нашарлайтынын көздесе;

7) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына және (немесе) оның клиенттеріне нұқсан келтіру мүмкіндігін куәландыратын өзге де негіздер өтініш берушінің қаржылық жағдайының тұрақсыздық белгісі болып табылады.

3. Тұлға сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесіне келісім алмаған кезде, уәкілетті орган бұл тұлғаға осы Заңның 53-1-бабында көзделген мәжбүрлеу шараларын қолдануға құқылы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беру:

1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат алу үшін уәкілетті органға мынадай құжаттар табыс етіледі:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат алуға өтініш;

2) нотариат куәландырған және заңдарда белгіленген тәртіппен ресімделген құрылтай құжаттарының (жарғы, құрылтай шарты) үш данасы;

3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құру туралы шешім қабылданғанын дәлелдейтін құжаттар;

4) құрылтайшылар - заңды тұлғалар туралы мәліметтер (ондай құрылтайшылар болған жағдайда), оған заңды тұлға ретінде олардың мемлекеттік тіркеуден өткені туралы нотариат куәландырған куәліктің көшірмесі; нотариат куәландырған құрылтай құжаттарының көшірмесі; аяқталған соңғы екі қаржы жылының аудиторлық ұйым растаған қаржылық есептілігі, құжаттар табыс ету алдындағы соңғы тоқсанның аяғындағы бухгалтерлік баланс және кірістер мен шығыстар туралы есеп қамтылады;

5) құрылтайшылар - жеке тұлғалар (мұндай құрылтайшылар болған кезде) туралы мәліметтер, соның ішінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құру үшін пайдаланылған ақша көздерінің сипаттамасы мен сомасы, сондай-ақ экономикалық қызмет саласында жасаған қылмысы, сыбайлас жемқорлық және мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы өзге де қылмысы үшін белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алып тасталмаған сотталғандығы жоқтығы туралы анықтама;

6) актуарий растаған және "жалпы сақтандыру" саласында құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары үшін таяу үш жылға және "өмірді сақтандыру" саласында құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары үшін бес жылға арналып әзірленген бизнес-жоспар. Бизнес-жоспарда мынадай мәселелер: сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құрудың мақсаттары, негізгі қызмет бағыттарының қысқаша сипаттамасы және құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы бағдарланатын нарық сегменті, құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы туралы және нарықтағы үлесі туралы ақпарат, өнімдер мен көрсетілетін қызмет түрлері, оларды сату тәсілдері, маркетингтік

зерттеулер, сақтандыру андеррайтингі, баға стратегиясы, соның ішінде сақтандыру тарифтерін есептеу тәртібі және олардың экономикалық негіздемесі, өнімдерді жылжыту стратегиясы, сақтандыру өнімдерін бөлу, қаржы жоспары, соның ішінде шығындылық коэффициенттерінің болжамы, құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы жүргізуге ниет етіп отырған инвестициялық саясат пен қайта сақтандыру саясаты, құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ұйымдық құрылымы, директорлар кеңесі, мамандардың болжамды білім деңгейі көрсетілуге тиіс;

6-1) осы Заңның **34-бабының** талаптарына сәйкес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басшы қызметкерлері лауазымдарына ұсынылатын адамдардың, соның ішінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы басқармасының кемінде үш мүшесінің құжаттары;

7) өтініш берушінің құрылтайшылар атынан өтініш беру өкілеттігін растайтын нотариат куәландырған құжат.

1-1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесіне сәйкес келетін мөлшерде сатып алу ниеті бар тұлға осы баптың 1-тармағында тізбектеліп көрсетілген құжаттардан басқа, осы Заңның **26-бабында** көзделген құжаттар мен мәліметтерді табыс етеді.

2. Қазақстан Республикасының резиденті емес болып табылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтайшысы өз мемлекетінің тиісті сақтандыруды қадағалау органының өзіне Қазақстан Республикасы резидентінің - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын сатып алуға рұқсат етілгенін растайтын құжатты не тиісті мемлекеттің заңдары бойынша мұндай рұқсат талап етілмейтіні туралы мәлімдемені табыс етуге міндетті.

Қазақстан Республикасының резиденті емес құрылтайшының шетелдің мемлекеттік органы берген құжаттары Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен заңдастырылуға тиіс.

3. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беру тәртібі мен шарттары, сондай-ақ осы баптың 1-тармағының 1), 4)-6-1) тармақшаларында аталған құжаттардың мазмұнына, соның ішінде сақтандыру тарифтерін есептеу тәртібі мен олардың экономикалық негіздемесіне қойылатын талаптар уәкілетті мемлекеттік органның нормативтік құқықтық актілерінде айқындалады.

4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берілген рұқсаттың, ол берілген күннен бастап, алты ай бойына заңды күші болады. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берілген рұқсатты уәкілетті орган осы Заңда көзделген негіздер бойынша мерзімінен бұрын кері қайтарып алуы мүмкін.

5. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берілген рұқсатты сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензия берілген кезде уәкілетті органға қайтаруға тиіс.

6. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беру туралы өтінішті уәкілетті орган өтініш беруші осы баптың 1-тармағына сәйкес уәкілетті орган сұратқан соңғы құжатты табыс еткен күннен бастап үш ай ішінде қарауға тиіс.

7. Уәкілетті орган өтініш берушіге қабылданған шешім туралы оның өзі көрсеткен жеріне (тұрғылықты жеріне) жазбаша хабарлайды.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беруден бас тарту негіздері:

1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беруден:

1) табыс етілген құжаттардың осы Заңның **27-бабының** 1-3-тармақтарында аталған талаптарға сәйкес болмауы;

2) құрылтайшының акцияларға төлем жасау үшін өз қаражатының жеткіліксіз болуы;

3) уәкілетті органға құрылатын ұйым мен оның құрылтайшыларына қатысты жалған ақпарат берілуі ;

4) құрылтайшының аяқталған соңғы екі қаржы жылындағы залал шеккен қызметі;

5) құрылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы басшы қызметкерлері лауазымдарына кандидаттардың осы Заңның **34-бабы** 3-тармағының талаптарына сай келмеуі;

6) уәкілетті органның сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы мәртебесін алуға рұқсат беруден осы Заңның **26-1-бабында** көрсетілген негіздемелер бойынша бас тартуы;

7) құрылтайшылар - жеке тұлғаларда экономикалық қызмет саласында жасаған қылмысы, сыбайлас жемқорлық және мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы өзге де қылмысы үшін белгіленген заң тәртібімен өтелмеген немесе алып тасталмаған сотталғандығы болуы негіздері бойынша бас тартылуы мүмкін.

2. Уәкілетті орган осы Заңның **27-бабының** 6-тармағында көзделген мерзімде өтініш берушіге бас тарту негізін көрсете отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беруден бас тартқаны туралы жазбаша түрде хабарлайды.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берілген рұқсатты қайтарып алу негіздері

Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берілген рұқсатты:

1) оның жалған мәліметтер негізінде берілгені анықталған;

2) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы ретінде тіркелген заңды тұлға сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензия алғанға дейінгі кезеңде сақтандыру ісін және сақтандыру ісіне байланысты қызметті жүзеге асырған;

3) уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға берген рұқсаттың мерзімі өтіп кетіп, сол мерзім ішінде ол әділет органдарында тіркелмеген немесе сақтандыру қызметін жүзеге асыру құқығына лицензия алу үшін уәкілетті органға өтініш бермеген жағдайларда кері қайтарып алуға құқылы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын мемлекеттік тіркеу. Әділет органдары сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын мемлекеттік тіркеуді уәкілетті органның оны құруға берген рұқсаты және оның құрылтай құжаттарының уәкілетті органмен келісілгенін растайтын деректер болған жағдайда жүзеге асырады. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтайшылары оны құруға уәкілетті органның рұқсатын алған күннен бастап екі айдан кешіктірмей әділет органына оны мемлекеттік тіркеу үшін өтініш жасауға міндетті. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтай құжаттарына енгізілген өзгерістер мен толықтырулар мемлекеттік тіркеуден (қайта тіркеуден) өткізілгенге дейін уәкілетті органмен міндетті түрде келісілуге не әділет органдарына хабарлануға тиіс. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылтай құжаттарына өзгерістер мен толықтыруларды алдын ала келісу тәртібі уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде белгіленеді. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының еншілес ұйымдары және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басқа заңды тұлғалардың жарғылық капиталдарына қомақты қатысуы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалдары мен өкілдіктерін құру, жабу.

Қазақстан Республикасының резиденті-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы уәкілетті органның келісімінсіз, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы директорлар кеңесі шешімінің негізінде Қазақстан Республикасының аумағында да, одан тыс жерде де өзінің оқшауланған бөлімшелерін - филиалдарын және өкілдіктерін ашуға құқылы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өзінің филиалының немесе өкілдігінің әділет органдарында есептік тіркелген күнінен бастап отыз жұмыс күні ішінде:

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының және өкілдігінің есептік тіркелу туралы куәліктің нотариат куәландырған көшірмесін;

2) тіркеген әділет органының белгісі мен мөрі қойылған филиал немесе өкілдік туралы ереженің нотариат куәландырған көшірмесін;

3) филиалдың немесе өкілдіктің бірінші басшысына берілген сенімхаттың нотариат куәландырған көшірмесін қоса тіркей отырып, олардың ашылғаны жөнінде уәкілетті органды жазбаша хабардар етуге міндетті.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалы - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының заңды тұлға болып табылмайтын, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы орналасқан жерден тыс орналасқан, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының атынан сақтандыру қызметін жүзеге асыратын және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы берген өкілеттіктер шегінде әрекет ететін оқшауланған бөлімшесі. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымымен бірыңғай балансы, сондай-ақ сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының атауымен толық сәйкес келетін атауы болады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өкілдігі - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының заңды тұлға болып табылмайтын, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы орналасқан жерден тыс орналасқан, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының атынан және оның тапсырмасы бойынша әрекет ететін және сақтандыру қызметін жүзеге асырмайтын оқшауланған бөлімшесі. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалдарын ашудың міндетті шарттары:

1) "өмірді сақтандыру" саласы бойынша лицензиясы бар сақтандыру ұйымдарын қоспағанда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының аяқталған соңғы қаржы жылының қорытындылары бойынша залал шекпеген қызметі;

2) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалды әділет органдарында есептік тіркеген күннің алдындағы үш ай ішінде пруденциялық нормативтерді сақтауы;

3) филиалды әділет органдарында есептік тіркеген күннің алдындағы үш ай ішінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына уәкілетті органның санкцияларды қолданбауы болып табылады.

6. Қазақстан Республикасының резиденті-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы аяқталған соңғы қаржы жылының қорытындылары бойынша сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының залал шекпеген қызметі жағдайында өкілдік ашуға құқылы.

7. Қазақстан Республикасының резиденті-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиал, өкілдік туралы ережеге өзгерістер мен толықтырулар енгізген кезде, әділет органдарында есептік тіркелген (қайта тіркелген) күннен бастап отыз жұмыс күні ішінде осы құжаттардың нотариат куәландырған көшірмелерін уәкілетті органға табыс етуге тиіс.

8. Қазақстан Республикасының резиденті-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы Қазақстан Республикасынан тыс жерде филиалдар мен өкілдіктер ашқан жағдайда, мемлекеттің тиісті органында тіркелген күннен бастап күнтізбелік отыз күн ішінде мемлекеттің тиісті органындағы тіркеуді растайтын құжаттарды қоса тіркей отырып, олардың ашылғаны жөнінде уәкілетті органды жазбаша хабардар етуге міндетті.

9. Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өз өкілдігін уәкілетті органның келісімінсіз ашуға құқылы.

10. Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өкілдігі әділет органдарында есептік тіркелген күннен бастап отыз жұмыс күні ішінде:

1) Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өкілдігінің есептік тіркелу туралы куәліктің нотариат куәландырған көшірмесін;

2) тіркеген әділет органының белгісі мен мөрі қойылған өкілдік туралы ереженің нотариат куәландырған көшірмесін;

3) тиісті мемлекеттің сақтандыруды қадағалау органының Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының сақтандыру қызметіне қолданылып жүрген лицензиясы бар екені туралы жазбаша растауын не сақтандыруды қадағалау органының жазбаша растау беру Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы шыққан елдің заңнамасында көзделмегені туралы мәлімдемесін;

4) тиісті мемлекеттің сақтандыруды қадағалау органының Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өкілдігін ашуға қарсылық білдірмейтіні туралы жазбаша хабарламасын не тиісті мемлекеттің сақтандыруды қадағалау органының немесе беделді заң қызметінің Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы мемлекетінің заңнамасы бойынша мұндай рұқсат талап етілмейтіні туралы мәлімдемесін;

5) сақтандыру ұйымының өкілдігі басшысының атына берілген нотариат куәландырған сенімхатты қоса тіркей отырып, өзінің ашылуы жөнінде уәкілетті органды жазбаша хабардар етуге тиіс.

11. Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының филиалдарын ашуға тыйым салынады.

12. Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өкілдігі әділет органдарында есептік тіркелген (қайта тіркелген) күнінен бастап отыз жұмыс күні ішінде өкілдік туралы ережеге өзгерістер мен толықтырулар енгізілгені туралы, осы құжаттардың нотариат куәландырған көшірмелерін қоса тіркей отырып уәкілетті органды хабардар етуге міндетті.

13. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы өзінің филиалын және (немесе) өкілдігін әділет органдарында (филиалдың немесе өкілдіктің қызметі Қазақстан Республикасынан тыс жерде тоқтаған кезде мемлекеттің тиісті тіркеу органында) есептік тіркеуден шығарған күннен бастап отыз жұмыс күні ішінде әділет органының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалын және (немесе) өкілдігін есептік тіркеуден шығарғанын растайтын құжаттың нотариат куәландырған көшірмесін қоса тіркей отырып, олардың қызметін тоқтатуы жөнінде уәкілетті органды жазбаша хабардар етуге тиіс.

14. Осы баптың **2, 5-8, 10, 12-тармақтарының** талаптары орындалмаған жағдайда уәкілетті орган Қазақстан Республикасының резиденті - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалын және (немесе) өкілдігі мен Қазақстан Республикасының резиденті емес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өкілдігін жабуды талап етуге құқылы.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалдары мен өкілдіктерінің бірінші басшыларын және олардың бас бухгалтерлерін қоспағанда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы директорлар кеңесінің бірінші басшысы мен мүшелері, басқармасының бірінші басшысы мен мүшелері, бас бухгалтері және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және сақтандыру қызметін және (немесе) инвестициялық қызметті жүргізуге негіз болатын құжаттарға қол қою құқығы бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өзге басшылары сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басшы қызметкерлері болып танылады. Бірінші басшы және оның орынбасарлары, бас бухгалтер сақтандыру брокерінің басшы қызметкерлері болып танылады.

2. Мыналар:

1) жоғары білімі жоқ;

2) қаржылық қызмет көрсету және (немесе) оны реттеу саласында осы бапта белгіленген жұмыс стажы жоқ;

3) мінсіз іскерлік беделі жоқ;

4) уәкілетті органның қаржы ұйымын консервациялау, оның акцияларын мәжбүрлеп сатып алу туралы, қаржы ұйымының лицензиясын кері қайтарып алу туралы, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қаржы ұйымын мәжбүрлеп тарату немесе оны банкрот деп тану туралы шешімі қабылданғанға дейін бір жылдан аспайтын кезеңде бұрын қаржы ұйымы директорлар кеңесінің бірінші басшысы, басқармасының бірінші басшысы немесе оның орынбасары, бас бухгалтері болған адам сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының және сақтандыру брокерінің басшы қызметкері болып тағайындала (сайлана) алмайды. Аталған талап уәкілетті органның қаржы ұйымын консервациялау, оның акцияларын мәжбүрлеп сатып алу туралы, қаржы ұйымының

лицензиясын кері қайтарып алу туралы, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қаржы ұйымын мәжбүрлеп тарату немесе оны банкрот деп тану туралы шешімі қабылданғаннан кейін бес жыл бойы қолданылады;

5) өзге қаржылық ұйымда басшы қызметкер лауазымында болған кезеңінде оны басшы қызметкер лауазымына тағайындауға (сайлауға) берілген келісім кері қайтарып алынған адам сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының және сақтандыру брокерінің басшы қызметкері болып тағайындала (сайлана) алмайды. Аталған талап уәкілетті орган басшы қызметкер лауазымына тағайындауға (сайлауға) келісім кері қайтарып алу туралы шешімді қабылдағаннан кейін қатарынан соңғы он екі ай бойы қолданылады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының ірі қатысушысы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы басқармасының бірінші басшысы лауазымына тағайындала (сайлана) алмайды. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының директорлар кеңесі құрамының кемінде отыз проценті тәуелсіз директорлар болуға тиіс.

1) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, басқармасының бірінші басшысы, бас бухгалтері және сақтандыру брокерінің бірінші басшысы лауазымдарына кандидаттар үшін қаржылық қызмет көрсету және (немесе) оны реттеу саласында кемінде үш жыл;

2) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы басқармасының мүшелері, сақтандыру брокерінің бас бухгалтері және бірінші басшысының орынбасары лауазымдарына кандидаттар үшін қаржылық қызмет көрсету және (немесе) оны реттеу саласында кемінде екі жыл;

3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және сақтандыру және (немесе) инвестициялық қызметті жүргізуге негіз болатын құжаттарға қол қою құқығы бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өзге басшылары лауазымдарына кандидаттар үшін қаржылық қызмет көрсету және (немесе) оны реттеу саласында кемінде бір жыл жұмыс стажы болуы қажет.

Директорлар кеңесінің бірінші басшысы және мүшелері лауазымдарына кандидаттар үшін қаржылық қызмет көрсету және (немесе) оны реттеу саласында жұмыс стажының болуы талап етілмейді.

Осы тармақта айқындалған жұмыс стажына қаржылық ұйым бөлімшелеріндегі шаруашылық қызметті жүзеге асыруға байланысты жұмыс кірмейді.

5. Басшы қызметкер тағайындалған (сайланған) күннен бастап өз қызметін уәкілетті органмен келіспей күнтізбелік алпыс күннен аспайтын мерзім ішінде атқаруға құқылы.

Осы тармақта көрсетілген мерзім өткеннен кейін және құжаттар уәкілетті органға келісуге табыс етілмеген жағдайда не уәкілетті орган келісуден бас тартқан жағдайда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы және сақтандыру брокері осы адаммен жеке еңбек шартын бұзуға міндетті.

Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкерін тағайындауға (сайлауға) келісім беру үшін табыс етілген құжаттарды олар табыс етілген күннен бастап күнтізбелік отыз күн ішінде қарайды.

6. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының және сақтандыру брокерінің басшы қызметкерін тағайындауға (сайлауға) уәкілетті органның келісім беру тәртібі, келісім алуға қажетті құжаттар уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде белгіленеді.

7. Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкерін тағайындауға (сайлауға) келісім беруден бас тартқан не ол сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкері лауазымынан босатылған немесе оны осы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымындағы, осы сақтандыру брокеріндегі өзге лауазымға ауыстырған жағдайда бұл адам оны тағайындауға (сайлауға) келісім беруден бас тартылғаннан не ол лауазымнан босатылғаннан не өзге лауазымға ауыстырылғаннан кейін кемінде күнтізбелік тоқсан күн өткен соң, бірақ қатарынан он екі ай ішінде екі реттен артық емес, осы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының,

сақтандыру брокерінің басшы қызметкері лауазымына қайта тағайындалуы (сайлануы) мүмкін.

8. Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкері лауазымына тағайындауға (сайлауға) келісім беруден қатарынан екі рет бас тартқан жағдайда, бұл адам өзін уәкілетті органның осы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымында, осы сақтандыру брокерінде тағайындауға (сайлауға) келісім беруден екінші рет бас тарту туралы шешімі қабылданған күннен бастап қатарынан он екі ай өткеннен кейін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкері болып тағайындалуы (сайлануы) мүмкін.

9. Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкері лауазымына тағайындауға (сайлауға) берілген келісімін:

1) келісім беруге негіз болған жалған мәліметтер анықталған;

2) басшы қызметкерге уәкілетті органның санкцияларды жүйелі түрде (қатарынан соңғы он екі ай ішінде үш және одан да астам рет) қолдануы ;

3) осы бапта аталған тұлғаларды сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының аталған басшы қызметкерінің (қызметкерлерінің) іс-әрекеттерін Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына сай келмейді деп тану үшін жеткілікті деректер негізінде қызметтік міндеттерін орындаудан шеттету негіздері бойынша кері қайтарып алуға құқылы.

Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру брокерінің басшы қызметкері лауазымына тағайындауға (сайлауға) келісімді кері қайтарып алған жағдайда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы, сақтандыру брокері осы адаммен жеке еңбек шартын бұзуға міндетті.

10. Уәкілетті орган сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының акцияларын осы Заңда белгіленген тәртіппен мәжбүрлеп сатып алу туралы шешім қабылдаған жағдайда, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы директорлар кеңесінің бірінші басшысы, басқарманың бірінші басшысы және оның орынбасарлары және бас бухгалтер болып табылатын басшы қызметкерлермен жеке еңбек шартын бұзуға міндетті.

Қазақстан Республикасының резиденті еместің қатысатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымына қойылатын қосымша талаптар

Орналастырылған (артықшылықты және сатып алынған акцияларды шегере отырып) акциялары жиынтығының жиырма бес проценттен астамы:

1) Қазақстан Республикасының резиденті еместің;

2) жарғылық капиталға қатысу үлестерінің немесе орналастырылған акцияларының елу процентінен астамы Қазақстан Республикасының резиденті еместердің меншігіндегі және (немесе) басқаруындағы Қазақстан Республикасы резидентінің - заңды тұлғаның;

3) Қазақстан Республикасының резиденті еместердің бағалы қағаздарын атаулы ұстаушылар болып табылатын Қазақстан Республикасы резиденттерінің меншігінде немесе басқаруында болып отырған сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы Қазақстан Республикасының резиденті еместер қатысатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының құрылтайшылары мен акционерлері.
2. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын құруға рұқсат беру.
3. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының және сақтандыру брокерінің басшы қызметкерлеріне қойылатын талаптар.
4. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалдары мен өкілдіктерін құру, жабу.
5. Сақтандыру ұйымын мемлекеттік тіркеу.

8-Лекция. Тақырыбы: Міндетті әлеуметтік сақтандыру.

Жоспары:

1.Міндетті әлеуметтік сақтандырудың түсінігі.

2.Міндетті әлеуметтік сақтандырудың түсінігі мен қағидалары.

3.Міндетті әлеуметтік сақтандыру субъектілерінің құқықтары мен міндеттері.

Лекция мәтіні: Қордың активтері - әлеуметтік аударымдар, әлеуметтік аударымдарды төлеу мерзімі өтіп кеткендігі үшін алынған өсімпұл, инвестициялық табыс және Қордың қызметін қамтамасыз етуге арналған комиссиялық сыйақыны, әлеуметтік төлемдерге бағытталған қаражатты және қате есептелген немесе артық төленген қаражатты қайтаруды шегеріп тастағанда, Қорға түсетін Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де түсімдер;

Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры (бұдан әрі - Қор) - әлеуметтік аударымдар алымын жинауды және міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушы болған асыраушысынан айрылған жағдайда, оның асырауындағы отбасы мүшелерін қоса алғанда, оған қатысты әлеуметтік қатер жағдайы басталған міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыларға төлемдер төлеуді жүргізетін заңды тұлға;

3) асыраушы - өзінің асырауындағы отбасының еңбек етуге қабілетсіз мүшелерін өз табысы есебінен асыраушы адам;

4) табысты ауыстыру коэффициенті - әлеуметтік төлемнің әлеуметтік аударымдарды есептеу кезінде негізге алынған табыс мөлшеріне қатынасын айқындайтын коэффициент;

5) асырауындағылар санының коэффициенті - қайтыс болған (сот хабар-ошарсыз кетті деп таныған немесе қайтыс болды деп жариялаған) асыраушының асырауында болған отбасы мүшелерінің санын ескеретін коэффициент;

6) қатысу стажының коэффициенті - міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысу стажына (күнтізбемен есептегендегі уақыттың жалпы мөлшеріне) қарай айқындалатын коэффициент;

7) еңбек ету қабілетінен айрылу коэффициенті - өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушының еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесіне қарай айқындалатын коэффициент;

8) әлеуметтік аударымдарды есептеу объектісі - жұмыс берушінің қызметкерге орындалған жұмыстар, көрсетілген қызметтер үшін табыс түрінде төлейтін шығыстары. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамның әлеуметтік аударымдарын есептеуге арналған объект оның алатын табыстары болып табылады;

9) міндетті әлеуметтік сақтандыру - еңбек ету қабілетінен айрылуына және (немесе) жұмысынан айрылуына, сондай-ақ асыраушысынан айрылуына байланысты кірістің бір бөлігін өтеу үшін мемлекет ұйымдастыратын, бақылайтын және кепілдік беретін шаралар жиынтығы;

10) әлеуметтік аударымдарды төлеуші (бұдан әрі - төлеуші) - осы Заңда белгіленген тәртіппен әлеуметтік аударымдарды есептеуді және Қорға төлеуді жүзеге асырушы жұмыс беруші немесе өзін-өзі жұмыспен қамтыған адам;

11) әлеуметтік төлемді алушы (бұдан әрі - алушы) - өзі үшін Қорға әлеуметтік аударымдар жүргізілген не оларды өзі төлеген және әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті орган оған қатысты әлеуметтік төлем тағайындау туралы шешім шығарған жеке адам, ал міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген қатысушысы болып табылатын адам қайтыс болған жағдайда - қайтыс болған (сот хабар-ошарсыз кетті деп таныған немесе қайтыс болды деп жариялаған) асыраушының асырауында болған отбасы мүшелері;

12) өзін-өзі жұмыспен қамтыған адам (осы Заңға қолдануға болатын) - өзіне табыс әкелетін жұмыспен өзін қамтамасыз ететін жеке кәсіпкер, жеке нотариус, адвокат;

13) міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесі - мемлекет белгілейтін және кепілдік беретін, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушылардың арасындағы

катынастарды реттейтін нормалар мен ережелердің жиынтығы;

14) әлеуметтік төлемдер - алушының пайдасына Қор жүзеге асыратын ай сайынғы төлемдер;

15) әлеуметтік аударымдар - өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыға, ал асыраушысынан айрылған жағдайда оның асырауында болған отбасы мүшелеріне осы Заңға сәйкес әлеуметтік төлемдер алу құқығын беретін, Қорға төленетін осы Заңда белгіленген міндетті төлемдер;

16) әлеуметтік қатер - еңбек ету қабілетінен айрылуына және (немесе) жұмысынан айрылуына, асыраушысынан айрылуына әкеп соқтырған оқиғаның басталуы, соның салдарынан өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушы, не ол қайтыс болған жағдайда оның асырауында болған отбасының мүшелері осы Заңға сәйкес әлеуметтік төлемдерді алу құқығына ие болады;

17) әлеуметтік аударымдар ставкасы - әлеуметтік аударымдарды есептеу объектісінің шамасына проценттік қатынаспен көрсетілген, Қорға төленетін міндетті төлемдердің тіркелген мөлшері;

18) әлеуметтік аударымдарды және әлеуметтік төлемдерді есепке алу жөніндегі уәкілетті ұйым (бұдан әрі - Орталық) - аймақтарда міндетті әлеуметтік аударымдар мен әлеуметтік төлемдер аударуды жүзеге асыратын, әлеуметтік аударымдар мен төлемдердің дербестендірілген, орталықтандырылған есебін жүргізетін құрылымдық бөлімшелері (бұдан әрі - құрылымдық бөлімшелер) бар мемлекеттік кәсіпорын;

19) уәкілетті орган - Қор қызметіне реттеу, бақылау және қадағалау функцияларын жүзеге асыратын мемлекеттік орган;

20) әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті орган - халықты әлеуметтік қорғау саласындағы орталық атқарушы орган және оның аумақтық бөлімшелері;

21) еңбек ету қабілетінен айрылу - қызметкердің жұмысты орындау, қызмет көрсету қабілетінен айрылуы, оның дәрежесі айрылған еңбек ету қабілетіне проценттік қатынастан көрінеді;

22) міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген қатысушысы - өзі үшін әлеуметтік аударымдар төленетін және осы Заңда көзделген әлеуметтік қатер жағдайлары басталған кезде әлеуметтік төлем алуға құқығы бар жеке адам;

23) міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушылар - төлеуші; міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген қатысушысы; алушы; Орталық; Қор; Қазақстан Республикасының Үкіметі; Қазақстан Республикасының ылтық Банкі; өзге де уәкілетті органдар.

Осы Заң міндетті әлеуметтік сақтандыру түрлері бойынша әлеуметтік қатер жағдайының басталуына қарай міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыларды әлеуметтік қамсыздандырудың қосымша нысандарын құрумен байланысты осы Заңда көзделген қатынастарды реттейді.

Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Заң мен Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шартта осы Заңдағыдан өзгеше ережелер белгіленсе, онда халықаралық шарттың ережелері қолданылады.

Міндетті әлеуметтік сақтандырудың түрлері

Міндетті әлеуметтік сақтандыру мынадай түрлерге бөлінеді:

- 1) еңбек ету қабілетінен айрылған жағдай;
- 2) асыраушысынан айрылған жағдай;
- 3) жұмысынан айрылған жағдай.

Міндетті әлеуметтік сақтандырудың негізгі принциптері

Міндетті әлеуметтік сақтандырудың негізгі принциптері мыналар болып табылады:

- 1) Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңдарын

сақтау мен орындаудың жалпыға бірдейлігі;

2) әлеуметтік төлемдерді қамтамасыз ету үшін қолданылатын шараларға мемлекеттің кепілдік беруі;

3) міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысудың міндеттілігі;

4) осы Заңға сәйкес әлеуметтік аударымдарды әлеуметтік төлемдерге пайдалану;

5) әлеуметтік төлемдердің осы Заңда көзделген шарттар бойынша міндеттілігі;

6) әлеуметтік төлемдердің мөлшерін саралау;

7) міндетті әлеуметтік сақтандыруды қамтамасыз ететін мемлекеттік органдардың қызметіндегі жариялылық.

Мемлекет азаматтарға әлеуметтік қатер жағдайлары басталған кезде осы Заңда белгіленген шарттармен міндетті әлеуметтік сақтандыру түрлері бойынша әлеуметтік төлемдерді алу құқығына кепілдік береді.

Мемлекет Қордағы әлеуметтік аударымдардың сақталуына және нысаналы пайдаланылуына кепілдік береді.

Әлеуметтік аударымдардың сақталуы:

1) Қордың қызметін, оның қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ететін, Қазақстан Республикасының °кіметі айқындайтын тиісті нормалар мен лимиттерді белгілеу арқылы реттеу;

2) Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі арқылы инвестициялық қызметті жүзеге асыру;

3) Қор активтерін инвестициялық басқару жөніндегі барлық операцияларды Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінде есепке алу;

4) Қордың өз қаражаты мен активтерінің бөлек есебін жүргізу;

5) Қордың қызметін қамтамасыз етуге арналған шығыстарға шектеулер енгізу;

6) жыл сайын аудит жүргізудің міндеттілігі;

7) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен Қордың ұдайы қаржылық және статистикалық есептілігі;

8) Қор активтерін инвестициялау үшін қаржы құралдарының тізбесі Қазақстан Республикасы °кіметінің айқындауы арқылы қамтамасыз етіледі.

Міндетті әлеуметтік сақтандырылуға тиісті адамдар

Жұмыс істейтін зейнеткерлерді қоспағанда, қызметкерлер, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын және Қазақстан Республикасының аумағында табыс келтіретін қызметті жүзеге асыратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды қоса алғанда, өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдар міндетті әлеуметтік сақтандырылуға тиіс.

Әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органның құзыреті

1. Әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органның:

1) әлеуметтік төлемдерді тағайындау не тағайындаудан бас тарту туралы шешім қабылдауға;

2) еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесін белгілеуге;

3) құжаттардың дұрыстығын тексеруге;

4) әлеуметтік төлемдерді тағайындауға қажетті құжаттарды қабылдау және жіберу жөніндегі талаптарды белгілеуге құқығы бар.

2. әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган:

1) әлеуметтік төлемдерді тағайындау немесе тағайындаудан бас тарту туралы қабылданған шешім жөнінде өтініш берушіге Орталықтың құрылымдық бөлімшелері арқылы жазбаша түрде хабарлауға;

2) әлеуметтік төлемдердің уақтылы және толық тағайындалуы мен олардың алынуын бақылауды қамтамасыз етуге;

3) әлеуметтік төлемдерді тағайындау және алу мәселелері жөнінде қажетті түсініктемелер беруге міндетті.

Орталықтың және оның құрылымдық бөлімшелерінің құқықтары мен міндеттері

1. Орталықтың және оның құрылымдық бөлімшелерінің:

- 1) әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органға беру үшін құжаттарды қабылдау мен олардың жиынтықтылығын тексеруді жүзеге асыруға;
- 2) әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органның шешімі негізінде Қорға Орталықтың шотына ақша аудару туралы сұрау салуға;
- 3) осы Заңда көзделген қызметтерді көрсеткені үшін Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен республикалық бюджеттен қаражат алуға құқығы бар.

2. Орталық және оның құрылымдық бөлімшелері:

- 1) әлеуметтік жеке код негізінде әлеуметтік аударымдар мен әлеуметтік төлемдердің есебін жүзеге асыруға және аптасына бір рет салық органдарымен бірге әлеуметтік аударымдардың түсуіне тексеру жүргізуге;
- 2) әлеуметтік төлемдерден жүргізілген ұстап қалу туралы алушыларды хабардар етуге;
- 3) артық төленген сомаларды Орталық арқылы қайтару қажет болған жағдайда бұл туралы алушыға хабарлауға;
- 4) Қорға жасалған аударымдардың мөлшері мен мерзіміне қарамастан, міндетті әлеуметтік сақтандырылуға тиісті адамдарға қызмет көрсетудің тең жағдайларын қамтамасыз етуге;
- 5) банктік үш күн ішінде әлеуметтік аударымдарды Қорға аударуға;
- 6) әлеуметтік төлемдер тағайындауға арналған құжаттарды жасауға және оларды әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті органға осы Заңда көзделген мерзімде беруге;
- 7) алушыларға әлеуметтік төлемдердің аударылуын уақтылы қамтамасыз етуге;
- 8) артық төленген әлеуметтік аударым сомаларын осы қаражат Қордан Орталықтың шотына аударылған кезден бастап банктік үш күн ішінде төлеушілерге аударуды жүзеге асыруға;
- 9) Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, әлеуметтік аударымдар мен әлеуметтік төлемдердің жай-күйі мен қозғалысы туралы ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз етуге;
- 10) осы Заңға сәйкес әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті органға және Қорға қажетті есептілікті табыс етуге;
- 11) әлеуметтік төлемдерді алу мәселелері бойынша қажетті түсіндірме беруге міндетті.

Уәкілетті орган:

- 1) Қордың қаржы тұрақтылығын талдауды, бағалауды және бақылауды жүзеге асырады;
- 2) өздерінің бақылау және қадағалау функцияларын қамтамасыз ету үшін Қордың қаржылық және өзге де есептілігінің тізбесін, нысанын, мерзімін айқындайды;
- 3) Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес Қордың басшы қызметкерлері үшін біліктілік талаптарын айқындайды, оларды тағайындауға келісім береді;
- 4) Қор қызметі туралы мәліметтерді, сондай-ақ мемлекеттік органдар мен ұйымдардан өздерінің бақылау және қадағалау функцияларын жүзеге асыру үшін қажетті мәліметтер алуға құқылы;
- 5) Қор қызметін Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен инспекциялауға құқылы;
- 6) Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушының және алушының құқықтары мен міндеттері:

1. Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушының және алушының:

- 1) осы Заңда көзделген әлеуметтік қатер жағдайлары басталған кезде Орталық пен оның құрылымдық бөлімшелері арқылы әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті органға әлеуметтік төлемдер тағайындау үшін өтініш беруге;

2) мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар алуына қарамастан, осы Заңда көзделген тәртіппен Қордан әлеуметтік төлемдерді алуға;

3) төлеушіден, Орталықтан және Қордан әлеуметтік аударымдар мен әлеуметтік төлемдердің және аудару мен есептелуінің толықтығы және уақтылы болуы туралы, сондай-ақ әлеуметтік төлемдерді тағайындау мен алу тәртібі туралы ақпаратты сұратуға және тегін алуға;

4) әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті орган мен өзге де мемлекеттік органдардың, Орталықтың және оның құрылымдық бөлімшелерінің, Қордың осы Заңда белгіленген әлеуметтік қамсыздандырудың қосымша нысандарын алуға құқықтарын шектеуге байланысты іс-әрекеттеріне шағымдануға құқығы бар.

2. Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушы және алушы:

1) әлеуметтік төлемдер тағайындауға қажетті құжаттарды Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен табыс етуге;

2) еңбек ету қабілетінен айрылған және (немесе) жұмысынан айрылған жағдайда әлеуметтік төлемдер алған кезеңде Орталықтың құрылымдық бөлімшелеріне өзімен міндетті зейнетақы жарналарын төлеуге шарт жасасқан жинақтаушы зейнетақы қорының өзгергені туралы хабарлауға;

3) қате төленген сомаларды қайтарып алуға;

4) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларда қайта куәландырудан өтуге және қайта куәландырудан өту мерзімдерін сақтауға міндетті.

Төлеушінің құқықтары мен міндеттері

1) қате төленген әлеуметтік аударым сомаларын қайтарып алуға;

2) аударылған сомалар туралы қажетті ақпаратты Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен Орталықтан сұратуға және тегін алуға;

3) осы Заңға сәйкес басқа да құқықтарын іске асыруға құқығы бар.

Төлеуші:

1) әлеуметтік аударымдарды және әлеуметтік аударымдарды уақтылы және (немесе) толық төлемегені үшін өсімпұлды уақтылы және толық көлемінде төлеуге;

2) Қорға төленетін әлеуметтік аударымдар мөлшерін есептеу мен қайта есептеуді, сондай-ақ әлеуметтік аударымдарды уақтылы және (немесе) толық төлемеген жағдайда өсімпұл есептеуді дербес жүзеге асыруға;

3) есептелген және аударылған әлеуметтік аударымдар бойынша салық органдарына есептер беруге міндетті.

Бақылау сұрақтары:

1. Міндетті әлеуметтік сақтандырудың түсінігі.

2. Міндетті әлеуметтік сақтандырудың түсінігі мен қағидалары.

3. Міндетті әлеуметтік сақтандыру субъектілерінің құқықтары мен міндеттері.

4. Төлеушінің құқықтары.

5. Төлеушінің міндеттері

6. Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушының және алушының құқықтары.

7. Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушының және алушының міндеттері.

9-Лекция. Тақырыбы: Жазатайым жағдайлардың және өзге де оқиғалардан сақтандыру.

1 Жазатайым жағдайдың түсінігі.

2. Азаматтардың өмірін, денсаулығын, мүлкін міндетті мемлекеттік сақтандырудың ережелері.
3. Кәсіпорындарында жазатайым жағдайларындан сақтандыру
4. Жазатайым жағдайдан еректі сақтандыру тәртіптері.

Лекция мәтіні: Еңбек ету қабілетінен айрылған жағдайдағы әлеуметтік төлем өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушыға, әлеуметтік төлем алуға өтініш берген уақытта жұмысты тоқтатқанына немесе істеп жатқанына қарамастан, тағайындалады.

Еңбек ету қабілетінен айрылған жағдайда әлеуметтік төлемдер тағайындау үшін өтінішке:

1) жеке басын куәландыратын құжат; 2) тұрғылықты жері туралы мәліметтер; 3) еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесін куәландыруды жүргізу мен белгілеу туралы мәліметтер қоса тіркеледі. Еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесін куәландыру, белгілеу тәртібін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес азаматтардың денсаулығын сақтау саласындағы уәкілетті мемлекеттік органның келісімі бойынша әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган айқындайды. Өұжаттарды ресімдеу мерзімі өтініш берілген күннен бастап бір айдан аспауға тиіс.

Еңбек ету қабілетінен айрылған жағдайда әлеуметтік төлем адам әлеуметтік төлемдер тағайындауға өтініш берген күннен бастап, еңбек ету қабілетінен айрылды деп белгіленген барлық кезеңге тағайындалады. Еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесі өзгерген жағдайда әлеуметтік төлем еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесі өзгерген күннен бастап еңбек ету қабілетінен айрылудың жаңадан белгіленген дәрежесіне сәйкес келетін мөлшерде жүзеге асырылады. Бұл ретте әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган Орталыққа және оның құрылымдық бөлімшелеріне әлеуметтік төлемдер мөлшерінің өзгергені туралы шығарылған шешімге қатысты үш жұмыс күні ішінде хабарлайды.

Қайта куәландырылушы еңбек етуге қабілетті деп танылған жағдайда, әлеуметтік төлемді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган оны еңбек етуге қабілетті деп шешім шығарған күннен бастап әлеуметтік төлем тоқтатылады. Бұл ретте уәкілетті орган Орталыққа және оның құрылымдық бөлімшелеріне шығарылған шешім туралы үш жұмыс күні ішінде хабарлайды. Еңбек ету қабілетінен айрылған жағдайда ай сайынғы әлеуметтік төлемдердің мөлшері әлеуметтік аударымдар объектісі ретінде ескерілген соңғы жиырма төрт ай ішіндегі табыстың Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген ең төмен жалақының сексен процентін шегергендегі орташа айлық мөлшерін табысты алмастырудың, еңбек ету қабілетінен айрылу мен қатысу стажының тиісті коэффициенттеріне көбейту арқылы айқындалады. Бұл ретте табысты алмастыру коэффициенті - 0,6 болады. Еңбек ету қабілетінен айрылу коэффициенті: жалпы еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесі сексеннен жүз процентке дейін болатын еңбек ету қабілетінен айрылған адамдар үшін - 0,7; жалпы еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесі алпыстан сексен процентке дейін болатын еңбек ету қабілетінен айрылған адамдар үшін - 0,5; жалпы еңбек ету қабілетінен айрылу дәрежесі отыздан алпыс процентке дейін болатын еңбек ету қабілетінен айрылған адамдар үшін - 0,3 болады.

Қатысу стажының коэффициенті міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген қатысушысы үшін: алты айдан кем болғанда - 0,1; алты айдан он екі айға дейін - 0,7; он екі айдан жиырма төрт айға дейін - 0,75; жиырма төрт айдан отыз алты айға дейін - 0,85; отыз алты айдан қырық сегіз айға дейін - 0,9; қырық сегіз айдан алпыс айға дейін - 0,95; алпыс және одан да көп айларға - 1,0 болады.

Алушы жасына қарай зейнетақы төлемдерін алуға құқық беретін жасқа жеткен кезде еңбек ету қабілетінен айрылу жағдайында берілетін әлеуметтік төлемдер тоқтатылады.

1. Әлеуметтік төлемдерді тағайындауға өтініш беру өтініш берушінің тұрғылықты жері бойынша Орталықтың құрылымдық бөлімшелеріне әлеуметтік төлемдерді тағайындау

жөніндегі уәкілетті орган белгілеген нысан бойынша өтініш беру арқылы жүзеге асырылады. Өтінішке тізбесі осы Заңмен белгіленетін құжаттар қоса тіркеледі.

Орталықтың құрылымдық бөлімшелері әлеуметтік төлемдер тағайындауға қажетті құжаттарды қабылдап алған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде оларды әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті органға береді. Әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган құжаттар келіп түскен күннен бастап он жұмыс күні ішінде оларды қарайды және әлеуметтік төлемдер тағайындау немесе тағайындаудан бас тарту туралы шешім қабылдайды. Әлеуметтік төлемдерді тағайындаудан бас тартылған жағдайда ол бас тарту себептері туралы өтініш берушіге жазбаша хабарлап, табыс етілген құжаттарды Орталықтың құрылымдық бөлімшелері арқылы өтініш берушіге қайтаруға міндетті.

Әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органның табыс етілген құжаттардың дұрыстығына тексеру жүргізуге құқығы бар. Осы мақсаттарда ол табыс етілген құжаттарды сараптамаға жіберіп, оларды беруге негіз болған құжаттардың бар-жоғын тексере алады. Бұл ретте, әлеуметтік төлемдер тағайындау туралы шешім қабылдаудың кешіктірілуі және шешім қабылдаудың ұзартылу мерзімдері, бірақ бір айдан аспайтын мерзімге ұзартылуы туралы өтініш берушіге жазбаша түрде хабардар етілуге тиіс.

Кейінгі өтініштер берілген кезде әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті орган өтініш қайталап берілген кезден бастап бес жұмыс күні ішінде төлем тағайындау немесе одан бас тарту туралы шешім қабылдайды және төлем тағайындаудан бас тарту себептері мен шағымдану тәртібін көрсете отырып, ол туралы Орталықтың құрылымдық бөлімшелері арқылы өтініш берушіге жазбаша түрде хабарлайды.

Әлеуметтік төлемдерді тағайындау жөніндегі уәкілетті органның шешіміне сот тәртібімен шағым жасалуы мүмкін. Өзі үшін әлеуметтік аударымдар жүргізілген міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушы - алушы деп танылған жағдайда, әлеуметтік төлемдер осындай адам әлеуметтік төлемдерді тағайындауға өтініш берген күннен бастап тағайындалады. Орталықтың құрылымдық бөлімшелеріне өтініш берілген күн Қордан әлеуметтік төлемдер тағайындауға өтініш берілген күн деп есептеледі.

Әлеуметтік төлемдер тағайындау жөніндегі уәкілетті органның, Орталықтың және (немесе) Қордың кінәсінен уақтылы не толық алынбаған әлеуметтік төлемдер сомасы өткен уақыт үшін мерзімі шектелмей төленеді және Қазақстан Республикасының °кіметі белгілеген тәртіппен мерзімі өткен әрбір күн үшін (төлеу күнін қоса) осы сомаларды төлеу күніне Қазақстан Республикасының ылттық Банкі белгілеген қайта қаржыландырудың 2 еселенген ресми ставкасынан аспайтындай мөлшерде индекстелуге тиіс.

Бақылау сұрақтары:

1. Еңбек ету қабілетінен айрылған жағдайда әлеуметтік төлем тағайындау және оның мөлшері.
2. Асыраушысынан айрылған жағдайда әлеуметтік төлемнің тағайындалуы және оның мөлшері.
3. Жұмысынан айрылған жағдайда әлеуметтік төлем тағайындау және оның мөлшері.

10-Лекция. Тақырыбы: Өмірді сақтандыру.

1. Өмірді сақтандыру жеке сақтандырудың саласы ретінде
2. Өмірді сақтандырудың жіктеуі.
3. Өмірді сақтандырудың нысандары.

Лекция мәтіні: Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры бірден-бір құрылтайшысы мен қатысушысы мемлекет болып табылатын акционерлік қоғам нысанындағы коммерциялық емес ұйым. Қор өз міндеттемелері бойынша өзінің барлық мүлкімен жауапты болады.

Қор өз қызметін Қордың активтерінен алатын комиссиялық сыйақы есебінен жүзеге асырады. Комиссиялық сыйақының проценттік ставкасының шекті шамасы мен оны пайдаланудың тетігін жыл сайын Қазақстан Республикасының ыкіметі белгілейді.

Қордың өз қаражаты Қордың жарғылық капиталынан және комиссиялық сыйақыдан құралады және солардан тұрады.

Қордың құқықтары мен міндеттері

- 1) міндетті әлеуметтік аударымдарды шоғырландыруды жүзеге асыруға;
- 2) Қазақстан Республикасының ыкіметі айқындайтын тәртіппен бағалы қағаздарға және басқа да қаржы құралдарына байланысты қызметпен айналысуға;
- 3) Қор қызметін жүзеге асыруға комиссиялық сыйақы алуға;
- 4) қаржы қозғалысы туралы Орталықтан ақпарат алуға;
- 5) Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қатысушыларынан Қор қызметін қамтамасыз етуге қажетті ақпаратты сұратуға және алуға құқығы бар.

2. Қор:

- 1) Орталықтың әлеуметтік төлемдерді жүзеге асыруы үшін қаражаттың уақтылы аударылуын қамтамасыз етуге;
- 2) Қордың уақытша бос қаражатын Қазақстан Республикасының ёлттық Банкі арқылы қаржы құралдарына орналастыруға;
- 3) жыл сайын аудит өткізуді қамтамасыз етуге;
- 4) Қазақстан Республикасының заң актілеріне сәйкес өзге де міндеттерді атқаруға міндетті.

3. Қор:

- 1) Қор активтерін кепілге беруге;
- 2) кәсіпкерлікпен және осы Заңда көзделмеген өзге де қызметпен айналысуға құқылы емес.

Қордың инвестициялық қызметі

1. Қор инвестициялық қызметті Қор мен Қазақстан Республикасының ёлттық Банкі арасында жасалатын шарт негізінде Қордың активтерін Қазақстан Республикасының ёлттық Банкі арқылы қаржы құралдарына орналастыру жолымен жүзеге асырады.

2. Қазақстан Республикасының ёлттық Банкі Қордың активтерін шоғырландыру және орналастыру жөніндегі, инвестициялық кіріс алу жөніндегі барлық операциялардың есебін жүргізеді және жасалған шартқа сәйкес Қор шоттарының және оның активтерімен инвестициялық қызметтің жай-күйі туралы Қорға тоқсан сайын есеп беруді табыс етіп отырады.

Қордың активтері:

1) әлеуметтік аударымдар, әлеуметтік аударымдар төлеу мерзімін өткізіп алғаны үшін алынған өсімпұл, Қордың қызметін қамтамасыз етуге арналған комиссиялық сыйақылар шегерілген инвестициялық табыс;

2) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де көздер есебінен құралады.

2. Қордың активтері мынадай мақсаттарға ғана:

- 1) осы Заңға сәйкес әлеуметтік төлемдерді жүзеге асыруға;
- 2) тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын қаржы құралдарына орналастыруға;
- 3) артық төленген әлеуметтік аударым сомалары мен өзге де қате есептелген қаражатты қайтаруға пайдаланыла алады.

Қор бухгалтерлік есеп жүргізеді және қаржылық есеп беруді Қордың өзінің қаражаты мен активтері бойынша Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен бөлек табыс етеді. Қор бухгалтерлік есеп жүргізуде және есептілікті жасау кезінде пайдаланылатын құжаттардың есебі мен сақталуын қамтамасыз етуге міндетті. Сақталуға жататын негізгі құжаттардың тізбесі және олардың сақталу мерзімі Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленеді.

Бақылау сұрақтары:

1. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының түсінігі.
2. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының құқықтары мен міндеттері.
3. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының функциялары.
4. Қордың инвестициялық қызметі

11-Лекция. Тақырыбы: Мүліктік сақтандыру

1. Мүліктік сақтандырудың түсінігі.
2. Мүліктік сақтандырудың қағидалары.
3. Мүліктік сақтандырудың сақтандыру жағдайлары.
4. Мүліктік сақтандырудың кейбір түрлері

Лекция мәтіні: Әрбір қоғамдағы қажеттіліктер барысында қабылданған заңдардың бұл жекеше нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыруға байланысты туындайтын құқықтық қатынастар болып табылады.

Жекеше нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігі дегеніміз-олардың нотариаттық іс-әрекеттерді жасаудың нәтижесінде келтірілген зиянды өтеуінің ҚР-ң азаматтық заңдарында белгіленген міндеті.

Жекеше нотариустардың нотариаттық қызметтерді жасауы нәтижесінде үшінші тұлғаларға келтірілген зиянды өтеу міндетіне байланысты мүліктік мүдделерді жекеше нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру объектісі болып табылады.

Осы сақтандыру объектілерін жүзеге асыру үшін жеке нотариус ҚР заңдарына сәйкес міндетті сақтандыру шартын жасасуға міндетті.

Жеке нотариустардың нотариаттық іс-әрекеттерді жасауы нәтижесінде зиян келтірілген үшінші тұлғалардың мүліктік мүдделерін сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру арқылы қорғауды қамтамасыз ету жекеше нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандырудың мақсаты болып табылады.

Жекеше нотариустардың а жауапкершілігін міндетті сақтандырудың негізгі қағидалары:

1. Жекеше нотариустардың қызметін оның міндетті сақтандыру шарты болған кезде жүзеге асыру.
2. Тараптардың жекеше нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша өз міндеттемелерінің орындалуын қамтамасыз ету қағидасы.

Жеке нотариустардың қызметін міндетті сақтандыру шартын жасаспай жүзеге асыруына жол бермеу жағдайлары.

1. Жекеше нотариус міндетті сақтандыру шартын жасаспай нотариустық қызметтерді жасауға құқылы емес.
2. Қызметін жекеше нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын жасаспай жүзеге асыратын жеке нотариус ҚРң заңдарына белгіленген жауаптылыққа тартылады.

Жеке нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын және оны жасасу тәртібі.

Жалпы нотариус жауапкершілігін міндетті сақтандыру 11 маусым 2003 жылы қабылданған заңымен және ҚР-ң азаматтық кодексіне сәйкес сақтандырушы мен сақтанушы арасында жекеше нотариус өз қызметтерін жүзеге асыру кезінде мүліктік

мүдделеріне зиян келтірілуі мүмкін үшінші тұлғаның пайдасына жасалатын шарттың негізінде жүзеге асырылады.

Бұнда берілетін жағдай: -жеке нотариус өзінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын нотариаттық іс-әрекеттерді бастағанға дейін жасасуға міндетті.

Жекеше нотариустардың міндетті сақтандыру шарты сақтандырушының сақтанушыға сақтандыру полисін беруі арқылы жазбаша нысанда жасалады.

Жекеше нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартында көрсетілуге тиісті талаптардың толық болмағаны үшін сақтандырушы жауапты болады.

Осы тұрғысында дау туындаған жағдайда, дау сақтанушының пайдасына шешіледі.

Шарттың қолднылуына келер болсақ-егер жекеше нотариустың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартында өзгеше талаптар көзделмесе, онда ол сақтанушы сақтандыру сыйлықақысын төленген, ал оны мерзімін ұзартып төлеген кезде-бірінші сақтандыру жарнасын төлеген кезден бастап күшіне енеді және талаптар үшін міндетті болады және ҚР-ң аумағымен шектеледі.

Шарт бойынша сақтанушының құқықтары мен міндеттері.

Саяси құқықтары:

1. Сақтандырушыдан жекеше нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандырудың талаптарына сай қаржылық есептелгенімен танысуға құқылы.

2. Сақтандыру төлемін көзделген тәртіппен алуға

3. Сақтандырушының сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тарту және оның мөлшерін негізсіз азайту туралы шешіміне ҚР-ң заңдарында көзделген тәртіппен талап етуге құқылы.

Сақтанушы міндеттері:

1. Сақтандыру сыйлықақысын шартта белгіленген мөлшерде және мерзімінде төлеуге міндетті.

2. Шарт жасасқан кезде сақтандырушыға талаптарға сәйкес мәліметтерді ұсынуға.

Нотариаттық іс-әрекеттерді жасау нәтижесінде келтірілген зиянды өтеу туралы үшінші тұлғаның талабы не талап-арызы келтірілгені туралы өзіне белгілі болғаннан бастап шұғыл түрде, бес жұмыс күнінен кешіктірмей, қолдан келетін тәсілмен яғни: ауызша жазбаша түрде сақтандырушыға хабарлауға міндетті.

Сақтандырушының міндеттері мен құқықтары:

Сақтандырушының құқықтары.

1. Жеке нотариустың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын жасасқан кезде сақтандырушыдан, сақтандыру шартын жасасқан кезде сақтанушыдан, сақтандыру жағдайлары төлемдері туралы ақпаратты және ҚР-ң азаматтық кодексінде көзделген міндетті сақтандыру шартына енгізу үшін қажетті өзге де мәліметтерді беруін талап етуге.

2. Сақтанушы келтірілген зиянды өтеу туралы үшінші тұлғалардың талаптарына байланысты мәселелерді реттеуге қатысуға құқылы.

3. Сақтанушының заңға қайшы жасаған іс-әрекеттері салдарынан туындаған зиянды төлемін толық немесе ішінара жүзеге асырудан бас тартуға құқылы.

Сақтандырушының міндеттері:

1. Шарт жасалған кезде сақтанушыға туындайтын құқықтарымен міндеттерін түсіндіруге

2. ҚР-ң азаматтық заңдарында белгіленген жағдайларда жеке нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын мерзімінен бұрын тоқтатқан кезде сақтанушы сақтандыру сыйлықақысын толық не ішінара қайтаруға.

3. Сақтандыру құпиясын қамтамасыз ету.

4. Сақтандыру төлемін уақытылы жүзеге асырмаған кезде пайда алушыға ҚР-ң азаматтық кодексінде белгіленген тәртіппен және белгілі мөлшерде тұрақсыздық айыбын төлеуге міндетті.

Сақтандыру жағдайы деп-жекеше нотариустың нотариаттық іс-әрекеттерді жасау нәтижесінде үшінші тұлғалардың мүліктік мүдделеріне келтірілген зиянды өтеу бойынша сақтанушының азаматтық-құқықтық жауапкершілігінің басталу фактісі айтамыз және нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты негізінде жүргізілуі.

Сақтандарушыға сақтандыру төлемі туралы талапты сақтанушы не үшінші тұлға сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін қажетті құжаттармен қоса жазбаша жасауға ұсынылады.

Сақтандыру төлемінің дау айтылған бөлігін сақтандырушы бітім келісімі жасалған және оны сот бекіткен күннен бастап үш жұмыс күші ішінде, не, егер сот шешімді шұғыл түрде орындауды уйғармаса, дау бойынша соттың шешімі заңды күшіне енген күннен бастап төлеу тиіс.

Жеке нотариустардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартының қолданылу кезеңінде үшінші тұлғалардың мүліктік мүдделеріне келтірілген зиян үшін сақтандыру төлемі туралы талап сақтандырушыға сақтандыру жағдайы басталған кезден бастап үш жыл ішінде қойылуы мүмкін.

Сақтандырушыны сақтандыру төлемін жүзеге асырудан босатудың негіздері.

1. Сақтандыру жағдайы үшінші тұлғалардың басталуына ықпал ететін қасақана іс-әрекеттердің анықталуы.
2. Сақтанушының нотариустың ҚР-ң нотариат туралы заң актілерінде белгіленген тәртіппен сақтандыру жағдайымен себептік байланыстағы қасақана қылмыстар немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар деп танылған іс-әрекеттері анықталған.

Бақылау сұрақтары:

1. Жеке нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру қағидаларымен құқықтық қажеттілігі.
2. Жеке нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты.
3. Туроператордың және турагенттің азаматтық құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру жүйесінің жұмысын қамтамасыз ету мақсаттары.
4. Сақтандыру жағдайы және сақтандыру төлемі.

12-Лекция. Тақырыбы: Экологиялық сақтандыру.

1. Экологиялық сақтандырудың түсінігі.
2. Экологиялық сақтандырудың субъектілері.
3. Экологиялық сақтандырудың объектілері.
4. Экологиялық сақтандырудың сақтандыру жағдайы және сақтандыру төлемі.

Лекция мәтіні: Бұл тақырып негізінде 13 маусым 2003 жылғы қабылданған ҚР заңы аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыруға байланысты туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді және оны жүргізудің құқықтық, экономикалық және ұйымдық негіздерін белгілейді.

Аудитордың және аудиторлық ұйымның азаматтық-құқықтық жауапкершілігі дегеніміз-аудиттік тексеру өткізу кезінде аудиттеу субъектілеріне келтірілген мүліктік зиянды аудиторлық және аудиторлық ұйымның ҚР-ң азаматтық заңдарында белгіленген өтеу міндеті.

Аудитордың немесе аудиторлық ұйымның ҚР-ң азаматтық заңдарында белгіленген, аудиттік тексеру өткізу кезінде аудиттеу субъектілеріне келтірілген мүліктік зиянды өтеу міндетіне байланысты мүліктік мүддесі аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың азаматтық –құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру объектісі болып табылады.

Ал аудитордың немесе аудиторлық ұйымның аудиті өткізу кезінде мүліктік зиян келтірілген аудиттеу субъектілерінің мүліктік мүдделерін қорғауды сақтандыру

төлемдерін жүзеге асыру арқылы қамтамасыз ету аудит пен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандырудың мақсаты болып табылады.

Осы міндетті сақтандыру мынандай қағидаларға негізделеді.

1. Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың қызметін аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бар болған кезде жүзеге асыру қағидасы.

2. Тараптардың аудиторлар аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша өз міндеттемелерінің орындалуын қамтамасыз ету қағидасы. Азаматтық-құқықтық жауапкершілігі міндетті сақтандырылуға жататын тұлғалар.

Аудиторлық қызметті жеке кәсіпкер ретінде жүзеге асыратын аудиторлардың және ҚР-ң заңдарында белгіленген тәртіппен лицензия алған аудиторлық ұйымдардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігі міндетті сақтандырылуға жатады.

Мұнда ескерілетін жағдай: аудитордың немесе аудиторлық ұйымның кәсіби қызметті жүзеге асыруға байланысты өзінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігіне өзікті сақтандыру шартын жасасуы оларды аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартын жасасу жөніндегі міндеттен босатпайды.

Енді міндетті сақтандыру шартына тоқталар болсақ. Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру ҚР азаматтық кодексінде сәйкес, сақтандырушы мен сақталушы арасында аудитті өткізу кезінде мүліктік мүдделеріне зиян келтірілуі мүмкін, тексеру субъектісінің пайдасына жасалатын шарттың негізінде жүзеге асырылады.

Жеке де міндетті сақтандыру шартында сақтанушының аудитті өткізу кезінде аудиттеу субъектілеріне келтірілген зиян салдарынан туындаған міндеттемелер бойынша, моральдық шығынды ала алмаған пайданы өтеуді қоспағанда, сақтандыру төлемін жүзеге асыру көзделеді.

Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты сақтандырушының сақтанушыға сақтандыру полисін беруі арқылы жазбаша нысанда жасалады, ал бұндай жазбаша нысаны сақталмау оның жарамсыздығына әкеп соғады.

Осы жасалған шарттарды көрсетілуге тиісті талаптардың толық болмағаны дейін сақтандырушы жауапты болады. Ал аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша оның жекелеген талаптарының толық болмауы салдарынан дау туындаған жағдайда заңды дау сақтанушының пайдасына шешіледі деп нақты көрсеткен.

Міндетті сақтандыру шартының қолданылуы аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты күшіне енгізілген күннен бастап ай екі ай мерзімге жасалады. Мұндағы сақтандырушылық қорғаудың қолданылу кезеңі аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартының қолданылу мерзімімен сәйкес келді.

Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша аудитті өткізу кезінде аудиттеу субъектілерінің мүліктік мүдделеріне келтірілген зиянды өтеу бойынша сақтанушының азаматтық-құқықтық жауапкершілігінің басталу фактісі сақтандыру жағдайы деп танылады.

Сақтандыру жағдайы сақтанушы келтірген зиянды өтеу туралы соттың шешімі заңды күшіне енген не сақтанушы аудиттеу субъектілерінің зиянды өтеу туралы талаптарын негізгі деп таныған және сақтанушының талаптарды тануына сақтандырушы келіскен күннен басталған деп есептелінеді.

Сақтандыру төлемін жүзеге асырудың талаптары және тәртібі.

Сақтандырушы ұйымға сақтандыру төлемі туралы талапты сақтанушы не аудиттеу субъектісі сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін қажетті құжаттармен қоса жазбаша нысанда ұсынылады.

Ал сақтандыру төлемі туралы өтінішке мынадай құжаттар қоса беріледі:

1. Міндетті сақтандыру шарты
2. Аудиттеу субъектісінің келтірілген зиянды және оның мөлшерін растайтын сақтанушы таныған құжаттар не соттың аудитті өткізу кезінде сақтанушы келтірілген зиянды өтеу туралы заңды күшіне енген шешімі.
3. Заңды тұлғаның өкіміне берілген сенімхат.
4. Сақтанушы мен аудиттеу субъектісі арасында жасалған тексеру жүргізу шартының нотариатқуәландырған көшірмесі.
5. Зиянды болдырмау не мөлшерін азайту жөнінде шаралар қолдануға байланысты шығыстарды растайтын құжаттар.

Аудиторлар мен аудиторлық ұйымдардың жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартының қолданылу кезінде келтірілген зиян үшін сақтандыру төлемі туралы талап сақтандырушыға сақтандыру жағдайы басталған кезден бастап үш жыл ішінде қойылуы мүмкін.

Сақтандыру төлемі уақтылы жүзеге асырылмаған кезде сақтандырушы пайда алушыға ҚР-ң азаматтық кодексінде белгіленген тәртіппен өз мөлшерінде тұрақсыздық айбын төлеуге міндетті.

Сақтандырушыны сақтандыру төлемін жүзеге асырудан босатудың негіздері:

1. аудиттеу субъектісінің сақтандыру жағдайының туындауына бағытталған не оның басталуына ықпал ететін қысқаша іс-әрекеттері анықталса.

2. сақтандыру төлемін иемдену барысында себептік байланыстағы қысқаша қылмыстар не әкімшілік құқық бұзушылықтар деп танылған іс-әрекеттерінің салдары болса, сақтандыру төлемін толық не ішінара жүзеге асырудан бас тартуға құқылы.

Яғни сақтандыру төлемін бас тарту үшін негіздер бар кезде сақтандырушы құжаттарды алған күннен бастап, жеті жұмыс күн ішінде сақтандыру төлемі туралы өтініш берген тұлғаға бас тартудың себептеріне жазбаша нысанда, дәлелді негіздемемен келтірілген сақтандыру төлемінен толық не ішінара бас тарту туралы тиісті шешімді жіберуге міндетті.

Бақылау сұрақтары:

1. Азаматтық жауапкершіліктің түсінігі.
2. Азаматтық жауапкершіліктің негіздері.
3. Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің сақтандыру түрлері.

13-тақырып: Азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру.

Жоспары:

1. Азаматтық жауапкершіліктің түсінігі.
 2. Азаматтық жауапкершіліктің негіздері.
 3. Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің сақтандыру түрлері.
- Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің міндетті сақтандырудың түрлері.

Лекция мәтіні: Сақтандыру шарты көбіне нақты (реалды) шарт болғандықтан, оның мазмұнын талдауды сақтанушының міндетінен және оған қарама қарсы болып келетін сақтандырушының құқығынан бастау керек. Ең басында (бірінші кезекте) сақтанушы сақтандырушыға сақтандыру сый акысын төлеуге міндетті. Сақтанушы осы өзінің міндетін сақтандырылған адамға да, пайда алушыға да жүктей алмайды. Мұндай міндет оларға заңды актілерімен де жүктелмейді.

Сақтандыру сыйақыларының мөлшерлері шартпен белгілі ақша сомасы ретінде қарастырылады. Сақтанушы шартпен сәйкес, сақтандыру объектісі мен сақтандыру тәуекелінің сипатын ескере отырып, сақтандыру сомасының көлеміне (мөлшеріне) қарап есептелетін сақтандыру сыйлық ақысының мөлшерін белгілейтін сақтандырушы әзірлеген сақтандыру тарифіне байланысты сақтандыру сыйлық ақыларын төлеуге міндеттенеді.

Сақтандырудың міндетті түрлері кезінде сақтандыру сыйлық ақыларының мөлшерлері заңды актілерімен орнатылған олардың мөлшерлерінен көп болмауы керек. Мысалы, автоколлік құжаттарының иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті түрде сақтандыру жөніндегі Ережелерге сәйкес, жеңіл көлік иелерінің, 1200 кубтық сантиметрге дейінгі двигатель мөлшері бар микроавтобус иелерінің жауапкершілігін сақтандыру үшін, үш айлық есептік көрсеткіштер көлемінде сыйлық ақысы алынады, ал 1200-ден 1600 кубтық сантиметрге дейін кіргізілетін сақтандыру сыйлық ақысы төрт айлық есептік көрсеткіштер көлемінде орнатылады және т.б. Сақтандыру компаниялары клиенттерді міндетті түрдегі сақтандырудың осы түрлеріне тарту мақсатында алынатын сақтандыру сыйлық ақыларының мөлшерін азайтып тұрады..

Сақтандыру сыйлық ақыларын төлеудің тәртібі мен мерзімдері шартпен белгіленеді. Сақтандырудың міндетті түрлері бойынша олар заңдармен белгіленуі мүмкін.

Сақтандыру сыйлық ақысы әдетте біруақтылы төлемді. Шартта сақтандыру сыйлық ақысын бөліп-бөліп төлеу көзделуі мүмкін. Тараптар кезекті сақтандыру жарналарын белгіленген уақытта төлемеуге байланысты жауапкершілікті қарастыра алады. Содан басқа, сақтандырушының осы жағдайда шартты мер-зімінен бұрын бұзу құқығы да бекітілуі мүмкін.

Бірақ сақтандырушымен бұл шартты бұзу мүмкіндігі жинақтау сақтандыру шарттары үшін қарастырылмайды. Азаматтық кодексінде енгізілген өзгерістерге сәйкес, жинақтау сақтандыру шартымен орнатылған мерзімде сақтандырушы сақтандыру жарналарын (біріншісінен басқаларын) алмаған жағдайда сақтандыру жарнасын төлеу қажеттілігі жөнінде сақтанушыға хабардар беруге міндетті.

Хабарландырудың ішіне кіреді:

1) сақтандыру жарнасын (сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру мезгілі) төлеу мерзімі;

2) сақтандыру жарнасын төлеудің мерзімін асырып алу үшін осім мөлшері;

3) сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру мерзімі ішінде сақтандыру жарнасын төлемеу жағдайларында сақтандырушының бір жақты тәртіппен шартты тоқтату құқығы.

Сақтандыру сыйлық ақысын кейінге қалдыру кезінде сақтандыру жағдайы орын алып қойса, сақтандырудың шарты бойынша сақтандырушы берешек сомасын ұстап қалып, сақтандыру төлемін жасауы тиіс. Сақтанушыға сақтандыру жарнасын төлеуі қажет екендігін ескертетін хабарлама, оның жіберілгендігін растауға мүмкіндік беретін жолмен жіберіледі.

Сонымен қатар сақтандырудың басқа да түрлерінде, егер сақтандыру жағдайы сақтандыру жарнасын төлегенге дейін болса, оны төлеу мерзімі жіберіліп алынса сақтандырушы сақтандыру төлемінің мөлшерін айқындап, төлену мерзімі өтіп кеткен сақтандыру жарнасын есептеп оны тиесілі сақтандыру төлемінің есебінен ұстап қала алады, бірақ ол сақтандыру төлемін жасау міндетінен босатылмайды.

ҚР 2007 жылының 7 мамырдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандырудың міндетті түрлері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңына сәйкес көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру жүйесіне сыйлықақыларының есебіндегі өзгерістер енгізілді. Осыған сәйкес үшінші тұлғаның өміріне және (немесе) денсаулығына зиян келтіргені үшін көлік құралдары иесінің жауапкершілігінің сақтандыру тиіс екендігін ескеріп, сақтандыру сыйлықақыларының мөлшерінің есебі 2006 жылғы 4 қазанда өткізілген дөңгелек столда айтылған ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаттарының ұсыныстарын ескеріп, «Қазақстан

актуарлық орталығы» (ҚАО) сақтандыру сыйлықақыларының мөлшерінің есебін қайта қарады.

Атап айтқанда:

- мөлшері 1,9 АЕК болатын базалық сақтандыру сыйлықақысы есептелген;
- әрбір өңірдегі пайда болған зияндылықты ескеріп, өңірлік коэффициенттер қайта қаралған;

- көлік құралдарының типіне (жеңіл, жүк машинасы, отырғызылатын рындарына байланысты автобус, троллейбус, трамвай, мотоцикл, тіркеме қатысты коэффициенттер қайта қаралды;

- сақтандыру кезінде көлік құралдары иелерінің әр қайсысына жекелей қарауға мүмкіндік беретін коэффициенттер мөлшерлері (жүргізушінің жасына және жүргізу стажына, отбасы жағдайына, көлік құралын пайдалану мерзіміне қатысты «бонус-малус» жүйесі енгізілді) заңнамалық тұрғыдан белгіленді;

- зейнеткерлер үшін жеңілдіктер енгізілді.

Ұсынылып отырған сақтандыру сыйлықақыларын есептеуден сақтанушыларды заңды және жеке тұлға деп бөлу, сондай-ақ жеңіл көлік құралдарын двигатель көлеміне қарап бөлу алынып тасталғаның атап айтуға болады.

«Бонус-малус» (жеңілдік-үстеме) жүйесіне қатысты оның әлемнің көптеген елдерінде қолданылып отырғандығын айтуға болады. Оның мәні сақтандырудың апатты жағдайының пайда болуы кезінде көлік құралы иесінің көлікті жүргізу тарихының болуы немесе болмауына қатысты дифференциацияланған тарифке келіп жинақталады. Нәтижесінде жүргізушіде жол қозғалысының ережесін бұзбау жөніндегі ынталылық пайда болады, тиісінше жүргізу мәдениеті артады.

Егер сақтандыру ұйымы деректер базасының қатысушысы болып табылатын болса, онда осы жүйенің сатандырушылары оны қолдана алады, өйткені сақтандырушы көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру шартын жасау кезінде осы автокөлік иесінде сақтандыру жағдайының бар немесе жоқтығына қатысты ақпарат алу үшін деректер базасына сұрату жіберуі тиіс болады. Сонымен қатар мынаны ескеру керек, бұның ақпараттың сақтандыру құпиясына қатысы жоқ, және мұндай ақпаратты сақтандыру шартын жасап отырған сақтандыру ұйымының менеджері де, сондай-ақ сақтандыру агенті де ала алады.

Сақтандыру агенттері өздерінің қызметтерін жүзеге асыру үшін өз қолдарында шағын техникалық жабдықтарының (портативті компьютер, принтер және Интернетке кіру мүмкіндігі) болуы маңызды жағдайлардың бірі болып табылады.

Сақтанушы сақтандырушыға сақтандыру тәуекелдерінің күйі туралы хабарлап отыруы керек. Бұл міндетіне сәйкес сақтанушы өзіне белгілі сақтандыру жағдайы болуының мүмкіндігін және шығын көлемін анықтау үшін мәні бар барлық мәліметтерді сақтандырушыға хабарлауға міндетті. Сақтандыру жағдайы ретінде қарастырылған оқиға туындау ықтималдығының дәрежесі, оның орын алуы мүмкін зиянды салдары өз кезектерінде сақтандырушы тәуекелінің дәрежесін бағалауға мүмкіншілік береді.

Тәуекелдің дәрежесін бағалауға маңызды болып сақтандырушы өндеген сақтандырудың типтік жағдайларында (сақтандыру ережелерінде) немесе сақтанушыға шартты жасасу уақытында жіберілген жазбаша сұрауда нақты корсетілген жағдайлардың барлығы табылады. Сақтанушы бір немесе өзге қалыптасқан жағдайда тәуекелді бағалау үшін маңызды болып табылуы мүмкін өзге фактілерді де сақтандырушыға хабарлауға міндетті. Барлық жағдайда да ол адал болуға керек. Егер ол, мысалы, оның сақтандырып отырған туысқаны емдеуге келмей ауырып, олім аузында жатқанын білсе, онда мұндай сақтанушы адамгершілікке де, заңға да қарсы тіршілік істейді.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 832-бабы 1-тармағының нормасын қолдану осы баптың 3- тармағының әсері салдарынан біршама ерекшеліктерге ие болады.

Өзінің қызмет ету аймағында біліктілігімен сипатталатын сақтандырушы шартты жасасқан кезде өзінің тәуекелін бағалау үшін мәні бар барлық фактілерді барынша толық анықтауы тиіс.

Егер сақтандыру шарты сақтандырушының сақтанушыға қойған сұрақтарына жауап болмаған жағдайда бекітілсе, онда сақтандырушы тиісті фактілер сақтанушымен хабарланбады деп шартты бұзуды немесе оны жарамсыз деп тануды талап ете алмайды. Сонымен қатар шартты жасағаннан кейін сақтанушы сақтандырушыға оған тәуекелінің дәрежесін бағалауға қажет фактілер жөнінде жалған ақпарат бергені белгілі болса, сақтандырушы шартты жарамсыз деп тануды талап ете алады.

Жоғарыдағыдай жағдайлар сақтандырушыға оның шартты жасағанына дейін белгілі болса, немесе сақтандырушы олар туралы білуге тиіс болса, онда сақтанушы өз міндетін орындамаған деп есептелмейді. Сақтанушының жасырын қалған фактілері сол кезеңге дейін жойылса, онда да сақтандырушы шарттың жарамсыздығын талап ете алмайды. Мүлікті сақтандыру шартын жасағаннан кейін де сақтанушы сақтандырушыға шарт жасасқан кездегі хабарланған жағдайлардағы белгілі болған елеулі өзгерістерді, ауытқушылықты сақтандырушыға хабарлап отыруға міндетті. Сақтандыру туралы нормалардың мағынасы бойынша жағдайлардағы елеулі өзгерістер болып сақтандыру тәуекелінің ұлғаюына елеулі әсер етуі мүмкін өзгерістер табылады. Сонымен қатар сақтандыру шартында тікелей көрсетілген өзгерістер барлық жағдайда маңызды деп саналады.

Жалпы полис бойынша сақтандыру кезінде сақтанушы шартқа көрсетілген мерзім ішінде, ал егер бұл мерзім қарастырылмаса, мүліктің әрбір партиясын алғаннан кейін ізінше, сақтандырушыға оған тәуекелдің дәрежесін анықтауға қажет мәліметтерді хабарлап отыруы керек. Сақтандырушының шығынды төлеуі мүмкін болған қауіпті кезең өткенімен сақтанушы жоғарыда аталған міндеттерден босатылмайды.

Сақтанушының келесі міндеті сақтандыру жағдайы болғаны туралы сақтандырушыға хабарлауда болып келеді. Оған сақтандыру жағдайы орын алғаны туралы белгілі болғаннан кейінге қалдырмай сақтанушы осы туралы сақтандырушыға немесе оның өкіліне хабарлауы тиіс.

Егер шартқа ескертудің тәсілі мен мерзімі көрсетілсе, хабарлау міндеті шартқа сәйкес орындалуы керек. Кейбір жағдайда хабарлау (ескерту) заң актілерінде көрсетілген мерзімде жасалады.

14-тақырып. Кәсіптік жауапкершілікті сақтандыру.

Жоспары:

1. Жеке нотариустардың азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру қағидаларымен құқықтық қажеттілігі мен шарты.

2. Туроператордың және турагенттің азаматтық құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру жүйесінің жұмысын қамтамасыз ету мақсаттары.

3. Аудиторлық қызметті сақтандыру ережелері.

Лекция мәтіні: Көлік иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы Ережелердің 3-тармағына сәйкес сақтандыру жағдайы болған соң ол туралы 3 күн мерзім ішінде сақтанушы (демалыс пен мереке күндерін есептемегенде) сақтандырушыны хабардар етуі керек. Сақтанушы бұл кезде оқиғаның болған уақытын, орның және барлық жағдайларын көрсетуі керек.

Шартқа сәйкес сақтанушы сақтандырылатын тұлға болмаса, онда аталған міндет сақтандырылған тұлғаның өзінде болып келеді. Егер өзін сақтандыру шарты жасалса және сақтандыру жағдайы болып сақтандырылғанның өлімі келсе, онда сақтандырушыға сақтандыру жағдайы болғаны туралы сақтанушы хабарлайды, ал егер ол бірауақтылы сақтандырылған болса бұл міндет панда алушыға жүктеледі. Осындай сақтандыру шарттарында хабарлау мерзімі отыз күннен кем болмауы тиіс. Мерзімнің мұндай ұзақтығы жақын адамның дүниеден өтуінің жақындарына ауыр болатынына байланысты.

Сонымен бірге бұл кездерде сақтандыру жағдайының фактілері айқын болатынын да ескерген. Пайда алушы сақтанушымен және сақтандырылушымен бірге сақтанатын жағдай туралы сақтандырушыға хабарлауға әрқашан құқылы болып келеді. Оның бұл құқығына ескертуді сақтандырушыға сақтанушы немесе сақтандырылған жасағаны әсер етпейді. Сақтандырушыға сақтандырылатын жағдай болғаны туралы тиісті мерзімде ескертілмегені расталса, онда сақтандырушының сақтандыру төлемін жасаудан бас тарту құқығы пайда болады. Бұған сақтандырушы сақтандыру жағдайы туралы өзі білген немесе ескерту жасалу (жасалмауы) оның міндетіне әсер етпейтін реттер кірмейді. Біз бұл жерде сақтандырушының ескертілмеуі сақтандыру жағдайы болғанда оның мүліктік мүдделеріне ешқандай әсер етпейтін реттер туралы айтып отырмыз. Мысалы: өлім табиғи себеппен болса (аурудан) және бұл сақтандыратын жағдай болып қаралса.

Сақтанушы сақтандыратын жағдайдан болатын шығындарды азайтуға ықпал салуы керек. Сақтанушының өзінің осы міндетін орындау қалыптасқан жағдайда шығынның алдын-алу мақсатында қажетті қисынды және қолайлы шаралар жасалуын талап етеді. Олардың қатарына сақтандырылған мүлікті құтқаруға және сақтауға бағытталған шаралар да кіреді. Мұндай шараларды жүзеге асыра келе сақтанушы, сақтандырушының нұсқауын қадағалау керек, егер оған бұл туралы алдын-ала ескертілсе.

Сақтанушы сақтандыру жағдайы болуы үшін жауапты тұлғаға қойылуы мүмкін талаптардың сақтандырушыға берілуін қамтамасыз етуі керек. (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 831-бабының 5-тармағы). Осы себептен сақтанушы (сақтандырылған тұлға) сақтандыру төлемін алғаннан кейін барлық құжаттарды айғақтар сақтандырушыға беруі тиіс және сақтандырушының оған өткен талап құқығын жүзеге асыруы үшін қажетті барлық мәліметтерді де хабарлауы керек. Мысалы, сақтандырылған тұлға алдындағы шарт орындалмаса, ал сақтанушы болып өзге тұлға келсе, онда шартты бұзған субъектіге талап құқығы сақтандырушыға ауысуын қамтамасыз етуге тікелей міндетті болып сақтандырылған тұлға келеді. Ол шарт мәтінінің барлық жазылған хаттарды есеп айырысу жүргізілгенде төлем қағаздарының көшірмесін және басқаларды сақтандырушыға беруі тиіс. Сақтандырушыға да бірқатар міндеттер жүктеледі. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 830-бабының 1-тармағына сәйкес сақтандырушы сақтанушының сақтандыру ережелерімен таныстыруы қажет.

Сақтандырушының негізгі міндеті сақтандыру жағдайы орын алғанда сақтандыру төлемін сақтандыру шарты мен заң актілерінде көрсетілген мерзім мен мөлшерде төлеуде болып келеді. Жоғарыда аталған автокөлік иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы Ережелерінің 33-тармағына сәйкес сақтандыру шартында қарастырылған құжаттар бар болған жағдайда сақтандырушы сақтандыру төлемдерін құжатты алғаннан кейін 7 банктік күннен кешіктірмей бастауы керек, осыған сақтандыру төлемі жайлы даулар сотта қаралатын жағдайлар жатпайды.

Аталған міндеттерді тәжірибе тұрғысында бағалау үшін сақтандыру сомасы "және сақтандыру төлемін ұғымдарын толық тусінудің маңызы үлкен болып келеді. Сақтандыру сомасының мөлшері шартта көрсетіледі. Міндетті сақтандыру кезінде сақтандыру сомасы сақтандыратын жағдай болған кезде болатын нақты нұқсан мөлшерінен кем болмауы керек, тұлғаның өзін сақтандыру кезінде (міндетті сақтандыру жағдайларын бірге алғанда) сақтандыру сомасы екі жақтың келісімімен белгіленеді. Ал мүлікті ерікті сақтандыру үшін керісінше шектеулер қарастырылған. Мүлікті сақтандыру кезінде сақтандыру сомасы шартты бекіту кезіндегі заттың іс жүзіндегі құнынан аспауы қажет. Шартты бекіткен кезде анықталатын мүліктің құны сақтандыру құны деп аталады. Ол мүліктің нарық құнына негізделеді. Кәсіпкерлік тәуекелділікті сақтандырғанда сақтандыру құны болып, кәсіпкерге сақтандыру жағдайы болған кезде орын алуы мүмкін шығындар есептеледі.

Егер сақтандыру сомасы шартта көрсетілген сақтандыру құнынан асып кетсе, онда сақтандыру шарты оны жасасу сәтіндегі сақтандыру құнынан асып келетін сақтандыру сомасының бөлігінде жарамсыз болып келеді.

Сақтандыру шартында белгіленген мүлік құны жөнінде тараптар дауласа алмайды. Тек бір ерекшелік (алып тастау) бар, ол оны сақтанушы әдейі жаңылыстырды деп айтатын сақтандырушының дауласуына тарайды. Сонымен, сақтандырушы іс жүзінде сақтандыру төлемін өтеу міндетін іске асыруы сақтандыру сомасының мөлшерімен есептелінеді, сонымен бірге ол негізге алынған сақтандырушылық қамтамасыз ету жүйесіне және сақтандыру жағдайы туындаған кезде орын алған барлық фактілерге де байланысты. Бара-бар қамтамасыз ету жүйесі қолданылады, соған сәйкес сақтандырылған мүлікке келген зиян, сақтандыру сомасы мүлік құнын анықтайтын соманың қандай бөлігін құрайтынына карап үлесті көлемде өтеледі. Бұл жағдайда келтірілген шығынның сомасы сақтандыру сомасының мүлік құнының сомасына қамтамасыздықты анықтайтын процентке көбейтіледі.

Алғашқы тәуекелділік сақтандыруы деп аталатын жүйеге сәйкес келтірілген шығын сақтандыру құны сомасының және сақтандыру сомасының проценттік арақатынасының байланысына қарамастан сақтандыру сомасының көлемінде өтеледі. Сақтандыруды қамтамасыз етудің үшінші түрі бойынша шығын қатан түрде шектелген мүліктің сақтандыру құнының шенбері көлемінде өтеледі, бұл жүйе бойынша да шартта кейде шығынды өтеудің ең жоғары, және ең төмен шектері көрсетіледі.

Бірінші сақтандыру жүйесіне сәйкес сақтанушыға (сақтандырушыға, пайда алушыға) төлем келтірілген зиян мөлшерінен аз төленеді. Ал қалған екі жүйеге сәйкес сақтандыру төлемі сақтандыру сомасын басшылыққа алады, ал егер мүмкіндік болса төлем келтірілген зиян сомасынан аз болмайды, (егер бұл заңмен шектелмесе). Аталып өткендей, міндетті сақтандыру кезінде сақтандыру төлемінің мөлшері сақтандыратын жағдай есебінен келтірілген нақты нұқсан мөлшерінен кем болуы мүмкін емес. Ал, егер сөз мүлікті және азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру туралы болса, онда сақтандыру төлемі сақтандыратын жағдай себебінен сақтанушыға (сақтандырылушыға) келген нақты нұқсан мөлшерінен аса алмайтынын да айта аламыз. Сақтандыру төлемін жасау кезде сақтанушы немесе сақтандырылған тұлға зиян әкелушінін есебінен немесе басқа да жолдармен келген шығынның қанша мөлшерін өндіріп ала алатыны да есептелінеді. Өзін сақтандырудың сақтандыру төлемі сақтанушыға (пайда табушыға) әлеуметтік сақтандыру, әлеуметтік қамсыздандыру бойынша және басқа да сақтандыру шарттары бойынша оған тиесілі сомаларға қарамастан төленеді. Оған зиянды өтеу тәртібінде төленетін сомаларда ескерілмейді.

Мүлікті сақтандыру шарты бойынша, сақтандыру төлемін сақтандыру төлемі сомасы шегінде зиянды заттай өтеумен ауыстыру қарастырылуы мүмкін. Бірақ бұл тұлғаның өзін сақтандыру шарты бойынша қолданылуы мүмкін емес. Заңмен қарастырылған кейбір жағдайлар орын алса, олар сақтандыру жағдайына әсер еткен болса, сақтандырушы сақтанушыға сақтандыру төлемін төлеуден толық немесе ішінара бас тартуға құқылы болып келеді. Аталған жағдайларға мыналар жатады: 1) сақтанушының, сақтандырылғанның немесе пайда алушының сақтандыратын жағдайдың тууына себепті болып келген қасакана әрекеттері (әрекеттерді қажетті қорғаныс немесе аса қажеттілік жағдайында жасау бұған қосылмайды). Яғни тізіліп аталған тұлғалардың іс-әрекеттері азаматтық-құқықтық көзқарастан заңсыз болып есептеледі, бұл өз кезегінде сақтандырушыны сақтандыру төлемін толық немесе ішінара төлеуден босатады және ол өз қалауы бойынша ғана сақтандыру төлемін толық немесе ішінара жасай алады. 2) сақтанушының, сақтандырылушының немесе пайда алушының іс-әрекеті заң актілері бойынша қылмыс немесе әкімшілік құқық бұзушылық деп табылуы.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодесінің 839-бабының 1-тармағы бойынша жоғарыда аталғандар сақтандырушының сақтандыру төлемін жасауда босататын сөзсіз негіздер болып келеді. Мұнда ерекшелік мына ретте қарастырылады, өзін сақтандыруда тұлғаның өлімі оның өзін-өзі өлтіруі салдарынан болса және осыған дейін сақтандыру шарты 2 жылдан кем емес мерзім ішінде күшінде болса, онда сақтандырушы сақтандыру төлемін жасау міндетінен босатылмайды.

Сақтандыратын жағдайдың тууына мынандай себептер әсер етсе сақтандырушы сақтандыру төлемін өтеуден босатылады, олар: 1) ядролық жарылыстың, радиацияның және радиактивті қабыну әсері; 2) әскери іс-әрекеттер; 3) азамат соғысы, халық қозғалысы, қандай да болсын жаппай тәртіпсіздіктер және ереуілдер. Ерікті сақтандыру үшін диспозитивті реттеу қолданылады, бұл ретте екі тарап сақтандырушы айтылғандай жағдайлар орын алса сақтандыру төлемін өтеуден босатылмайды деп келісуі мүмкін. Дәл, осы міндетті сақтандыру кезінде заң актілерімен қарастырылуы мүмкін.

Егер мүлікті сақтандыру шартында өзгеше қарастырылмаса, онда мемлекеттік органдардың үкімі бойынша сақтандырылған мүлікті тартып алу тәркілеу, оған арест салу, оны реквизициялау сақтандырушыны сақтандыру төлемақысын өтеуден босатылады. Мұндай заң шешімі әртүрлі тұрғынан түсіндіріледі. Егер сақтандырылған тұлғаның заңға қайшы іс-әрекеттері себебінен меншік құқығы шектелетін немесе тоқтатылатын болса, жасалмауы тиіс. Егер мемлекеттік органдардың іс-әрекеті заңсыз болса, онда мемлекеттік органдардың және мемлекеттің өзінің деликтілік жауапкершілігінің тетігі іске қосылады, ал бұл жағдайда сақтанушының шығындарды өтеуі оның нормаларының қолданылуына негізсіз бәсеке жасайды. Реквизиция қолданған жағдайда ерекше, себебі құқық тұрғысынан алғанда, меншік иесінің де іс-қимылы реквизицияны қолданған мемлекеттік органның да іс-қимылы құқық жағынан ақаулы болып келмейді. Сақтандырушыны өз міндеттерінен босату бұл жағдайда реквизицияның ақылы мінезін ескеріп жасалатын сияқты, және де бұл кейбір идеологиялық көзқарастарға да негізделеді, олар бойынша реквизиция азаматты азаматтық борышын атқаруға шақыру болып қаралуы мүмкін. Бірақ бұл жағдайда да шарттың тараптары сақтандыру төлемі туралы сұраққа басқаша шешім табуы мүмкін.

Сақтандырушының сақтандыру төлемін жасаудан бас тартуына мыналар себепті болуы мүмкін: а) сақтанушы сақтандыратын объект туралы, сақтандыру жағдайы және оның зардабы туралы сақтандырушыға әдейі жалған мәлімет беруі; б) сақтанушының сақтандыратын жағдайы болдырмау үшін шараларды әдейі қолданбауы; в) мүлікті сақтандырудағы сақтанушының шығын келтірудегі кінәлі тұлғадан өтем алуы; г) сақтандыру жағдайының тууын сақтандырушының зерттеуіне және келтірген шығын мөлшерін анықтауға сақтанушының кедергі келтіруі; д) сақтандырушыға сақтандыру жағдайы туралы хабарламау; е) сақтандыру жағдайының тууына себепті болған тұлғаға сақтанушының талап қоюдан бас тартуы, сонымен қатар сақтандырушыға сақтандырылған (пайда алушы) тұлға орнына талап ету құқын жүзеге асыру үшін қажетті құжаттарды беруден бас тарту. Бұл жағдайда, егер сақтандыру сомасы төленіп қойса, сақтандырушы төлемді толық немесе ішінара қайтаруды талап етуге құқылы.

15-тақырып. Жинақтаушы сақтандыру.

Жоспары:

1. Жинақтаушы сақтандырудың түсінігі.
2. Жинақтаушы сақтандырудың объектісі.
3. Жинақтаушы сақтандыру шартының мазмұны.

Лекция мәтіні: Сақтанушының заңсыз іс-әрекеттері салдарынан сақтандырушы сақтандыру міндеттерінен босатылатын болса, онда ол осымен бірге сақтандырылған немесе пайда алушы тұлғаларға да сақтандыру төлемін жасау міндетінен босатылады. Сақтандыру төлемін өтеуден бас тарту себептерінің тізімі аяқты емес, шартпен тағы да басқа себептер қарастырылуы мүмкін.

Барлық реттерде сақтандыру төлемін жасаудан бас тарту жөніндегі шешім сақтандырушының өзімен қабылданады және бұл шешім сақтанушыға жазбаша түрде хабарланады. Сақтанушыға жасалған хабарламада төлемді жасаудан бас тартудың дәлелді себептері көрсетілуі керек.

Егер сақтанушы шығынды немесе алдын алу мақсатында шығынданса, онда сақтандырушы сақтанушыға (сақтандырылған тұлғаға) олардың сақтандыру жағдайы орын алған соң шығынды азайту үшін жұмсағандарын өтеуге міндетті.

Сақтанушы болуы мүмкін шығынды азайту немесе оның алдын алу мақсатында шығынданса, немесе сақтандырушының нұсқауын орындап шығынданса, онда сақтанушы қолданған шаралар пайдасыз аяқталса да сақтандырушы сақтанушыға шығын орнын толтыруға міндетті.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 829-бабының 2-тармағына сәйкес төлемақы мөлшерінің шегі шығынның орнын толтыруды қоса есептегенде сақтандыру сомасы мөлшерінен аспауы керек. Егер шығын сақтандырушының сақтанушыға берілген тапсырмасын орындау кезінде кетсе ғана ерекшелік орын алады. Бұл жағдайда сақтанушының қосымша шығындарды сақтандыру төлемақысына қарамастан толық өтеледі.

Сақтандырушының кейбір құқықтары сақтандыру тәуекелділігінің ұлғаюымен байланысты (сақтанушыдан бұл туралы хабар алумен), мүлікті зардап шегуді азайту үшін, сақтандыру жағдайының қолайсыз нәтижесін орташа деңгейге дейін төмендету мақсатында сақтандырушы шарт жағдайына өзгеріс енгізуді талап ете алады. Бұл жеткізу тәсілдерінің бірі Азаматтық кодексте тікелей көрсетілген, ол тәуекелділіктің ұлғаюына байланысты қосымша сақтандыру сыйлық ақысын талап ету арқылы жүзеге асады. Бірақ сақтандырушы тәуекелділік көрсеткішін белгілі бір сатыға дейін азайту үшін бір ғана тәсілді таңдауы керек, бұдан кейін шарт мөлшердегі тәуекелділік жағдайында деп есептелініп орындалуы керек. Өзін сақтандырудың кейбір жағдайларында да тәуекелдік көрсеткішінің ескеру мүмкіншілігі қарастырылған. Осыған қатысты біз ертеректе тоқтатылған немесе уақытша тоқтатылған жинақты сақтандыру шарттарын қайта қалыпқа келтіру жағдайын мысал ете аламыз. Егер жинақты сақтандыру шартын қалпына келтіру кезінде сақтандырылған кісінің денсаулығы нашарлап кетсе, сақтандырушы сақтандыру сыйлық ақысының мөлшерін қайта есептеп шығаруға құқылы. Сақтанушы шарттың жаңа жағдайларда жалғастыруға қарсылық шарт тоқтатылады.

Егер сақтанушы немесе сақтандырылған тұлға сақтандыру шартына өзгеріс енгізуге немесе қосымша сыйлық ақы төлеуге қарсы болса, сақтандырушы азаматтық заңнаманың шарт тоқтатылуы туралы жалпы ережелерін сәйкес шарт тоқтатылуын талап ете алады. Сақтанушы немесе сақтандырылушы тәуекелділік көрсеткішіне өсері бар өзгерістердің болғанын сақтандырушыға хабарламаса, онда бұл жағдайда да жоғарыда аталған шартты тоқтату мүмкіншілігі бар болып келеді. Сонымен қатар сақтандырушы сақтанушыны (сақтандырушының) азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартып, орын алған шығындарын өндіріл ала алады.

Сақтандырушы, егер тәуекелділік көрсеткішінің жоғарылауына себепті жағдайлар жойылса, шартты бұзуды талап ете алмайды.

Сақтандыру шарты бойынша тәуекелділік көрсеткішінің ұлғаюымен байланысты сақтандырушының құқығы өзін сақтандыру шарттарында барлық реттерде бірдей орын алмайды. Өзін сақтандыру шарттары бойынша тәуекелділік өзгерістерінің салдары, олар шартпен тікелей қарастырылғанда туындауы мүмкін.

Сақтандырушы сақтандыру құпиясын сақтауға міндетті (Азаматтық кодексінің 828-бабының 3-тармағында) көрсетілген норма тұжырымдамасы бойынша сақтандырушыға сақтандыру құпиясының ережесін тек қарапайым орындау міндеті жүктеліп қоймайды, ол сақтандыру құпиясы туралы мәліметтердің таралуына жол бермеу үшін қолынан келген шараларды жүзеге асыруға да міндетті.

Сақтандыру құпиясының жария болуы бұзылуының бір жағдайы ретінде міндетті түрде сақтанушымен сақтандырылушының құқықтарына немесе заңмен қорғанытын мүдделеріне нұқсан келтірмейді. Құқыққа қайшы нәтижелер кейінірек те туындауы мүмкін немесе олардың туындауының қаупті орын амалы. Сондықтан кез келген жағдайда сақтандырудың құпиясын жария етуге болмайды (осыған жол берілмеуі керек).

Сақтандыру құпиясына сақтандыру анықтайтын сомасының мөлшерін, сатып алу сомасын және төленген сақтандыру сыйлық ақысын сақтанушыға сақтандырылушыға немесе пайда алушыға байланысты (қатысты) сақтандыру (қайта сақтандыру) шартының басқа да жағдайлары кіреді.

Тарату алдындағы сақтандыру ұйымы жасаған сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттар туралы мәліметтер сақтандыру құпиясына жатпайды. Сонымен қатар, сақтандыру қызметін жүзеге асырудың жалпы жағдайлары, ұсынылатын сақтандыру қызметтерінің тізімі, сақтандыру тарифтері, сақтандыру мерзімдері, сол сияқты сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарының өзге негізгі жағдайлары сақтандыру құпиясының және коммерциялық құпияның нысанасы бола алмайды.

Заңмен айқындалған сақтандыру құпиясының ережелері бойынша сақтандыру нарығының кәсіби қатысушылары өзінің кәсіби қызметі арқылы алынған сақтандыру құпиясын жариялауға құқылы емес, бұған сақтандыру нарығының өзге кәсіби қатысушысына жалатынқосылып сақтандыру немесе қайта сақтандыру шарттарына байланысты ақпарат беру және заңнамада қарастырылған өзге жағдайларда ақпарат беру жатпайды, яғни соңғы аталған әрекеттер коммерциялық құпияны бұзу ретінде бағаланбайды.

Сақтандыру құпиясын құрайтын мәліметтердің берілуіне тиым салудан бірқатар алып тастаулар бар. Сақтандыру құпиясын құрайтын мәліметтер олардың өндірісінде қылмыстық және азаматтық істер болып келетін соттарға (олардың ұйғарымдары бойынша), тергеу және анықтау органдарына берілуі мүмкін. Прокурор осы мәліметтерді қолында бар материалдары бойынша қызмет бабы шегінде тексеру жүргізу туралы қаулысы негізінде ала алады. Мемлекеттің уәкілді органына бұл мәліметтер сақтандыру қызметіне қадағалау мақсатында беріледі.

Сонымен бірге бұл мәліметтер сақтанушының (пайда алушының) өкіліне нотариус куәландырған сенім хаттың негізінде берілуі мүмкін. Жалпылама сақтандыру құпиясын құрайтын мәліметтер қандай да болсын үшінші тұлғаларға берілуі мүмкін, бірақ осыған сақтанушының (сақтандырылған тұлғаның, пайда алушының) жазбаша келісімі қажет.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 830-бабының 6-тармағы сақтандыру құпиясы жайлы мәліметтерді сақтанушы, сақтандырылушы (сақтандырылған тұлға), пайда алушы қайтыс болғаннан кейін берілу ережесін қарастырады.

Мәліметтер беріледі:

- 1) мұрагерлерге
- 2) соттар мен нотариустарға, егер олардың өндірісінде мұрагерлік туралы істер болса. Мәліметтер соттың ұйғарымының, қаулысының немесе нотариустың мөрімен куәландырған оның жазбаша сұранысының негізінде беріледі. Нотариустың жазбаша сұранысымен бірге сақтанушының өлімі туралы куәліктің көшірмесі ұсынылуы керек [17].
- 3) шетелдік консулдық мекемелерге, егер олардың өндірісінде мұрагерлік туралы істер болса.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының лауазымды адамдары, қызметкерлері, сақтандыру брокерлері, сақтандыру агенттері тағы да басқа сақтандыру құпиясын құрайтын мәліметтерді білетін тұлғалар құпияны жариялағаны үшін Қазақстан Республикасының заң актілеріне сәйкес жауапкершілікті көтереді.

Одан басқа, егер сақтандырушы сақтандыру құпиясын жариялаған болса, сақтанушы (сақтандырылушы, пайда алушы) келтірілген шығынды өтеуді, ал тиісті жағдайларда моральдық залал үшін өтем ақы тағайындалуын талап етуге құқылы.

Сақтандыру төлемін өтеген сақтандырушыға өтелген төлем көлемінде сақтанушының (сақтандырылушының) сақтандыру нәтижесінде өтелген шығындар үшін жауапты тұлғаға талап ету құқығы өтеді. Бірақ сақтандырушының суброгациямен байланысты құқығы әрқашан бола бермейді.

Сақтандыру шарты бойынша заңды бұзушыға талап ету бойынша суброгация орын алмайды деп қарастырылуы мүмкін. Осымен қатар сақтандыру жағдайы оқиғалы мәндегі фактілер (құбылыстар) салдарынан болуы мүмкін және бұл орын алса, онда суброгация негізінен болуы мүмкін емес.

Өз кезегінде суброгация нормалары шартпен шығарылып тастауы мүмкін емес, егер сөз қасакана шығын келтірушіге арналған талап туралы болса. Көп мемлекеттерде қолданылатын «суброгация қағидатының» мағынасы мынада: сақтанушының сақтандыру төлемақысын алуымен қатар оның заң немесе шарт бойынша зиян келтіру үшін жауапты тұлғадан өтем алуына жол беруге болмайды. Өзгеше тәсіл қолдану сақтанушының жеткілікті заңды негізсіз байып кетуіне әкелер еді. Тараптардың келісімі бойынша шартқа өзге де талаптар енгізілуі мүмкін.

Мысалы франшиза - сақтандырушыны сақтандыру талаптарында көзделген, белгілі бір мөлшерден аспайтын залалды өтеуден босату.

Франшиза шартты (шегерілмейтін) және шартсыз (шегерілетін) болады. Шартты франшиза кезінде сақтандырушы франшизаның белгіленген мөлшерінен аспайтын залалды өтеуден босатылады, бірақ егер оның мөлшері осы сомадан көп болса, залалды толық өтеуге тиіс.

Шартсыз франшиза кезінде залал барлық жағдайларда белгіленген сома шегеріле отырып өтеледі.

Франшиза сақтандыру сомасына қатысты процент бойынша не абсолютті мөлшерде белгіленеді.

Мысалы, Үй немесе пәтер сақтандыру жағдайының нәтижесінде жойылғанда сақтандыру төлемінің мөлшері франшиза сомасы шегерілген сақтандыру сомасының мөлшеріне тең. Үй немесе пәтер ішінара бүлінгенде шығын мөлшері сақтандырылған үйдің немесе пәтердің әрбір құрылымдық элементінің бүліну ауданына және франшиза есепке алынып, әрбір құрылым элементтің сақтандыру сомасына қарай анықталады. Сақтандырылған пәтерге немесе үйге келтірілген шығын мөлшерін сақтандырушы немесе тәуелсіз сарапшы анықтайды.

Сақтандырушыға өткен талап ету құқығы онымен сақтанушы (сақтандырылушы) және шығындар үшін жауапты тұлғаның араларындағы қатынастарды реттейтін ережелер ескеріліп жүзеге асырылады. Яғни, сөз азаматтық құқықтық шарттық жауапкершілік туралы нормаларды қолдануда немесе азаматтық-құқықтық бұзушылық үшін жауапкершілігі туралы нормаларды қолдануда болып келеді.

Егер сақтанушы (сақтандырылушы) төлемақысын сақтандырушы өтеген кезде, шығын келтірген кісіден шығынды талап ету құқынан бас тартса немесе бұл құқықты жүзеге асыруға сақтандырылушы тұлғаның кінәсіне байланысты мүмкіндік болмаса, сақтандырушының сақтандыру төлемін өтеуден толық немесе сәйкес келетін бөлігінде бас тартуына болады немесе ол артық төленген сақтандыру төлемінің бөлігін қайтара алады.

Сақтандыру шартының күшінде болуы. Жоғарыда айтылғандай сақтандыру шарты сақтанушы сақтандыру сыйлық ақысын төлегеннен кейін екі жақ үшін де міндетті болып күшіне енеді. Сонымен бірге жалпы ереже бойынша сақтандыру шарты сақтандырушы бірінші сақтандыру жағдайы бойынша сақтандыру төлемін төлегеннен кейін егер заңнама немесе сақтандыру шарты өзгешені қарастырмаса өзінің қолданылуын тоқтатады. Сақтандыру арқылы қорғаудың мерзімі шарт күшінде болатын мерзімге сәйкес келеді. Сақтандыру шарттарымен немесе сақтандыру қатынастарын реттейтін заң актілерімен шарт тоқтатылуының өзге жағдайлары да қарастырылуы мүмкін.

Сақтандыру шарты мерзімінен бұрын мына жағдайларда тоқтатылуы мүмкін:

- 1) егер сақтандыру объектісі өзінің болмысын тоқтатса;
- 2) оны ауыстыру орын алмаған кезде сақтанушы болып келмейтін сақтандырылушы сақтанушы болып келмейтін сақтандырылған тұлғаның өлімі жалпы ереже бойынша шарт міндеттері мен құқықтарының пайда алушылардан басқа тұлғаларға ауысуына әкелмейді. Егер сақтандырылушымен бірге шартта тұлғалардың аталған санаты

қатыспаса, онда сақтандырылушылардың (сақтандырылған тұлғалардың) өлімі бірден шарттын тоқтатылуына әкеледі.

3) сақтанушының сақтандырылған мүлкін алу, егер сақтандырушы сақтанушының ауысуына қарсы болса, ал заң актілерінде немесе сақтандыру шартында осыған қатысты өзге ереже қарастырылмаса. Бұл жағдайда сөз ішінара (сингулярлық) құқықтық мирасқорлық мүмкіндігі туралы болып отыр. Сақтандыру шартында оның арнайы ережелері қолданылады. Оған қатысты сақтандырушы борышкер болып келетін сақтанушыны ауыстыру тек борышкер —сақтандырушының келісімімен рұқсат етіледі, себебі сақтандырушы әрқашан өзінің тәуекелінің дәрежесін бағалауға құқығын сақтап қалады.

4) өз кәсіпкерлік немесе азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандырған сақтанушы кәсіпкерлік қызметін бекітілген тәртіпте тоқтатса. Бұл сақтандыру класы бір тараптан кәсіпкерлік қызмет субъектісінің қатысуын болжайды және сақтанушы тарапынан құқықтық мирасқорлыққа жол бермейді, өйткені Қазақстан Республикасының кодексінің 810, 812-баптарына сәйкес кәсіпкерлік тәуекелдерді шарт бойынша немесе азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру кезінде сақтанушы мен сақтандырылушы бір тұлға болуы керек;

5) сақтандырылатын жағдай туындау мүмкіндігі жойылса және сақтандыру тәуекелдігі сақтандыратын жағдайдан басқа негізден өз болмысын жоғалтса. Сақтандыру шартын тоқтатудың бұл негізі жинақты сақтандыру шартына тарамайды, өйткені бұл шарт бойынша сақтандыру төлемін жасау міндеті сақтандыратын жағдайға тәуелсіз орын алады.

Жоғарыда аталған барлық жағдайларда, сақтандыру шарты тоқтатылады деп сақтандыру шарты тоқтатылуының бір негізі орын алса да шарт тоқтатылады деп есептеледі.

Шарттың тоқтатылуында тарап бұл туралы екінші тарапқа кейінге қалдырмай хабарлауы керек. Сақтанушы бұл жағдайда сақтандыру шартынан кез келген уақытта, бас тарту себебіне қарамастан, бас тарта алады.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 842-бабында сақтандыру шартын мерзімінен бұрын тоқтатудың салдары қарастырылған. Сақтандыру шартын ертерек жоғарыда аталған негіздердің біреуі бойынша тоқтатқанда, егер сақтандырушыда сақтандыру шартын тоқтатуға мүддесі болмаса, бірақ сақтандыру шартының сақталуын мүмкін емес қылатын объективті жағдайлар қалыптасса, болмаса оның сақтандырушыға тиімсіз жақтары ашылса, онда ол сақтандыру күшінде болған уақытқа қарай белгілі бір уесте сақтандыру сыйлық ақысын алу құқығына ие болады .

Егер сақтанушы Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 811-бабының 1-тармағында қаралғаннан басқа себептермен шарттан бас тартса, онда сақтандырушыға төленген сақтандыру сыйлық ақылар сақтанушыға қайтарылмайды.

Сақтандыру шартының кейбір ерекшеліктері сол сақтандыру шартының ерекше арналуына байланысты болады. Бұл мысалы, шарт бойынша азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру және зиян келтіру үшін жауапкершілікті сақтандыру шарттарына қатысты. Осындай кездерде сақтандыру олар арқылы шарттық және деликтілік жауапкершілік жүзеге асатын тетіктерге қосымша болып келеді. Сонымен қатар құқық бұзушылық іс-әрекетіне байланысты сақтандыру төлемді жасауды қарастыратын нормалар және құқық бұзушының жауапкершілігін тікелей анықтайтын нормалар арасында белгілі бір қатынастар (қатысу) анықталады.

Мұндай сақтандыруды қолданудың саласы сол сияқты онымен белгілі дәрежеде қамтамасыз етілетін шарттық немесе деликтілік жауапкершіліктің ерекшеліктері азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандырудың бір немесе өзге шарттары бойынша кім пайда алушы болып келетініне тікелей әсер етеді.

Егер болуы мүмкін деликті жауапкершілік сақтандырылса, онда пайда алушы болып кез келген зиян шегуші субъект болып табылады.

Шартты жауапкершілікті сақтандыру кезінде шарттың ара-қатыстық мінезі сақтандыруда пайда алушының тұлғасы нақты анықталатынына әсерін тигізеді. Бұл қасиетте әркашан жауапкершілігі сақтандырылған тұлғаның шарт бойынша әріптесі болып келеді. Егер заңмен немесе шартпен осыған жол берілсе, тұлғада шарт бойынша бірнеше контрагенті (әріптесі) болғанда, тұлға бір немесе кейбір контрагенті алдындағы жауапкершілігін сақтандыра алады. Жауапкершілікке қатысты сақтандыру тетігі тек көмектес болатыны сақтандырушының пайда табушы алдындағы міндеті тек нақты нұқсан мөлшерімен шектелетініне әкеледі.

Азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандырудың арналуының ерекшелігі тағы да мынада, сақтандырылушы тұлғаның іс-әрекетінің заңсыздығы, оның кінәлілігі сақтандырушыны сақтандыру төлемақысын өтеуден босатпайды, керісінше, оны төлеудің негізгі шарты болып табылады. Сақтандырудың дәстүрлі түрлерінде осындай жағдайлардың салдарынан сақтандырушы өзінің міндетінен босатылады.

Сақтандыру нормалары мен жауапкершілік нормалары арасындағы үйлесімділік сақтандырушының қолына жәбірленушінің зиян келтірушіге талабының белгілі бөлігі жәбірленушіге жасалған сақтандыру төлемінің көлеміне сәйкес өтетінімен қамтамасыз етіледі.

Мысалы, Автокөлік құралы иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандырудың бұл түрі бойынша автокөлік құралы иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыруға жатпайтын көлік құралының сақтандырылуы мүмкін. Көлік құралын сақтандыру көлік құралы иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру бойынша жауапкершілік лимитінен жоғары жүзеге асырылады.

Сақтанушының (сақтандырылушының) Қазақстан Республикасының азаматтық заңнама тәртібінде сақтандыру қорғанысының қолданылу кезеңі аралығында сақтандыру жағдайы туындаған кезде автокөлік құралымен үшінші тұлғалардың өміріне, денсаулығына және мүлкіне келтірілген шығынды өтеу міндетіне байланысты мүлдіктік мүддесі сақтандыру нысаны болып табылады.

Автокөлік құралымен жол-көлік оқиғасының (ЖКО) нәтижесінде үшінші тұлғалардың өміріне, денсаулығына және мүлкіне келтірілген залал сақтандыру жағдайы деп есептеледі.

Сақтандыру:

— жолаушыларды есептемегенде, үшінші тұлғалардың қатысында;

— жолаушылардың қатысында жекеше немесе бірлескен түрде жүзеге асырылуы мүмкін.

Сақтандыру сомасы тараптардың өзара келісімімен былайша белгіленеді:

— бір автокөлік құралы бойынша бірлескен жауапкершіліктің шекті көлемі – бұл жағдайда сақтандыру шартының толық қолданылу кезеңіндегі барлық сақтандыру жағдайлары бойынша бүкіл сақтандыру төлемдерінің сомасы ;

— әр сақтандыру жағдайы бойынша жауапкершіліктің шекті көлемі;

— сақтандыру шартының қолданылу кезеңіндегі бір немесе бірнеше сақтандыру жағдайлары бойынша жауапкершіліктің шекті көлемі;

— әрбір немесе барлық сақтандыру жағдайлары бойынша әрбір сақтандыру тәуекелі жауапкершілігінің шекті көлемі.

Сақтандыру сыйлықақысы көлік құралының түрі мен сақтандыру сомасының мөлшеріне байланысты белгіленеді.

Зиян шегушінің бүлінген автокөлік құралына келтірілген шығын мөлшері сақтандыру шартына келісім жасалған сәтте таңдаған жағдайға байланысты анықталады.

а) жағдайы – көлік тозығын ескере отырып, тәуелсіз сарапшының қорытындысы негізінде;

б) жағдайы – техникалық қызмет көрсету стансасында (ТҚС) бүлінген автокөлік құралына жүргізілген жөндеудің нақты есебі негізінде.

Зиян шегушінің басқа мүлігіне (көлік құралына жатпайтын) келтірілген шығын мөлшері амортизациялық тозықты ескере отырып жасаған тәуелсіз сарапшының қорытындысы негізінде анықталады.

Зиян шегушінің мүлігі бойынша сақтандыру төлемі заңнамаға сәйкес сақтанушымен келісім жасауға міндетті көлік құралы иесінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты (полисі) бойынша зиян шегушіге төленген немесе төленуге тиісті соманы алып тастағандағы тікелей материалдық шығын мөлшерінде жасалады.

Зиян шегушінің өміріне немесе денсаулығына келтірілген залал үшін берілетін сақтандыру сомасының төлемі әлеуметтік қамтамасыздық және міндетті жеке және ерікті жеке сақтандыру келісім шарттары бойынша оған тиісті сомаға қатыссыз жүргізіледі.

Жоғарыда аталып өткендей, бір объект бірнеше сақтандырушымен сақтандырылса, онда қос сақтандыру орын алады. Бұл жағдайда тұлғалардың көптілігі бар міндеттемелер туындамайды, өйткені объект әрбір сақтандырушымен дербес жасалатын шарттар бойынша сақтандырылады. Сонымен бірге заңнама сақтанушы (сақтандырылушы, пайда табушыны) қос сақтандыру болған жағдайда оның әрбір шарт бойынша құқықтарын өзара есепке алуды қарастырады. Бұл шешімде жоғарыда айтылып кеткен тұлғаның негізсіз баюына жол бермеу талабына байланысты.

Мүлікті қос сақтандыру кезінде әрбір сақтандырушыға шарт бойынша сақтанушы алдында міндет артылады, бірақ сақтанушының барлық сақтандырушылардан алған сақтандыру төлемдерінің жалпы сомасы нақты нұқсан сомасынан асып кетуі мүмкін емес.

Қос сақтандыру жағдайы борышкер тарапынан тұлғалардан көптілігі бар ортақтасқан міндеттемелермен ұқсастық туралы айтуға мүмкіншілік береді. Бірақ әрине, сақтандырушылар арасындағы сақтандыратын жағдай туындаған кезінде тікелей құқықтық байланыстар болмайды. Сақтанушы сақтандыру шарты бойынша әр сақтандырушыдан сақтандыру шарты қарастырған көлемде сақтандыру төлемін ала алады. Егер сақтандыру төлемі нақты нұқсаң орнын толтырмаса сақтанушы жетпеген соманы келесі сақтандырушыдан алуға құқылы.

Бір немесе бірнеше сақтандырушыдан сақтандыру төлемін алғаннан кейін сақтандырушылар арасында туынды қатынастар пайда болады. Бірақ олар мазмұны бойынша өз міндеттемелерін орындаған ортақтасқан борышкерлер араларында пайда болатын құқықтық қатынастардан елеулі ерекшеленеді.

Қос (екі рет) сақтандыру жүргізген сақтандырушыларды міндеттері мен құқықтарының ерекшелігі Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 821-бабының 2-тармағының 3 бөлімі қарастырғандай мынада. Егер сақтандырушы келтірілген зиян басқа сақтандырушымен төленіп сақтандыру төлемін өтеуден толық немесе ішінара босатылса, онда ол зиянның орнын толтырған сақтандырушыға тек сақтандыру сыйлықақысының тиісті бөлігін төлеуге міндетті (бұл жағдайда зиянды өтеген сақтандырушы алдын-ала сақтандыру төлемі көбірек шартты жасасқандай болып есептеледі). Шынайы төлеуші (сақтандырушыға) өтемақыны төлейтін сақтандырушы оның сомасынан өзінің жеке шығын-дарын шегеріп ала алады.

Қос (екі рет) өзін сақтандыру орын алғанда бұл тәртіп қолданылмайды. Әр сақтандырушы сақтанушы алдында өзінің сақтандыру міндеттерін басқа сақтандырушыларға қарамастан атқаруы тиіс.

Көп тұлғалармен шартқа отыруды қарастырайық. Топты сақтандыруда бір сақтандыру шарты бойынша бірнеше тұлға сақтандырылады. Олар бір уақытылы пайда алушы да болып табылады. Топты сақтандыру мүлікті сақтандыру саласында да, өзін сақтандыруда да қолданылады, ол сақтандырылған тұлғаларды нақты анықтауы немесе анықтамауы мүмкін, тұлғалардың белгілі бір санатына тарауы мүмкін.

Тұлғаларды нақты анықтамай сақтандыру жүргізгенде, олардың қатарын шарт тапаптарына сәйкес анықтау қажет. Болашақта әрбір топты сақтандырылған тұлғаға

қатысты сақтандыру жағдайын, оған болған әсерді, тұлғаға нақты тиесілі сақтандыру төлемін анықтауға мүмкін болуы керек.

Егер өзінің жұмыскерлерін ұжымдық сақтандыруды жұмыс беруші жүзеге асырса, онда сақтандыру тек жеке болуы мүмкін.

Сақтандыру объектісі бір шарт бойынша бірнеше сақтандырушымен сақтандырылуы мүмкін. Мұндай сақтандыру - ортақ сақтандыру деп аталады.

Ортақ сақтандыру – бірнеше сақтандыру ұйымдарымен бір мезгілде сақтандыру шарты бойынша сақтандыру тәуекелдерін қабылдап, олардың жауапкершілігін өздерінің арасында жасалған ортақ сақтандыру шартына сәйкес бөлуге байланысты туындайтын қызмет және соған байланысты қатынастар.

Сақтандырушылардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің тағы бір механизмі ортақ сақтандыру, яғни бір тәуекелді бірнеше сақтандырушының бірлесіп сақтандыруы (сақтандыру пұлы) болып табылады. Ортақ сақтандыру арқылы ірі немесе елеусіз және жаңа тәуекелдер көбірек сақтандырылады. Халықаралық тәжірибеде пұлдік сақтандыру апатты тәуекелдерді сақтандыру кезінде барынша жиі қолданылады.

Ортақ сақтандыру шартында келісілген үлесте әр сақтандырушының жеке міндеті мен құқығы белгіленеді. Егер әрбір сақтандырушының міндеті мен құқығы белгіленіп көрсетілмесе, онда олар сақтанушы (пайда алушы) алдында сақтандыру төлемі бойынша ортақтасқан борышкерлер болады.

Ортақ сақтандыру ірі және өте ірі тәуекелділіккі сақтандыру қажеті пайда болғанда қолданылуы мүмкін. Ортақ сақтандыру үшін сақтанушылар бірлескен қызмет туралы негізінде жай серіктестіктерді құра алады, олар сақтандыру пұлдары деп аталады.

Бірлескен қызмет туралы шарт (жай серіктестік шарты) азаматтардың, азаматтардың мен заңды тұлғалардың арасында жасалады.

Жай серіктестік қатысушыларының бірлескен қызметі туралы шартқа байланысты міндеттемелері, егер бірлескен қызмет туралы шартта өзгеше көзделмесе, үшінші жақтар алдында ортақ болып табылады.

Жоғарыда аталғандардан басқа ортақ сақтандыру шартының шеңберіндегі өзара қарым-қатынасының ерекшелігі орын алатын өкілдіктің ерекше қатынасынан көрініс табады. Бул ортақ сақтандырушылар арасындағы келісіммен қамтылса, онда сақтанушымен қатынасқа олардың барлығының атынан бір ғана ортақ сақтандырушы кіруі мүмкін, осымен бірге әрбір ортақ сақтандырушы тек өзінің үлесінде ғана жауапты болып келеді.

Сақтандыру шарттарының тағы бір ерекше түрі —қайта сақтандыру.

Қайта сақтандыру жағдайлары қайта сақтандырушы және қайта сақтанушы жасасқан шартқа сәйкес анықталады. Қайта сақтандыру қатынастары бұдан бұрын қалыптасқан сақтандыру қатынастарынан туынды болып келеді, сондықтан сақтандырудың тікелей объектісі болып азаматтық қатынастар барлық субъектілерінің құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделері емес, тек алғашқы сақтандыру шартын жасасқан сақтандыру ұйымының мүдделері келеді. Бірақ сақтандыру жанама түрде сақтандырушының (пайда алушының) да мүліктік мүдделерін де қамтамасыз ететіні сөзсіз. Сондықтан қайта сақтандыру шартының болмысы алғашқы жасалған сақтандыру шартының күшінде болуына тәуелді болып келеді. Қайта сақтандыру шартының мазмұны да сақтандыру шарттарына қойылатын талаптарға сәйкес болуы керек. Субъектілердің құқықтық жағдайының ерекшелігі бар. Сақтандыру шарты бойынша сақтандырушы қайта сақтандыру шартында сақтанушының құқықтары мен міндеттеріне ие болады.

Қайта сақтандыру – сақтандырушының тәуекелдерді сақтандыруға қабылдау барысында сақтандыру шарттарының теңестірілген портфелін жасау, қаржылық тұрақтылықты және сақтандыру операцияларының ұтымдылығын қамтамасыз ету мақсатында жауапкершілігінің бір бөлігін келісілген талаптарда басқа сақтандырушыларға беретін экономикалық қарым-қатынас жүйесі.

Басқаша айтсақ, компанияның сақтандыру портфелін ірі сақтандыру жағдайларының немесе бір ғана апатты жағдайдың ықпалынан сенімді қорғауды қайта сақтандыру қамтамасыз етуі мүмкін.

Қазақстан Республикасында, мысалы «Астық сақтандыру компаниясы» біз тәуекелдерімізді халықаралық нарықта қайта сақтандырады және қаржылық сенімділіктің қажетті рейтингтері бар: Ace Insurance, AIG, Ancon Insurance, AON, Brit Insurance, EOS Risk, GE Frankona, Hannover Re, Heath Lambert, Heddington Insurance, Jupiter, Lloyd's syndicates, Marsh, Munchener Ruck., New Hampshire, Omnium Insurance, QBE International, Sompo Japan Insurance, SR International, Tokyo Marine And Fire Insurance, Zurich Financial Services компанияларымен бірігіп қызмет етеді. «Евразия» СК бизнесті дамытуда бүкіл әлемдегі компаниялармен әріптестігін дамыта отырып, географиялық әртараптандыруға үлкен рөл береді. Бүгінгі таңда «Евразия» СК әлемнің 75-тен астам елінде өз қызметін жүзеге асырады. Компания үлесіне 2008 жылғы 01 шілдедегі қайта сақтандырудың жалпы көлемінің 98,43%-ы тиеді

Қайта сақтандыру шарты да қайта сақтандырушылар тарапынан қатысушылардың көптілігіне де жол береді. Тиісті қайта сақтандыру жүзеге асыру үшін олар бірлескен қызмет туралы шарттар негізінде жәй серіктестіктерге (қайта сақтандыру пұлдарына) біріге алады.

Сақтандыру міндеттемелерінің орындалу кепілдігі өзінше екі немесе бірнеше қайта сақтандыру шарттарын жасау арқылы күшейтілуі мүмкін. Осы орын алса қайта сақтандыруға қос (екі рет) сақтандыруға қолданымды ережелер қолданылады.

Ортақ сақтандыру механизмі Қазақстанда қазірше іс жүзінде кеңінен қолданыс тапқан жоқ.

Осыны ескере отырып, мемлекеттің қайта сақтандыру және ортақ сақтандыру механизмдерін дамытуды ынталандыру бойынша бірқатар нақты шараларды қолға алғаны жөн. Бұл ретте бірінші кезекте, оны жүргізудің құқықтық негізін жасау керек. Мұнда әңгіме қолданыстағы сақтандыру заңдарын жетілдіру қажеттігі туралы болып отыр, олар қазіргі кезде қайта сақтандыру шарттарының және қайта сақтандыру қызметінің бүкіл ерекшеліктерін ескермеген. Атап айтқанда, алда қайта сақтандыру шарттарының стандартты ережелерін айқындау, қазақстандық қайта сақтандыру рыногының іскерлік айналымы дәстүрлерінің жиынтығын қалыптастыру міндеті тұр